

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Σύγχρονες τάσεις στη Γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς

Διπλωματική Εργασία

«Αναπαραστάσεις των δυστυχημάτων στα Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας
και η διδακτική αξιοποίησή τους στο πλαίσιο του Κριτικού
Γραμματισμού»

Ελένη Καραγεώργου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαριάνθη Οικονομάκου

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας (Καραγεώργου Ελένης) που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Αναπαραστάσεις των δυστυχημάτων στα Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας
και η διδακτική αξιοποίησή τους στο πλαίσιο του Κριτικού
Γραμματισμού»

Ελένη Καραγεώργου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαριάνθη Οικονομάκου

Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαριάνθη Πατρόνα

Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2023

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την καθηγήτριά μου, Μαριάνθη Οικονομάκου, για τις πολύτιμες συμβουλές, την άψογη συνεργασία και την υποστήριξή της. Ευχαριστώ τον σύζυγό μου, Στέλιο, για την ενθάρρυνση και την έμπρακτη βοήθειά του. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Παύλο και Πολυξένη, που είναι δίπλα μου σε κάθε μου προσπάθεια.

Αφιέρωση

*Στην κόρη μου, Δήμητρα, με την ευχή να πραγματοποιήσει κάθε επιθυμία της.
Στην μνήμη των 57 θυμάτων του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών που το νήμα της ζωής τους κόπηκε άδικα στις 28 Φεβρουαρίου 2023.*

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία επιχειρούμε να αναλύσουμε επτά κείμενα μαζικής κουλτούρας που αντλούνται από έγκριτες ψηφιακές πηγές. Το θέμα που πραγματευόμαστε αφορά τη σύγκρουση των δύο τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών στις 28 Φεβρουαρίου 2023 με τραγικό αποτέλεσμα την απώλεια 57 συμπολιτών μας, κυρίως νεαρής ηλικίας. Θα εστιάσουμε στους γλωσσικούς μηχανισμούς κάθε κειμένου με σκοπό να αναδειχθούν τα υπόρρητα ιδεολογικά νοήματα σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό συγκείμενο της παραγωγής των κειμένων.

Στόχος μας είναι να δείξουμε τη διαφορετική θέαση της κοινωνικής πραγματικότητας, όπως αυτή πραγματώνεται γλωσσικά και οπτικά από τους συγγραφείς, ως προς την αιτιότητα της σύγκρουσης των τρένων και την επίρριψη της ευθύνης σε πρόσωπα ή θεσμούς.

Επιπλέον, τα κείμενα της εν λόγω εργασίας προτείνονται να αξιοποιηθούν στην σχολική τάξη εμπλουτίζοντας το διδακτικό υλικό με πολυτροπικά κείμενα που αφορούν τα δυστυχήματα. Η διδακτική πρόταση πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παιδαγωγικής των Πολυγραμματισμών (New London, 1996) με στόχο οι μαθητές / τριες να καλλιεργήσουν τη γλωσσική κριτική επίγνωση. Με αυτό το εφόδιο οι εκπαιδευόμενοι / νες μπορούν να σταθούν κριτικά, ως αυριανοί ενεργοί πολίτες, απέναντι στα κείμενα μαζικής κουλτούρας που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την άποψη της κοινής γνώμης σε επίκαιρα θέματα.

Λέξεις – κλειδιά: κριτική ανάλυση λόγου, κείμενα μαζικής κουλτούρας, κριτικός γραμματισμός, μοντέλο πολυγραμματισμών

Representations of the accidents in Mass culture texts and their teaching use in the context of critical literacy

Eleni Karageorgou

Abstract

In this paper we attempt to analyze seven popular culture texts drawn from authoritative digital sources. The issue we are dealing with concerns the collision of the two trains in the valley of Tembo on February 28, 2023 with the tragic result of the loss of 57 of our fellow citizens, mostly young people. We will focus on the linguistic mechanisms of each text with the aim of highlighting the underlying ideological meanings in relation to the wider socio – cultural context of the production of the texts. Our goal is to show the different view of social reality, as it is realized linguistically and visually by the authors, in terms of the causality of the train collision and the attribution of responsibility to individuals or institutions. Moreover, the texts of the work are proposed to be used in the school classroom, enriching the teaching material with multimodal texts that refer to accidents. The teaching proposal was carried out in the context of the pedagogy of multiliteracies with the aim of students cultivating linguistic critical awareness. With this equipment, the trainees can stand critically, as tomorrow's active citizens, towards the texts of mass culture that influence and shape the opinion of the common view on current issues.

Keywords: critical discourse analysis, mass culture texts, critical literacy, multiliteracies model.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract	6
Περιεχόμενα.....	7
Συνοπτομογραφίες και Ακρωνύμια.....	9
1. Εισαγωγή.....	10
2. Θεωρητικό υπόβαθρο.....	12
2.1. Κριτική ανάλυση λόγου.....	12
2.2. Πολυτροπικότητα και η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού.....	13
2.3. Ο κριτικός γραμματισμός στην εκπαίδευση.....	14
2.3.1 Η παιδαγωγική των πολυγραμματισμών.....	17
3. Ερευνητικά δεδομένα.....	20
3.1. Ερευνητικά ερωτήματα της μεθοδολογίας της έρευνας.....	20
3.2. Το υλικό / δεδομένα της έρευνας.....	22
4. Κριτική ανάλυση ειδησεογραφικού λόγου.....	24
4.1. Το άρθρο της εφημερίδας In. gr “ Ανθρώπινο λάθος έφερε τη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη. Όμως υπάρχουν πολλά ερωτήματα για την εταιρεία, τις καθυστερήσεις και τι συνέβη στα Παλιοφάρσαλα ”.....	24
4.1.1. Η αναπαραστατική λειτουργία.....	24
4.1.2. Η διαπροσωπική λειτουργία.....	25
4.2 Το άρθρο της εφημερίδας Ριζοσπάστης “ Ένα ακόμα έγκλημα αποκαλύπτει την «άκρη του νήματος ”.....	27
4.2.1 Η αναπαραστατική λειτουργία.....	27
4.2.2. Η διαπροσωπική λειτουργία.....	29
4.3 Η σύγκριση των άρθρων και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας.....	31
5. Κριτική ανάλυση πολιτικού λόγου.....	35
5.1. Οι δηλώσεις της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου.....	35
5.1.1 Η αναπαραστατική λειτουργία.....	35
5.1.2. Η διαπροσωπική λειτουργία.....	35
5.2 Οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη.....	37
5.2.1. Η αναπαραστατική λειτουργία.....	37

5.2.2. Η διαπροσωπική λειτουργία.....	38
5.2.3 Σημειωτική ανάλυση της εικόνας της επίσκεψης του πρωθυπουργού στον χώρο του δυστυχήματος.....	41
5.3 Σύγκριση των δηλώσεων και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας.....	43
6. Κριτική ανάλυση λόγου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.....	49
6.1 Η αναπαραστατική λειτουργία.....	49
6.2 Η διαπροσωπική λειτουργία.....	52
6.3 Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας.....	56
7. Διδακτική πρόταση βάσει του μοντέλου των Πολυγραμματισμών.....	62
7.1 Διδακτικοί στόχοι και περίγραμμα διδακτικής πρότασης.....	62
7.2 Τα επίπεδα της παιδαγωγικής των πολυγραμματισμών.....	64
7.2.1. Τοποθετημένη πρακτική.....	65
7.2.2. Ανοικτή διδασκαλία.....	66
7.2.3. Κριτική πλαισίωση.....	67
7.2.4. Μετασχηματισμένη πρακτική.....	68
Συμπεράσματα.....	70
Βιβλιογραφία.....	75
Παράρτημα – Υλικό εργασίας.....	83
Παράρτημα Α.....	83
Παράρτημα Β.....	85
Παράρτημα Γ.....	87
Παράρτημα Δ.....	88
Παράρτημα Ε.....	89
Παράρτημα ΣΤ.....	90
Παράρτημα Ζ.....	91

Συντομογραφίες και Ακρωνύμια

ΠΣ Πρόγραμμα Σπουδών

ΣΛΓ Συστημική Λειτουργική Γραμματική

όπως αναφ. όπως αναφέρεται

βλ. βλέπε

κ. ά και άλλοι

κ. κύριος / α

Εισαγωγή

Η σύγχρονη μορφή της κοινωνίας απαιτεί την αξιοποίηση και την κριτική κατανόηση σύνθετων μορφών και τρόπων (multimodal modes) ενημέρωσης, μάθησης και επικοινωνίας (New London Group, 1996). Σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες η γλωσσική εκπαίδευση καλείται να αναπτύξει αυτή τη γνώση μέσω της επαφής των μαθητών / τριών με κείμενα μαζικής κουλτούρας που άπτονται των ενδιαφερόντων τους. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει εμφανιστεί τις τελευταίες δεκαετίες μια διεθνούς αναγνωρισμένη προσέγγιση, η παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών (pedagogy of multiliteracies) (Kalantzis & Cope, 1999: 694). Στόχος της είναι να καλλιεργήσει στους / στις μαθητές / τριες εγγράμματες γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να γίνουν ικανοί /ες να διαχειρίζονται κοινωνικά και πολιτισμικά φαινόμενα.

Η μελέτη της κοινωνικής διάστασης της γλώσσας χρησιμοποιεί ως βασικό κοινωνιογλωσσικό εργαλείο την Κριτική Ανάλυση Λόγου (Στάμου, 2014: 149-156). Οι μαθητές / τριες έρχονται συχνά σε επαφή με κείμενα μαζικής κουλτούρας και επομένως είναι επιτακτική ανάγκη η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, ώστε να ανακαλύπτουν τα υπόρρητα νοήματα και τις σχέσεις εξουσίας που αναπαράγονται σε αυτά.

Στην παρούσα εργασία θα μελετήσουμε επτά κείμενα μαζικής κουλτούρας που αφορούν το πολύνεκρο δυστύχημα από τη σύγκρουση των τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών στις 28 Φεβρουαρίου 2023. Η εργασία οργανώνεται σε επτά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο δίνονται εισαγωγικές πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας. Έπειτα ακολουθεί το θεωρητικό μέρος στο δεύτερο κεφάλαιο. Εδώ παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο θα στηριχθεί η ανάλυσή μας και περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες. Αρχικά, αφιερώνεται μια ενότητα στην εννοιολογική προσέγγιση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και έπειτα παρουσιάζεται η έννοια που αφορά την Πολυτροπικότητα και στη Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού (Kress & van Leeuwen, 1996, όπως αναφ. στο Κακογιάννης, 2011: 138). Στην επόμενη ενότητα περιγράφονται διαφορετικές διαστάσεις του Κριτικού Γραμματισμού στην εκπαίδευση και στην τελευταία ενότητα αναλύεται το μοντέλο των Πολυγραμματισμών, το οποίο θα αποτελέσει το πλαίσιο διδασκαλίας της εκπαιδευτικής πράξης.

Το ερευνητικό κομμάτι που παρουσιάζεται στο κεφάλαιο τρία, περιλαμβάνει τον σκοπό της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, τα εργαλεία που θα αξιοποιηθούν για την κριτική ανάλυση του υλικού οι λόγοι της επιλογής του οποίου παρουσιάζονται σε διακριτό υποκεφάλαιο. Στο κεφάλαιο τέσσερα αναλύονται δύο ειδησεογραφικά άρθρα που προέρχονται από την ελληνική διαδικτυακή πύλη in.gr και τη διαδικτυακή εφημερίδα του Ριζοσπάστη. Στο κεφάλαιο πέντε παρουσιάζονται οι

πολιτικές δηλώσεις της προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου και του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη. Ακολούθως, στο κεφάλαιο επτά αναλύονται οι αναρτήσεις στη διαδικτυακή πλατφόρμα του Facebook του Μάκη Αρμένη, της Κλέλιας Ρένεση και του Γιάννη Αγγελάκα. Στα παραπάνω κείμενα αναζητούμε τις αιτίες και τους υπεύθυνους της σιδηροδρομικής τραγωδίας. Αναλύουμε τις γλωσσικές επιλογές των παραγωγών των κειμένων, εστιάζοντας στην αναπαραστατική και διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας (Λύκου, 2000) και ερμηνεύουμε τις επιλογές με βάση το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της δημιουργίας τους. Στη συνέχεια, τα κείμενα συγκρίνονται μεταξύ τους, για να διαπιστωθεί κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν στην οικοδόμηση της κοινωνικής πραγματικότητας που το καθένα κατασκευάζει. Στο κεφάλαιο επτά παρατίθεται η διδακτική πρόταση, της οποίας ο σχεδιασμός βασίζεται στην παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών (Cope & Kalantzis, 2000) και προτείνονται στοχευμένες δραστηριότητες με βάση τα επίπεδα του μοντέλου. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των κειμένων και τον σχεδιασμό της διδακτικής πράξης. Η εργασία κλείνει με τη βιβλιογραφία και το Παράρτημα όπου περιλαμβάνει τα κείμενα και την εικόνα που χρησιμοποιήθηκαν.

2. Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1. Κριτική ανάλυση λόγου

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου, στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού, αποτελεί μια ερευνητική μέθοδο που χρησιμοποιείται κυρίως για την ανίχνευση της ιδεολογίας ενός κειμένου και των σχέσεων εξουσίας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα κοινωνιογλωσσικό εργαλείο μελέτης της γλώσσας που δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από κοινωνικές στάσεις, στερεότυπα και ιδεολογίες. Η παραγωγή και η ανάγνωση ενός κειμένου επηρεάζεται από κοινωνικές και πολιτιστικές παραμέτρους (Μιχάλης, 2014). Η γλώσσα και η κοινωνία βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση και η σύνδεση λόγου και ιδεολογίας είναι άρρηκτη (Στάμου, 2014, Holmes, 2016:466).

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου επίσημα εδραιώθηκε τη δεκαετία του 1990 σε ένα επιστημονικό συνέδριο στο Άμστερνταμ, στο οποίο συμμετείχαν ερευνητές / τριες, με σκοπό την ανταλλαγή προβληματισμών και απόψεων σχετικά με τη γλώσσα, την κοινωνία και τις ιδεολογίες που διαμορφώνονται. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου θεωρείται μια κοινωνιογλωσσική προσέγγιση που συνδυάζει την ανάλυση γλώσσας με την κοινωνική ανάλυση (Στάμου & Παρασκευοπούλου, 2006:45) και σύμφωνα με τον Fairclough (1989:5, 1995:97), η συγκεκριμένη ανάλυση, ονομάστηκε *κριτική* γιατί έχει ως στόχο:

- να διερευνήσει και να αποκαλύψει τις υπόρρητες σχέσεις μεταξύ λεκτικών πρακτικών ενός κειμένου και των ευρύτερων κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών δομών, άρα να αναδείξει τη σχέση γλώσσας, ιδεολογίας και εξουσίας.
- να διατυπώσει γνώμη για τον τρόπο που συνδέονται τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου με τις κοινωνικές διαστάσεις που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση από τους / τις δημιουργούς των κειμένων.

Ο λόγος, για την Κριτική Ανάλυση Λόγου, έχει κοινωνική διάσταση που διαιωνίζει και μετασχηματίζει τις κοινωνικές δομές από τις οποίες επηρεάζεται. Έτσι, ο ρόλος της στη συγκρότηση του κόσμου είναι σημαντικός, καθώς διαμορφώνονται ταυτότητες και κοινωνικές στάσεις (Fairclough, 1992, όπως αναφ. στο Γιαλαμπούκη, 2008:57). Στο πλαίσιο αυτό η Κριτική Ανάλυση Λόγου δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη γλώσσα και στην ανάλυση της χρήσης και την αντιμετωπίζει όχι μόνο ως μέσο προσωπικής έκφρασης του κάθε ανθρώπου, αλλά κυρίως ως μέσο παραγωγής νοημάτων κοινωνικά προσδιορισμένων (Τσάμη, 2018:62).

Η αναγκαιότητα της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου είναι εμφανής, καθώς ο τρόπος που εμπλέκεται η γλώσσα και η κοινωνία αναδεικνύονται, προκειμένου να αποφυσικοποιηθούν οι ιδεολογίες που

προβάλλονται και να αφυπνιστούν οι πολίτες (Στάμου, 2008:106). Επιπλέον, η Κριτική Ανάλυση Λόγου επιδιώκει να ανιχνεύσει και να ερμηνεύσει αυτούς τους γλωσσικούς μηχανισμούς και να οδηγήσει ακόμα και στην αμφισβήτηση των σχέσεων εξουσίας και ανισότητας (van Dijk, 1993:252-254).

Ωστόσο, ο ερευνητής / τρια μέσω της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου επιδιέχεται σε μια προσπάθεια ανάλυσης προφορικών και γραπτών κειμένων σε λεξικογραμματικό επίπεδο με στόχο την αποκάλυψη των συγκεκριμένων ιδεολογιών και επηρεάζουν τις αντιλήψεις των αποδεκτών (Μιχάλης, 2014). Επομένως, τα κείμενα όταν αναλύονται δεν πρέπει να αποσυνδέονται από το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο παραγωγής τους και τις ιδεολογίες που έχουν διαμορφωθεί σε κοινωνικό επίπεδο (van Dijk, 2001:352-355). Με βάση αυτά τα δεδομένα, οι αναλυτές / τριες εστιάζουν στα μορφικά στοιχεία των κειμένων σε επίπεδο γραμματικής, λεξιλογίου, δομής τα οποία λειτουργούν ως κοινωνικοί και πολιτισμικοί δείκτες (Fairclough, 1995:4).

Βασικό εργαλείο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου αποτελεί η θεωρία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday, όπου η γλώσσα μέσω των γραμματικών και λεξιλογικών επιλογών κατασκευάζει νοήματα (Στάμου, 2014:172). Η ανάλυση των κειμένων συνδέονται με το μικρο - επίπεδο και το μακρο - επίπεδο της δομής τους, καθώς μελετάται το περιεχόμενο και οι γλωσσικές επιλογές σε συνδυασμό με τις κοινωνικές σχέσεις στις ανίσχυρες ομάδες (Μιχάλης, 2014). Τέλος, η επεξεργασία των κειμένων θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στο χώρο της εκπαίδευσης. Οι μαθητές / τριες θα γνωρίσουν τον τρόπο επιβολής της εξουσίας στην κοινωνία μέσω της γλώσσας (Fairclough, 1995:221-222) και θα αντιληφθούν ότι οι δημιουργοί των κειμένων υιοθετούν μια ιδεολογία που οι ίδιοι / ες θα κρίνουν αν θα την διατηρήσουν ή θα την αλλάξουν (Fairclough, 2003:9).

Βέβαια, υπάρχουν ερωτήματα που αμφισβητούν την αντικειμενικότητα των πορισμάτων και η Κριτική Ανάλυση Λόγου έχει δεχτεί επικριτικά σχόλια για την επιφανειακή αντιμετώπιση του προβλήματος. Πολλές έννοιες και το μοντέλο της ανάλυσης της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου είναι ασαφείς, ενώ οι ερμηνείες των κειμένων δε βασίζονται σε τυποποιημένα κριτήρια που μπορούν να αναπαραχθούν και να ελεγχθούν για την αξιοπιστία τους (Widdowson, 2003:93). Παρόλα αυτά, η Κριτική Ανάλυση Λόγου θεωρείται ενδιαφέρον πλαίσιο για τη μελέτη της λειτουργίας της γλώσσας, ως μέσο οικοδόμησης της κοινωνικής πραγματικότητας και ανάδειξης των πολιτικών σκοπιμοτήτων που συγκαλύπτονται (Choulianaki & Fairclough, 1999:67).

2.2. Πολυτροπικότητα και η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού

Η σύγχρονη Γλωσσολογία αντιμετωπίζει το κείμενο ως ένα σύνθετο σύστημα που συνδυάζει τον γραπτό λόγο, τις αφίσες, πολιτικούς λόγους, θεατρικές παραστάσεις, γενικά μια ποικιλία κοινωνικών καταστάσεων. Η πολυσημία του κειμένου σχετίζεται με την πολυτροπικότητα και που μας βοηθά να κατανοήσουμε ότι τα μηνύματα ενός κειμένου δομούνται μέσω του λόγου -προφορικού ή γραπτού- της εικόνας και των χειρονομιών.

Τον όρο *πολυτροπικότητα* τον εισήγαγαν οι Kress & van Leeuwen (1996, όπως αναφ. στο Χοντολίδου, 1999) που επισήμαναν πως για να συγκροτηθεί ο λόγος κάθε κειμένου συμβάλλουν η γλώσσα, αλλά και άλλα σημειωτικά μέσα (εικόνα, ήχος). Οι Kress & van Leeuwen (1996, όπως αναφ. στο Δενδρινού, 2001:219) προέτρεπαν τα παιδιά να εκπαιδευτούν να διαβάζουν τα λεκτικά και οπτικά μηνύματα. Η ανάγνωση των πολυτροπικών κειμένων απαιτεί μια διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με ένα μονοτροπικό κείμενο. Το μονοτροπικό κείμενο χρησιμοποιεί έναν σημειωτικό πόρο, ενώ αντίθετα ένα πολυτροπικό κείμενο συνδυάζει λόγο, ήχο και εικόνα και εν γένει ποικίλους σημειωτικούς τρόπους (Μητσικοπούλου, 2001:211). Συνεπώς, η αποκωδικοποίηση ενός πολυτροπικού κειμένου απαιτεί την ανάπτυξη στρατηγικών ανάγνωσής τους (Γρόσδος, 2011:60) και για τον λόγο αυτό οι Kress & van Leeuwen (1996, όπως αναφ. στο Κοκογιάννης, 2011:138) επινόησαν ένα εργαλείο ανάλυσης που το ονόμασαν *Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού*.

Οι Kress & van Leeuwen επηρεάστηκαν από τη *Συστημική λειτουργική Γραμματική* του Halliday και αντιμετωπίζουν την οπτική επικοινωνία ως αποτέλεσμα κοινωνικών και πολιτισμικών πρακτικών, η οποία παράγεται από δομές εξουσίας (Κοκογιάννης, 2011:138). Θεωρούν ότι όλα τα σημειωτικά συστήματα πραγματώνουν την αναπαράσταση της διαπροσωπικής και κειμενικής λειτουργίας της γλώσσας, όπως διατυπώθηκαν από τον Halliday (1985). Αντίστοιχα, στο οπτικό κείμενο η εικόνα αναπαριστά την *υλική πραγματικότητα*, διεπιδρά με την *κοινωνική πραγματικότητα* και συγκροτείται σε κείμενο συνθέτοντας τη *σημειωτική πραγματικότητα* (Παπαδημητρίου, 2010). Επομένως, αντιλαμβανόμαστε ότι η γλώσσα δεν αποτελεί το μοναδικό σημειωτικό σύστημα παραγωγής νοήματος. Το κείμενο αποτελείται από μια σύνθεση σημειωτικών πόρων που το κάθε στοιχείο πρέπει να ιδωθεί ξεχωριστά. Οι μαθητές / τριες, που συμμετέχουν ενεργά στη συνδιαμόρφωση της γλώσσας, καλούνται να αναπτύξουν κριτικές πρακτικές, ώστε να κατανοήσουν ότι ο συνδυασμός γλωσσικών και οπτικών πόρων διαμορφώνουν νοήματα είτε ανεξάρτητα είτε αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους (Παπαδημητρίου, 2010: 20-23).

2.3. Ο κριτικός γραμματισμός στην εκπαίδευση

Με τον όρο *γραμματισμός* εννοούμε την ικανότητα του ανθρώπου να γράφει και να διαβάζει, αλλά επιπλέον και τη δυνατότητα να λειτουργεί αποτελεσματικά σε διάφορα επικοινωνιακά περιβάλλοντα με τη χρήση ή όχι λεκτικών στοιχείων. Επιπλέον, κατανοεί πότε και πώς πρέπει να χειρίζεται τη γλώσσα του / της, αλλά και να αναγνωρίζει τις υφέρπουσες ιδεολογίες (Χατζησαββίδης, 2009). Στην εκπαίδευση κυριαρχεί η κατεύθυνση του κριτικού γραμματισμού (Μητσικοπούλου, 2001:1,3) που ξεκίνησε να αξιοποιείται από τη δεκαετία του '90 (Στάμου κ.ά., 2016: 30).

Στο πλαίσιο του Κριτικού Γραμματισμού επικράτησαν δύο σχολές με διαφορετική προσέγγιση η καθεμία (Κουτσογιάννης, 2013)

- η *φιλελεύθερη - ανθρωπιστική*, που θεωρούσε την εκπαίδευση ως πράξη κατάκτησης του κόσμου και του πολιτισμού
- η *κριτική – θεωρητική*, που υιοθετεί την άποψη ότι η ανάδειξη της αλήθειας στο σχολείο, στην εκπαίδευση και τα κείμενα είναι αποτέλεσμα οικονομικών και πολιτιστικών συμφερόντων.

Σύμφωνα με την κριτική – θεωρητική σχολή ο Κριτικός Γραμματισμός θεωρεί ότι τα κείμενα είναι ιδεολογικά φορτισμένα και διαθέτουν σημασιολογική βαρύτητα (Στάμου κ.ά., 2016: 32). Ο Κριτικός Γραμματισμός έχει ως στόχο την αμφισβήτηση των λόγων και των θεσμών, την ανάδειξη των υπόρρητων νοημάτων και της συγκεκαλυμμένης ιδεολογίας. Συνεπώς, οι μαθητές / τριες μπορούν να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν την ιδεολογική και κοινωνική διάσταση της γλώσσας (Baynham, 2002: 13). Βασική μέριμνα του Κριτικού Γραμματισμού είναι η καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας των ατόμων (Στάμου κ.ά., 2016: 31), προκειμένου να αναγνωρίσουν την κοινωνική αδικία και να διασφαλίσουν κοινωνική δικαιοσύνη (Κοντοβούρκη & Ιωαννίδου, 2013:85).

Η πραγμάτωση του Κριτικού Γραμματισμού στη διδακτική πράξη επιτυγχάνεται με την ενασχόληση με τα κείμενα που είναι στη σφαίρα των ενδιαφερόντων των μαθητών / τριων. Η ανάλυση και η ερμηνεία των κειμένων συνδέουν τα γλωσσικά στοιχεία με την κοινωνική πρακτική (Κοντοβούρκη & Ιωαννίδου, 2013: 86). Επιπλέον γίνεται και συγκριτική ανάλυση των κειμένων, για τον εντοπισμό αντικρουόμενων απόψεων και διαφορετικής κοινωνικής πραγματικότητας. Η διακειμενική διδασκαλία προτρέπει τους μαθητές/ τριες στη συνεργασία για την κατανόηση και την παραγωγή κειμένων, μέσω του μεταξύ τους διαλόγου και μεταξύ των κειμένων (Σαμαρά, 2014: 3). Η εφαρμογή του Κριτικού Γραμματισμού στη διδακτική πράξη έχει τέσσερις διαφορετικές πτυχές που η καθεμία αναδεικνύει διαφορετικούς τρόπους οργάνωσης και διδασκαλίας. Σύμφωνα με τους

Τεντολούρη & Χατζησαββίδη (2014: 414-417) και Στάμου κ.ά., (2016: 32-33) διακρίνονται οι παρακάτω διαστάσεις του Κριτικού Γραμματισμού:

- η *παιδαγωγική*, που προσεγγίζει τον Κριτικό Γραμματισμό ως μέσο αμφισβήτησης των ιδεολογιών που κυριαρχούν στην κοινωνία, αναπαράγουν την ανισότητα, εστιάζουν στον κριτικό στοχασμό και την ενεργή συμμετοχή των μαθητών / τριων
- η *γλωσσολογική*, που η κριτική ανάλυση του λόγου χρησιμοποιεί ως εργαλείο τη *Συστημική λειτουργική Γραμματική* του Halliday (1994) για την αποδόμηση και την αναδόμηση των νοημάτων που οικοδομούνται μέσω των γλωσσικών μηχανισμών
- η *κοινωνικοπολιτική*, που επικεντρώνεται στο περιεχόμενο των κειμένων και στην ανάδειξη της υπόρρητης πραγματικότητας στον διαμεσολαβημένο λόγο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης
- η *εθνογραφική*, που θεωρεί τον γραμματισμό ως τοποθετημένη κοινωνική πρακτική και στοχεύει στη σύλληψη του τρόπου με τον οποίο συνδέονται οι πρακτικές του γραμματισμού με τις κοινωνικές πρακτικές.

Βέβαια, στην εκπαιδευτική πράξη χρειάζεται να αξιοποιηθούν δημιουργικά οι τέσσερις διαφορετικές παραδόσεις του Κριτικού Γραμματισμού. Η εκπόνηση των προγραμματικών σπουδών είναι αναγκαίο να συμφωνεί με το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο της κάθε χώρας (Αναστασιάδη – Σιμεωνίδη, κ.ά., 2011:2). Στο πρόγραμμα σπουδών του 2011 διαφαίνεται μια απόπειρα να καθιερωθεί μια νέα πραγματικότητα στις εκπαιδευτικές μονάδες για τη διδασκαλία της γλώσσας (Ξανθόπουλος & Ντίνας, 2014). Η γλωσσική διδασκαλία δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως μια ύλη που πρέπει να διεκπεραιωθεί. Η ενσωμάτωση των αρχών του Κριτικού Γραμματισμού στα προγράμματα σπουδών δίνει μια διαφορετική παιδαγωγική διάσταση στη γλωσσική διδασκαλία στο ελληνικό σχολείο, καθώς η μάθηση πλέον ασχολείται με κείμενα ιδεολογικά φορτισμένα που αναλύονται και αμφισβητούνται (Καραγιαννάκη, 2017). Για την επίτευξη αυτού του σκοπού συνεπικουρούν τα σύγχρονα μέσα τεχνολογίας, μέσω των οποίων επιλέγονται κείμενα που εμπίπτουν στα ενδιαφέροντα των μαθητών / τριων. Το νέο πρόγραμμα σπουδών του 2019 για τη Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία Γ' Λυκείου (ΠΣ 2019: 78) δίνει έμφαση στις αρχές του Κριτικού Γραμματισμού, της δημιουργικότητας και της διαλογικότητας. Οι μαθητές / τριες μπορούν να καταστούν στοχαστικοί/ες δημιουργοί κειμένων προφορικής, γραπτής και πολυτροπικής μορφής. Συνεπώς, επιλέγονται κείμενα από την καθημερινότητα των μαθητών / τριων, που προσεγγίζονται ως μέσα κατασκευής κοινωνικών μηνυμάτων σε συνδυασμό με το κοινωνικοπολιτισμικό συγκείμενο δημιουργίας και πρόσληψής τους. Με αυτό τον τρόπο η

προσέγγιση των κειμένων γίνεται ταυτόχρονα με την κριτική εμπλοκή τους με το γραμματισμό. Στο ίδιο ύφος διαμορφώνεται και το αναλυτικό πρόγραμμα του 2023 για τη γλώσσα (Οικονομακίου & Παράκίτσο, 2021: 1-15). Στο επίκεντρο της γλωσσικής διδασκαλίας τίθεται το κείμενο και η ουσιαστική κατανόηση της σύνθετης διαδικασίας κατασκευής ποικίλων κειμενικών μορφών που πραγματώνονται τόσο με τη γλώσσα όσο και με τα γλωσσικά στοιχεία (πολυτροπικότητα). Σημαντικοί στόχοι για τη γλωσσική διδασκαλία είναι η απόκτηση της *γλωσσικής επίγνωσης* και της *κριτικής γλωσσικής επίγνωσης*. Επομένως, επιδιώκεται η ανάδυση των εμπειριών του γραμματισμού των μαθητών / τριών και η συστηματική επαφή τους με τα ποικίλα κειμενικά είδη που προέρχονται από περιβάλλοντα κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η διδασκαλία των διαφορετικών κειμενικών τύπων πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ηλικία των μαθητών / τριών, τις μαθησιακές τους ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους και να ενθαρρύνεται η μελέτη πολυτροπικών κειμένων.

2.3.1 Η παιδαγωγική των πολυγραμματισμών

Σύμφωνα με τις πεποιθήσεις των μελετητών του New London Group, για να στηριχτεί η Νέα Παιδαγωγική είναι απαραίτητη η εκπαίδευση (Kalantzis & Cope, 2013). Οι Kalantzis & Cope θεώρησαν την εκπαίδευση ως μέσο που τα άτομα αποκτούν μεθόδους που ευνοούν την ανάπτυξη δεξιοτήτων, για την παραγωγή νέων γνώσεων στην προσωπική, αλλά και τη δημόσια ζωή τους. Οι γνώσεις αυτές προσδιορίζονται από το κοινωνικό περιβάλλον που δρουν και τις σχέσεις που αναπτύσσουν (Kalantzis & Cope, 2013:325).

Η παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών είναι η παιδαγωγική πρόταση που διατυπώθηκε με σκοπό την ανάπτυξη δεξιοτήτων πολλαπλών γραμματισμών απαραίτητων στους μαθητές / τριες της σύγχρονης κοινωνίας. Επικεντρώνεται στην επαφή των διδασκόμενων σε πολυτροπικά κείμενα που χρησιμοποιούν πολλαπλούς σημειωτικούς πόρους, οπτικούς, ηχητικούς (Kalantzis & Cope, 2001). Οι μαθητές / τριες που θα εξοικειωθούν με τα πολυτροπικά κείμενα θα αποκτήσουν την ικανότητα κατανόησης και χειρισμού της πολιτισμικής και κοινωνικής επιρροής αυτών των κειμένων (Φτερνιάτη, 2010). Οι εκπαιδευτικοί και οι επιμορφούμενοι / ες δρώντας σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα χρειάζεται να αναγνωρίσουν τις διαφορετικές φωνές των κειμένων και να επεξεργάζονται τις επικοινωνιακές περιστάσεις που εκδηλώνονται (Φτερνιάτη, 2010).

Η επιστημονική ομάδα της New London Group (1996) εισάγει έτσι τον όρο “*Σχέδιο*” που περιλαμβάνει τη φάση του σχεδιασμένου, του σχεδιασμού και του ανασχεδιασμένου. Ειδικότερα, δίνεται η δυνατότητα στους /στις μαθητές / τριες να αναζητήσουν πηγές που παράγεται το νόημα, να επιλέξουν και να αναδημιουργήσουν το νόημα και να συνθέσουν ένα νέο κείμενο με

διαπολιτισμικό νόημα (Kalantzis & Cope, 2001). Στη σχολική τάξη η πρόταση του *Σχεδίου* διαρθρώνεται σε τέσσερα στάδια που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Κουτσογιάννης, 2017: 299-304, Φτερνιάτη, 2010, Kalantzis & Cope, 2001):

- Τοποθετημένη πρακτική
- Ανοικτή διδασκαλία
- Κριτική διδασκαλία
- Μετασχηματισμένη πρακτική

Αρχικά, η *τοποθετημένη πρακτική* (Situating Practice) στοχεύει στην επεξεργασία θεμάτων με εμπειρικό χαρακτήρα, προσφιλή στους / στις μαθητές / τριες, για να κατανοήσουν τα νοήματα της καθημερινότητας. Το στάδιο αυτό ονομάστηκε από τους Kalantzis & Cope “*απόκτηση εμπειρίας*” με την έννοια του συνδυασμού της οικείας και της νέας εμπειρίας (Κουτσογιάννης, 2017:300). Η αξιοποίηση της προηγούμενης και της νέας εμπειρίας από τους μαθητές / τριες προκύπτει από την επιλογή διάφορων ειδών κειμένων από αυθεντικές επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως ειδησεογραφικά κείμενα, θεατρικοί διάλογοι (Φτερνιάτη, 2010).

Στο επίπεδο της *ανοικτής διδασκαλίας* (open instruction) οι μαθητές / τριες προτρέπονται να επεξεργαστούν το θέμα που επέλεξαν με συστηματικό τρόπο και συνειδητή κατανόηση των νοημάτων που προβάλλονται στα υπό μελέτη κείμενα. Σ' αυτή την κατεύθυνση πραγματοποιείται η επεξεργασία των γλωσσικών στοιχείων που συνθέτουν ένα κείμενο (Φτερνιάτη, 2010). Επομένως, αξιοποιούνται δραστηριότητες παρουσίασης της κειμενικής υπερδομής, της λειτουργίας των γλωσσικών στοιχείων και της επεξεργασίας των πολυτροπικών κειμένων. Ο διδάσκων / ουσά ορίζει μια μεταγλώσσα, δηλαδή, μια λειτουργία γραμματική, για την ανάλυση και κατανόηση των γλωσσικών, οπτικών νοημάτων και πολυτροπικών κειμένων. Προσαρμόζει τη διδασκαλία στις ανάγκες των μαθητών / τριων, ώστε να διευκολυνθεί η συνεργασία εκπαιδευτικού – μαθητή / τριας και να εισαχθεί νέα ορολογία.

Η *κριτική πλαισίωση* (critical framing) αφορά την κριτική προσέγγιση των πολυτισμικών και κοινωνικών πλαισίων ενός κειμένου για την εξαγωγή νοημάτων και συμπερασμάτων. Πρόκειται για μια κριτική ανάλυση του κειμένου κατά την οποία οι μαθητές / τριες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τη σημασία των κοινωνικών, πολιτικών, θρησκευτικών νοημάτων και ποιους σκοπούς εξυπηρετούν (Κουτσογιάννης, 2017:303). Οι δραστηριότητες, λοιπόν, αφορούν την αποκρυπτογράφηση των κειμενικών στοιχείων σε συνάρτηση με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (Φτερνιάτη, 2010). Στο τελευταίο επίπεδο βρίσκεται η *μετασχηματισμένη πρακτική* (transformed practice). Στο στάδιο

αυτό που οι Kalantzis & Cope (2001) συνδέουν με τη διαδικασία της εφαρμογής της γνώσης “εφαρμόζοντας” περιλαμβάνονται δύο διαδικασίες:

- *εφαρμόζοντας κατάλληλα*, που οι μαθητές /τριες εφαρμόζουν και αξιολογούν τις γνώσεις που απέκτησαν σε πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις
- *εφαρμόζοντας δημιουργικά*, που οι μαθητές /τριες επεκτείνουν τις γνώσεις που απέκτησαν και σε άλλους τομείς, μεταφέρουν την εμπειρία τους, τις αποκτημένες γνώσεις τους μέσα από δημιουργικές και πρωτότυπες δραστηριότητες (Κουτσογιάννης, 2017:304).

Στο στάδιο αυτό ο ρόλος του / τις εκπαιδευτικού είναι ενθαρρυντικός προς τους / τις διδασκομένους / νες για την παραγωγή προφορικού ή γραπτού λόγου που θα είναι ενταγμένο σε διαφορετικό κοινωνικοπολιτισμικό συγκείμενο (Φτερνιάτη, 2010).

3. Ερευνητικά Δεδομένα

3.1 Ερευνητικά ερωτήματα και μεθοδολογία της έρευνας

Η γλωσσολογικής μας έρευνα αφορά τη μελέτη των γλωσσικών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξη προφορικών και γραπτών κειμένων, σχετικών με το επίκαιρο γεγονός του δυστυχήματος που συνέβη στα Τέμπη στις 28 Φεβρουαρίου του 2023. Στόχος της έρευνας είναι η περιγραφή και ερμηνεία της απόδοσης των ευθυνών σχετικά με πρόσωπα ή φορείς που συνέβαλαν στο τραγικό αυτό αποτέλεσμα.

Θα αξιολογήσουμε την Κριτική Ανάλυση Λόγου ως πλαίσιο γενικής αναφοράς, ώστε να μελετήσουμε διαφορετικές κατασκευές της πραγματικότητας για το θέμα του δυστυχήματος. Από τη μελέτη αυτή θα αναδυθούν διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις των συγγραφέων των κειμένων και στοιχεία αξιολόγησης που φανερώνουν την προσωπική τους στάση (Στάμου, 2006:134). Τέλος, θα διερευνήσουμε πώς τα ίδια τα κείμενα μπορούν να αξιοποιηθούν στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος σε μια τάξη της Γ' Λυκείου υπό το πρίσμα των *Πολυγραμματισμών* (Kalantzis & Cope :2001) και κατά πόσο το συγκεκριμένο γλωσσοδιδασκτικό μοντέλο, μπορεί να αναδείξει τον ιδεολογικό προσανατολισμό των κειμένων.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο ανώτερος στόχος μελετώνται τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία διαμορφώνονται ως εξής:

- Πώς επιλέγει ο κάθε συγγραφέας να αναπαραστήσει γλωσσικά και οπτικά το επίκαιρο γεγονός του πολύνεκρου δυστυχήματος των Τεμπών;
- Ποιους / ες καταδεικνύει ως υπεύθυνους του δυστυχήματος;
- Ποιες είναι οι πεποιθήσεις και οι απόψεις που εκφράζουν μέσα από συγκεκριμένες γλωσσικές και λεξιλογικές επιλογές οι συντάκτες / ες των κειμένων;
- Ποια κοινωνική πραγματικότητα οικοδομούν για το δυστύχημα οι ιδεολογίες των φορέων του λόγου;
- Μπορεί το διδασκτικό μοντέλο των Πολυγραμματισμών να αναδείξει και να μεταβάλει τις υπόρρητες ιδεολογίες που φέρουν τα κείμενα στο μάθημα της γλώσσας;

Η έρευνά μας βασίζεται σε θεωρητικά μοντέλα της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας αποτελούν κεντρικό ζήτημα μελέτης για την Κριτική Ανάλυση Λόγου, αφού διερευνά τον ιδεολογικό αντίκτυπό τους στον αναγνώστη (Φραγκάκη, 2010:33-34) και έχει ως στόχο να διαφωτίσει εκείνες τις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνουν και αναπαράγουν τα κείμενα μαζικής κουλτούρας (Γιαλαμπούκη, 2008:50-51). Κυρίως, μας ενδιαφέρει η κοινωνιοπολιτισμική

προσέγγιση του Fairclough (1989, όπως αναφ. στο Δούκα κ.ά, 2016:167), επειδή ικανοποιεί τα κριτήρια της συγκεκριμένης εργασίας, καθώς αντιμετωπίζει το κείμενο ως ένα επικοινωνιακό γεγονός, το οποίο σχετίζεται με τις γλωσσικές και κοινωνικές πρακτικές παραγωγής και ερμηνείας του.

Ως εργαλείο ανάλυσης των κειμένων χρησιμοποιούμε τη Συστημική Λειτουργική Γραμματική (στο εξής ΣΛΓ) του Halliday (Στάμου, 2014:165). Η ΣΛΓ χαρακτηρίζεται από επάρκεια στην περιγραφή των συντακτικών και λεξικογραμματικών δομών ενός κειμένου και εξετάζει τα κειμενικά εκείνα στοιχεία που προβάλλονται περισσότερο από τον / τη συγγραφέα για συγκεκριμένους επικοινωνιακού σκοπούς. Οι *μορφοσυντακτικές δομές* αναλύονται με βάση τις λειτουργίες που επιτελούν: την *αναπαριστατική*, τη *διαπροσωπική* και την *κειμενική* (Μιχάλης, 2014) και διαμορφώνουν τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ του / της συγγραφέα και του αναγνώστη (Λύκου, 2000).

Αναλυτικότερα, η *αναπαριστατική λειτουργία* ερμηνεύει τον κόσμο στηριζόμενη στην οπτική του συγγραφέα και τα κριτήρια αιτιότητας που εκείνος θέτει. Πραγματώνεται μέσω του συστήματος της *μεταβιβαστικότητα* που περιλαμβάνει λεξικογραμματικά τις *διαδικασίες* (ρήματα ή ουσιαστικοποιήσεις), τους *μετέχοντες* (ουσιαστικά) και τις *καταστάσεις* (εμπρόθετα σύνολα και επιρρήματα) (Στάμου, 2014: 172-173).

Η *διαπροσωπική λειτουργία* σχετίζεται με τους ρόλους και τις σχέσεις που διαμορφώνονται σε μια επικοινωνιακή περίσταση (Λύκου, 2000) και πραγματώνεται μέσω του συστήματος της διάθεσης. Η μελέτη της περιλαμβάνει (Στάμου, 2011:185-186):

- τις γλωσσικές πράξεις, βεβαιωτικές, κατευθυντικές
- την επιστημική ή δεοντική τροπικότητα, που πραγματώνεται με ποικίλες γλωσσικές επιλογές (έγκλιση της Οριστικής και της Υποτακτικής αντίστοιχα)
- στοιχεία δείξης του προσώπου, τόπου, χρόνου
- τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης (επίθετα, επιρρήματα, λεξιλόγιο με συναισθηματικό περιεχόμενο), που δηλώνουν το σχόλιο και το συναίσθημα του συγγραφέα.

Στην παρούσα εργασία αφήνουμε εκτός του πλαισίου ανάλυσής μας την κειμενική λειτουργία της γλώσσας και θα μελετήσουμε μόνο την αναπαριστατική και διαπροσωπική λειτουργία των κειμένων.

Με βάση τη ΣΛΓ έμφαση θα δοθεί στην κατασκευή της κλίμακας αιτιότητας (Στάμου, 2011: 182-184), που διαμορφώνεται ανάλογα με τις επιλογές του συγγραφέα σε επενεργητικά ρήματα, ενεργητική ή παθητική σύνταξη, γεγονός που οδηγεί ενίοτε στην απόλυτη ενοχοποίηση ή

απαλοιφή του δράστη.

Τέλος, για την ανάλυση των οπτικών συνθέσεων, θα αξιοποιηθεί η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010: 13-16). Οι εικόνες, σε αντιστοιχία με το γλωσσικό κείμενο, επιτελούν τις λειτουργίες της γλώσσας, σύμφωνα με τον Halliday, δηλαδή την αναπαραστατική, τη διαπροσωπική και την κειμενική. Συγκεκριμένα, η αναπαραστατική λειτουργία εξετάζει τον τρόπο που κατασκευάζεται η πραγματικότητα μέσω των συμμετεχόντων και των διαδικασιών. Διακρίνονται τέσσερα είδη διαδικασιών: οι αφηγηματικές, οι αναλυτικές, οι ταξινομικές και οι συμβολικές. Οι αφηγηματικές εικόνες είναι δυναμικές, ενώ οι υπόλοιπες τρεις κατηγορίες είναι στατικές (Kress & van Leeuwen, 1996, όπως αναφ. στο Στάμου, Αλευριάδου και Ελευθερίου, 2011: 326-328). Με τη διαπροσωπική λειτουργία (Παπαδημητρίου, 2010: 14-15), ερμηνεύουμε τη σχέση που δημιουργείται μεταξύ αναπαριστώμενων οντοτήτων και του θεατή μέσω:

- της παρουσίας βλέμματος που ζητείται κάτι από το θεατή ή την απουσία που προσφέρεται μόνο για πληροφόρηση
- του μακρινού, μεσαίου ή κοντινού πλάνου που διαμορφώνει μεγάλη, μεσαία ή μικρή κοινωνική απόσταση μεταξύ των αναπαριστώμενων οντοτήτων και του θεατή
- της κάθετης γωνίας λήψης της εικόνας που διαμορφώνει σχέσεις εξουσίας, όπου ο θεατής μπορεί να είναι ισότιμος ή να υπερισχύει σε σχέση με τις αναπαριστώμενες εικόνες ή να υπερέχουν εκείνες
- της οριζόντιας γωνίας λήψης της εικόνας, όπου, αν είναι μετωπική, ο θεατής εμπλέκεται σε ό,τι συμβαίνει ενώ με την πλάγια λήψη αποστασιοποιείται

Τέλος, η κειμενική λειτουργία (Στάμου κ.ά., 2011: 329-330) σχετίζεται με την πληροφοριακή αξία της εικόνας και συνθέτει τρεις ζώνες:

- “*το πάνω – κάτω*”, όπου πάνω τοποθετούνται τα στοιχεία που δηλώνουν τις επιθυμίες, ενώ κάτω τοποθετούνται τα στοιχεία που φανερώνουν τι πραγματικά συμβαίνει.
- “*αριστερά – δεξιά*”, όπου αριστερά μπαίνουν τα στοιχεία που είναι γνωστά, ενώ δεξιά εκείνα που είναι σημαντικά και νέα
- “*κέντρο – περιθώριο*”, όπου στο κέντρο βρίσκεται ο πυρήνας της πληροφορίας, ενώ στο περιθώριο τα στοιχεία που οργανώνονται γύρω από αυτό.

3.2 Το υλικό / δεδομένα της έρευνας

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας επιλέχθηκαν κείμενα μαζικής κουλτούρας που

ανήκουν στο χώρο της ειδησεογραφίας και του πολιτικού λόγου. Επίσης, αντικείμενο διερεύνησης αποτελούν τα κείμενα που σκιαγραφούν την κοινωνική αντίδραση για το γεγονός μέσα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου μελετά τον ρόλο της γλώσσας σε κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές εξελίξεις. Το επίκαιρο ζήτημα που ασχολούνται είναι το δυστύχημα που προκλήθηκε από τη σύγκρουση των δύο τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών στις 28 / 2/ 2023. Ένα θέμα που απασχόλησε και συγκλόνησε την κοινή γνώμη και έδωσε το έναυσμα για δημόσιες πολιτικές παρεμβάσεις και ένα κύμα αντίδρασης των πολιτών που εκδηλώθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με διαδηλώσεις στους δρόμους των μεγάλων πόλεων.

Τα κείμενα αυτά αποτελούνται από δύο δημοσιευμένα άρθρα από τον ηλεκτρονικό τύπο, που ανήκουν στην κατηγορία της σχολιογραφίας, σύμφωνα με τα είδη του δημοσιογραφικού λόγου από τον Χατζησαββίδη (2000: 49-52). Το πρώτο άρθρο δημοσιεύτηκε από την ελληνική διαδικτυακή πύλη in.gr στη 1 / 3/ 2023, ενώ το δεύτερο δημοσίευμα είναι από το Ριζοσπάστη στις 4-5 / 3/ 2023. Ακολουθεί η πολιτική δήλωση για το δυστύχημα της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου που μεταδόθηκε από την ΕΡΤ στις 10 Μαρτίου 2023 στο Προεδρικό Μέγαρο κατά τη διάρκεια της συνάντησής της με τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη. Έπειτα, παρατίθεται η τηλεοπτική δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη που παραχώρησε από το Μέγαρο Μαξίμου την επόμενη μέρα του δυστυχήματος στη 1/ 3/ 2023. Τέλος, αξιοποιήθηκαν αναρτήσεις πολιτών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένα στο Facebook, καθώς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επιβολή κυρίαρχων αξιών και αποτελούν πεδίο κοινών εμπειριών (Φτερνιάτη, Τσάμη & Αρχάκης, 2016:87). Παρατίθενται, επομένως, τα κείμενα του δημοσιογράφου Μάκη Αρμένη, της ηθοποιού και τραγουδίστριας Κλέλιας Ρένεση και του μουσικού, τραγουδιστή και ποιητή Γιάννη Αγγελάκα.

Τα κείμενα πραγματεύονται το επίκαιρο γεγονός του δυστυχήματος των Τεμπών από διαφορετική οπτική και αναδεικνύουν διαφορετικές διαστάσεις και προσεγγίσεις του ζητήματος. Επιλέχθηκαν από μια πληθώρα άρθρων, πολιτικών δηλώσεων και αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, γιατί τα συγκεκριμένα κείμενα θεωρήθηκαν εξαιρετική προσφορά για ανάλυση, έχουν έντονο το προσωπικό ύφος του συντάκτη τους και ποικιλία μέσων πειθούς (Χατζησαββίδη, 2000:49-52). Παρόλο που παρουσιάζουν το ίδιο γεγονός, φωτίζουν διαφορετικά σημεία του, καθιστώντας τα κείμενα προσανατολισμένα στην ιδεολογική γραμμή του κάθε συντάκτη.

4. Κριτική ανάλυση ειδησεογραφικού λόγου

4.1. Το άρθρο της ελληνικής διαδικτυακής πύλης In. gr “Ανθρώπινο λάθος έφερε τη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη. Όμως υπάρχουν πολλά ερωτήματα για την εταιρεία, τις καθυστερήσεις και τι συνέβη στα Παλιοφάρσαλα”.

4.1.1. Η αναπαραστατική λειτουργία

Μελετώντας το άρθρο της ελληνικής διαδικτυακής πύλης In. gr (βλ. Παράρτημα Α) ο αρθρογράφος, ήδη από τον τίτλο του κειμένου, δηλώνει ότι υπαίτιος της σύγκρουσης των τρένων στα Τέμπη είναι το “ανθρώπινο λάθος”. Στο λεξιλόγιο του κειμένου υπάρχει έντονη επανάληψη της φράσης *ανθρώπινο λάθος*, για να τονιστεί ότι η ανθρώπινη επιλογή ευθύνεται για το δυστύχημα που στοίχισε τη ζωή σε 57 συμπολίτες μας, κυρίως νεαρής ηλικίας. Ο αρθρογράφος παρουσιάζει το δυστύχημα ως ένα ανεξάρτητο φαινόμενο σαν ένα γεγονός που προέκυψε από μόνο του (Στάμου, 2011: 183-184) χωρίς η ευθύνη να αποδίδεται σε κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο.

Στο κείμενο συναντάμε κυρίως παθητική σύνταξη με την απουσία ποιητικού αιτίου (1-3) τα ρήματα που χρησιμοποιεί επί το πλείστον είναι μη επενεργητικά (4). Στη μόνη περίπτωση που δηλώνεται το ποιητικό αίτιο, αποδίδεται γενικά στον ανθρώπινο παράγοντα, χωρίς να στοχοποιεί κάποιον συγκεκριμένα (5). Μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι ακόμα και στην περίπτωση που ο συντάκτης χρησιμοποιεί την ενεργητική σύνταξη, κυριαρχεί η αοριστία με τη χρήση της αόριστης αντωνυμίας *κανείς* και της ερωτηματικής αντωνυμίας *ποιος* (6,7)

1. “τα ερωτήματα που δημιουργούνται είναι πολλά” 2. “Η αμαξοστοιχία *Inter City 62* της *Hellenic Train* και το εμπορικό τρένο βρέθηκαν” 3. “ο οποίος δεν μπόρεσε να συνεννοηθεί”. 4. “προαναγγελλθεί, οφείλεται, βρέθηκαν, συνεννοηθεί” 5. “Ένα μαζικό έγκλημα που οφείλεται σε τραγικό ανθρώπινο λάθος” 6. “ κανείς δεν είδε” 7. “ ποιος έκανε το τραγικό λάθος”

Ο δράστης – υπεύθυνος του δυστυχήματος δεν κατονομάζεται ρητά και η ίδια η πράξη περνά απαρατήρητη με τη χρήση ονοματοποιήσεων (5,8)

1. “στην αλλαγή των σιδηροδρομικών γραμμών” “ο εκτροχιασμός βαγονιών”.

Ο αρθρογράφος προκειμένου να αναπτύξει τις διαφορετικές απόψεις για τα αίτια που προκάλεσαν το δυστύχημα, παραθέτει μια προφορική μαρτυρία σε ευθύ λόγο που εισάγεται με το ενεργητικό καταγγελτικό ρήμα *κατήγγειλε*. Ένας αυτήκοος μάρτυρας, που αναφέρεται ως *ένας επιβάτης*, απαλλάσσει τον αρθρογράφο από την ευθύνη της αλήθειας της αναφοράς. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η μαρτυρία, όπως παρατίθεται από τον συντάκτη, είναι διπλά διαμεσολαβημένη. Ο αυτήκοος μάρτυρας με τη χρήση του αισθητικού ρήματος “*άκουσα*” μεταφέρει τα λόγια τρίτου σε ευθύ λόγο ‘*πάμε και όπου βγει*’. Έπειτα, με το λεκτικό ρήμα “*είπαν*” ο

μάρτυρας εμπλέκει στο σκηνικό ευθύνης που σκιαγραφείται, ακόμη περισσότερα πρόσωπα. Ακόμη, παρατηρούμε ότι τα δύο ρήματα βρίσκονται σε διαφορετική βαθμίδα γνώσης καθώς το *άκουσα* μεταφέρει μια εντύπωση που ίσως να μην την έχει άλλος συνεπιβάτης, ενώ το *“μας είπαν”* μεταφέρει μια πίστη που την έχουν κι άλλοι. Η μαρτυρία εξ αρχής εμφανίζει μια σχετική αδιαφάνεια, αφού δεν ξεκαθαρίζει από ποιον ειπώθηκαν τα λόγια αυτά, αλλά περιορίζεται στην αοριστία *“ένας επιβάτης”*. Η αδιαφάνεια αυτή ενισχύεται ακόμα περισσότερο από την διαμεσολάβηση του ασυρμάτου. Επιπλέον, ο ευθύ λόγος, αποκομμένος από το συμφραστικό πλαίσιο του μάρτυρα, χάνει την αυθεντικότητά του και επαναπροσδιορίζεται στο νέο επικοινωνιακό πλαίσιο, του άρθρου, και των προθέσεων του συντάκτη (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2019:135).

Επομένως, ως προς την κλίμακα της αιτιότητας (Στάμου, 2011:184) ο αρθρογράφος της ελληνικής διαδικτυακής πύλης *in.gr* με την επιλογή της της παθητικής σύνταξης αποδίδει την ευθύνη στο γενικευτικό όρο *ανθρώπινο λάθος* και η παρουσία ποιητικού αιτίου μετριάζει την ευθύνη του δράστη.

4.1.2. Η διαπροσωπική λειτουργία

Ο συντάκτης του άρθρου υιοθετεί διάφορες τεχνικές για να δείξει τη στάση του απέναντι σε αυτά που περιγράφει, αλλά και να διεπιδράσει με τον αναγνώστη. Ξεκινώντας με τη δείξη του προσώπου, ο συντάκτης χρησιμοποιεί τριτοπρόσωπη αφήγηση (1,2) όταν επιδιώκει να ενημερώσει τον αποδέκτη για τα γεγονότα που οδήγησαν στη σύγκρουση των δύο τρένων. Με αυτή τη γλωσσική επιλογή ο αρθρογράφος προτιμά να κρατήσει απόσταση από τον αναγνώστη, καθώς δεν τον περιλαμβάνει στην αφήγηση και περιορίζεται απλά στην ενημέρωσή του (Μπέλλα, 2014: 229-230). Από την άλλη μεριά, προσωπική δείξη εντοπίζουμε στην παράγραφο του κειμένου όπου εμβάλλεται η μαρτυρία του αυτήκοου μάρτυρα. Με τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου (3,5,6) και της προσωπικής αντωνυμίας *“μας”* (4), ο συγγραφέας πετυχαίνει να εντάξει τον εαυτό του αλλά και όλους εμάς στην ίδια ομάδα (Λύκου,2000). Η μαρτυρία, που αποδίδεται με ευθύ λόγο, αφηγείται μια εμπειρία σε πρώτο ενικό πρόσωπο *“άκουσα μέσω ασυρμάτου”*. Το αποτέλεσμα είναι, μια διαμεσολαβημένη αναφορά να κερδίζει την αμεσότητα με τον αναγνώστη.

1.[...] *“Στο ερώτημα τι είναι αυτό που μπορεί να οδήγησε στη σύγκρουση δύο τρένων...”* 2. [...] *“Κι όμως, το αδιανόητο να βρίσκονται δύο τρένα με αντίθετη κατεύθυνση στην ίδια γραμμή, έγινε”*. 3. [...] *«Όταν ακούσαμε τον οδηγό να μιλάει.* 4. [...] *Μας καθυστέρησαν λόγω φόρτου κίνησης...* 5. [...] *είπαν ότι θα καθυστερήσουμε...6. [...] Μάλλον έπρεπε να καθυστερήσουμε παραπάνω, δεν ήταν σωστά προγραμματισμένα».*

Στη συνέχεια, στις πράξεις λόγου που επιτελούνται, παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας κινείται ανάμεσα σε αποφαντικές και κατευθυντικές πράξεις λόγου και στην επιστημική και δεοντική τροπικότητα, οι οποίες εκφράζονται με την έγκλιση της οριστικής και της υποτακτικής αντίστοιχα (Στάμου, 2011:186). Οι αποφαντικές πράξεις λόγου χρησιμοποιούνται στην περιγραφή των γεγονότων που προηγήθηκαν της σύγκρουσης και οδήγησαν στο δυστύχημα. Ο αρθρογράφος με τις δηλώσεις του αυτές σε οριστική έγκλιση (1,2,3), αναλαμβάνει την ευθύνη για την αλήθεια των λεγομένων του (Κανάκης, 2014:60-61), καθώς αυτά αναπαριστούν το πραγματικό γεγονός (Φιλιππάκη – Warburton & Σπυροπούλου, 2019:139). Όταν ο συγγραφέας αναζητά τους λόγους του δυστυχήματος χρησιμοποιεί επιστημική τροπικότητα (4,5,6), για να δηλώσει τη βεβαιότητά του ότι ήταν ανθρώπινο λάθος

1. “[...] Ανθρώπινο λάθος έφερε τη σύγκρουση στα Τέμπη...” 2. “[...] Η αμαξοστοιχία Inter City 62 της Hellenic Train και το εμπορικό τρένο βρέθηκαν...” 3. “[...] Ένα άλλο σενάριο που διαμεύστηκε στη συνέχεια...” 4. “[...] Στο ερώτημα τι είναι αυτό που μπορεί να οδήγησε στη σύγκρουση δύο τρένων...” 5. “[...] ώστε με κάποιο τρόπο να μπορούσαν να σταματήσουν την τραγωδία...” 6. “[...] ο οποίος δεν μπόρεσε να συνεννοηθεί μέσω ασυρμάτου...”

Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου μέσω της δεοντικής τροπικότητας εμφανίζονται στα σημεία όπου ο συντάκτης του άρθρου οικειοποιείται στοιχεία προφορικότητας, όπως οι ερωτήσεις ή στα σημεία εκείνα που θέλει να προσανατολίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Οι ερωτήσεις διαμορφώνουν συνομιλιακό ύφος και μια σχέση οικειότητας με τον δέκτη (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2019:133-134) και τον καλεί να προβληματιστεί και να σκεφτεί για τους υπεύθυνους της τραγωδίας (7,8). Όταν παραθέτει την μαρτυρία του επιβάτη του επιβατικού τρένου για την προχειρότητα που επικρατούσε στον σιδηροδρομικό σταθμό χρησιμοποιεί δεοντική τροπικότητα (9) με τη χρήση της υποτακτικής. Αξίζει να προσέξουμε ότι η φράση “*πάμε και όπου βγει*” δηλώνει μια πραγματικότητα αναντίστοιχη με την ασφάλεια που προσφέρει ένα μέσο μεταφοράς και ιδιαίτερα ένα τρένο. Το ρήματα *πάμε* σε προστακτική σε συνδυασμό με το αναφορικό επίρρημα *όπου* δείχνει προτροπή προς το γενικό· την επιπολαιότητα και την επικινδυνότητα της ανθρώπινης απόφασης

7. “*Γνώριζαν κάτι και μιλούσαν έτσι; Και μπορεί να ισχύει σε μια σύγχρονη χώρα το «πάμε κι όπου βγει;»*”
8. “*Ποιος έδωσε λοιπόν την άδεια να κινηθούν δύο τρένα στην ίδια γραμμή ή ποιος άσκησε πλημμελώς τα καθήκοντά του με αποτέλεσμα να έρθει η μετωπική σύγκρουση;”* 9. “*Μάλλον έπρεπε να καθυστερήσουμε παραπάνω, δεν ήταν σωστά προγραμματισμένα*”

Η χρονική δείξη δηλώνεται μέσω των χρόνων των ρημάτων και των χρονικών επιρρημάτων που συνδέουν το κείμενο με τον χρόνο (Στάμου, 2011:185). Το κείμενο γράφτηκε το πρωί της επομένης του δυστυχήματος. Τα χρονικά επιρρήματα *ακόμα* και *νωρίς* συνδέονται με τον χρόνο του γεγονότος

και την συνεπακόλουθη συναισθηματική κατάσταση “[...] που έχει παγώσει τους πάντες”. Η δευτερεύουσα εναντιωματική πρόταση που εμπεριέχει τα επιρρήματα, τονίζει ότι υπάρχουν πολλά ερωτήματα. Αυτό όμως που αφήνεται να εννοηθεί είναι ότι υπάρχουν ήδη πολλές απαντήσεις και οι οποίες εάν επιβεβαιωθούν με τις μαρτυρίες των πολιτών τότε έχουμε ένα *αναπόφευκτο έγκλημα*. Έτσι, η περιγραφή των όσων προηγήθηκαν της σύγκρουσης γίνεται σε χρόνο Αόριστο και Παρατατικό *βρέθηκαν, κατήγγειλε, άσκησε κινούνταν, έδειχναν* που έτσι κι αλλιώς είναι οι χρόνοι της αφήγησης (Μπέλλα, 2014: 248). Η χρήση του Ενεστώτα αναδεικνύει τη σταθερότητα της άποψης του αρθρογράφου ότι το *έγκλημα* στα Τέμπη οφείλεται σε ανθρώπινη αμέλεια “τα ερωτήματα που δημιουργούνται, ένα μαζικό έγκλημα που οφείλεται, οπότε αποκλείεται το πρώτο”.

Η ανάλυση της διαπροσωπικής λειτουργίας της γλώσσας ολοκληρώνεται με τον εντοπισμό και την ερμηνεία των αξιολογικών στοιχείων. Εκείνα, με τη χρήση επιθέτων, επιρρημάτων, λέξεων ή φράσεων με συναισθηματικό περιεχόμενο, δείχνουν τη στάση του συντάκτη για αυτά που περιγράφει (Στάμου, 2011:186). Στο άρθρο εντοπίζουμε πολλά επίθετα που, σύμφωνα με τη Φραγκάκη (2010: 417), αποτελούν δείκτη αξιολόγησης και καταδεικνύουν το *έγκλημα* που συντελέστηκε στα Τέμπη “[...] φοβερό σιδηροδρομικό δυστύχημα..., [...] ένα μαζικό έγκλημα..., [...] τραγικό ανθρώπινο λάθος”. Ιδιαίτερη θέση κατέχει το επίθετο *αδιανόητο* που τονίζει πως η λογική δεν μπορεί να κατανοήσει ότι τα τρένα κινούνταν με αντίθετη κατεύθυνση στην ίδια γραμμή. Το επίρρημα *πλημμελώς* περιγράφει τη φύση του ανθρώπινου λάθους ως ενδεχόμενη αιτία του δυστυχήματος. Η στάση του συντάκτη για το αποτρόπαιο του δυστυχήματος αποδεικνύεται και από το λεξιλόγιο συναισθηματικού περιεχομένου, που υπάρχει στο κείμενο. Ενδεικτικά παρατίθενται οι φράσεις “*Η Ελλάδα θρηνεί, το Πανελλήνιο είναι συγκλονισμένο, [...] τότε μιλάμε για ένα έγκλημα, [...] τραγικό ανθρώπινο λάθος*”.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι παραπάνω γλωσσικές επιλογές του αρθρογράφου καθιστούν ορατή την στάση του απέναντι στο δυστύχημα των Τεμπών. Η ευθύνη αποδίδεται στο ανθρώπινο λάθος και ο συντάκτης του άρθρου επικρίνει την εγκληματική αμέλεια των υπευθύνων του σιδηροδρομικού σταθμού που οδήγησαν στην απώλεια δεκάδων ατόμων και βύθισαν το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας στο πένθος.

4.2 Το άρθρο της εφημερίδας Ριζοσπάστης “Ένα ακόμα έγκλημα αποκαλύπτει την «άκρη του νήματος”

4.2.1 Η αναπαραστατική λειτουργία

Το άρθρο του Ριζοσπάστη (βλ. Παράρτημα Β) ξεκινά με μια νύξη στο μύθο του Θησέα και του

Μινώταυρου *“Ένα ακόμα έγκλημα αποκαλύπτει την «άκρη του νήματος”*. Απευθύνει ένα κάλεσμα προς τον αναγνώστη να ακολουθήσει το παράδειγμα του μυθικού Θησέα και να κάνει μια αναδρομή στο παρελθόν, για να ανακαλύψει τον υπαίτιο της τραγωδία των Τεμπών. Το κείμενο ξεκινά με το ποσοτικό επίρρημα *λίγο* για να ακολουθήσει το χρονικό επίρρημα *πίσω*. Η έμφαση στα συγκεκριμένα επιρρήματα δίνεται για να στρέψει την προσοχή του αναγνώστη σε προηγούμενα δυστυχήματα. Κοινός παρανομαστής, σύμφωνα με τον αρθρογράφο, όλων των εθνικών δυστυχημάτων είναι το αντιλαϊκό κράτος που κατευθύνεται από οικονομικά και μικροπολιτικά συμφέροντα.

Σε επίπεδο σημασιολογικών σχέσεων τα ρήματα που χρησιμοποιούνται είναι υλικά με εξωτερική επενέργεια (Στάμου, 2011:183-184) *“μετράει τα φραγκοδίφραγκα, κόβει από παντού, όχι μόνο χαρατσώνει μέχρι και την ανάσα του λαού, αλλά του κουνάει και το δάχτυλο “ που η επιδοτική σύνδεση τονίζει την αντιλαϊκή τακτική του κράτους. Η σύνταξη που επιλέγεται είναι η ενεργητική και η έμφαση δίνεται στον δράστη – κράτος, που ευνοεί το κεφάλαιο εις βάρος της κοινωνικής μέριμνας και των πολιτών. Η υλική αυτοεπιτελούμενη διαδικασία “να μη χάνονται” με παθόντες “ανθρώπινες ζωές” χωρίς να αναφέρεται ο δράστης (απαλοιφή του δράστη) που με βάση της κλίμακας αιτιότητας ο δράστης αποκρύπτεται, αφού οι πράξεις προκύπτουν χωρίς εξωτερική ενέργεια (Στάμου, 2011:183-184). Η ευθύνη βαραινεί το κράτος και το υλικό με εξωτερική επενέργεια ρήμα “ βρίσκουμε” και κατόπιν αιτιολογείται μέσω της συσχετικής / ταυτοποιητικής διαδικασίας “είναι” και τον μετέχοντα “αυτό το κράτος” (έμφαση στο δράστη).*

Στο μέρος του κειμένου, όπου το κράτος στηρίζει τους ιδιώτες επιχειρηματίες, τις ιδιωτικοποιήσεις και συμπορεύεται με τα αντιλαϊκά κελεύσματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χρησιμοποιούνται μη επενεργητικά ρήματα και παθητικές συντάξεις χωρίς την ύπαρξη δράστη (ποιητικό αίτιο) *“Είναι ο ίδιος μηχανισμός που μετατρέπεται σε «Βαβέλ”*, *“ να αδειοδοτηθούν οι μεγάλες μπίζνες.”*. Επομένως, ο αρθρογράφος ενοχοποιεί έμμεσα το κράτος για το δυστύχημα στα Τέμπη. Προτιμά να απαριθμεί τη μεροληψία του κράτους υπέρ του κεφαλαίου και τα αποτελέσματα αυτής της πρακτικής, παρά να κατονομάσει ευθέως το δράστη. Συνεπώς, η επιλογή της παθητικής σύνταξης με την απαλοιφή του δράστη, παρουσιάζει τα γεγονότα σαν να προέκυψαν από μόνα τους (Στάμου, 2011: 183-184).

Στην παραπάνω διαπίστωση συνηγορεί η παρουσία ονοματοποιήσεων. Ο συντάκτης του άρθρου αλλάζει τη γραμματική κατηγορία από ρήμα σε ουσιαστικό για την αναπαράσταση της πράξης *“την εξασφάλιση της κερδοφορίας, τον περιορισμό του «κόστους», το φόρτωμα των σπασμένων στον λαό, το μοίρασμα της «πίτας» στους επιχειρηματικούς ομίλους”* που έχουν ως στόχο το περιεχόμενο της πρότασης να οργανώνεται γύρω από το όνομα και η ίδια η πράξη να περνά απαρατήρητη.

Συνοψίζοντας, όσο αφορά τα γλωσσικά χαρακτηριστικά παρατηρείται ότι ο συντάκτης του άρθρου επιλέγει τη χρήση ενεργητικών ρημάτων αποδίδοντας μέγιστο βαθμό αιτιότητας στο κράτος. Οι απόψεις του περί της ευθύνης του κράτους παρουσιάζονται ως αληθινές και φυσικοποιούνται (Στάμου, 2011:190).

4.2.2.Η διαπροσωπική λειτουργία

Αναλύοντας το άρθρο ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία παρατηρούμε ότι τα στοιχεία προσωπικής δείξης είναι ελάχιστα. Κατά βάση χρησιμοποιείται το τρίτο πρόσωπο ενικού και πληθυντικού αριθμού, όπως προκύπτει από τη ρηματική κατάληξη. Η τριτοπρόσωπη σύνταξη δε θεωρείται δείκτης της προσωπικής δείξης, εφόσον δεν αναφέρεται σε πραγματικούς συμμετέχοντες στην επικοινωνία (Μπέλλα, 2014: 229-230). Τα τριτοπρόσωπα ρήματα προσδιορίζουν τους δράστες / υπαίτιους του δυστυχήματος των Τεμπών “*όταν πρόκειται για την προστασία του λαού*” “*Είναι ο ίδιος μηχανισμός που μετατρέπεται σε «Βαβέλ»*”. Ο συγγραφέας επιλέγει να χτίσει μια απόσταση με τον αναγνώστη, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία γλωσσικά που φανερώνουν διεπίδραση και οδηγεί στη δημιουργία μιας άνισης σχέσης, όπου ο συγγραφέας υπερισχύει. Η ανισότητα αυτή αμβλύνεται και συμπεριλαμβάνει τον αποδέκτη στη διαδικασία, όταν χρησιμοποιεί στην εισαγωγή και στην κατακλείδα του άρθρου το α' πληθυντικό πρόσωπο “*ας πάμε λίγο πίσω*”, “*στην άκρη βρίσκουμε αυτό το κράτος*”. Το α' πληθυντικό πρόσωπο του ρήματος φανεώνει την πρόθεση του συντάκτη να εντάξει τον εαυτό του και τους αναγνώστες σε μια ομάδα (Λύκου, 2000), ότι ο μοναδικός υπεύθυνος της τραγωδίας είναι το κράτος. Επίσης, η ανισότητα μετριάζεται με την αόριστη αντωνυμία κανείς στη φράση “*για να ξετυλίξει κανείς το «νήμα» μιας τραγωδίας*”. Θεωρεί ότι ο καθένας από εμάς που διαβάζει αυτό το κείμενο μπορεί να αντιληφθεί και να συμπεράνει αυτό που ο ίδιος αντιλαμβάνεται, ότι η ανασκόπηση παλιότερων κρίσεων θα δώσει την απάντηση για το ποιος είναι υπεύθυνος για τα δυστυχήματα που λαμβάνουν χώρα στη Ελλάδα.

Οι βεβαιωτικές / δηλωτικές πράξεις λόγου και η επιστημική τροπικότητα κυριαρχούν στο κείμενο και ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί την Οριστική έγκλιση “*Το κράτος και οι κυβερνήσεις του, που αυτές τις δεκαετίες υλοποίησαν την πολιτική της «απελευθέρωσης» των μεταφορών...*”, γιατί καταλογίζει την ευθύνη της τραγωδίας των Τεμπών αποκλειστικά και μόνο στο κράτος. Με την έγκλιση της οριστικής είναι σταθερός στην άποψή του και αναλαμβάνει την ευθύνη για την αλήθεια των λεγομένων του (Κανάκης, 2014: 60-61). Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου και η δεοντική τροπικότητα περιορίζονται σε ένα μόνο σημείο του κειμένου. Εμφανίζονται στην αρχή του κειμένου με προτρεπτική υποτακτική “*Ας πάμε λίγο πίσω*”, όπου προτρέπει τον αναγνώστη του

άρθρου να ανατρέξει στο παρελθόν. Η αναδρομή στα γεγονότα του παρελθόντος συνοδεύεται με τρία παραδείγματα από παλιότερες τραγωδίες που έζησε ο ελληνικός λαός. Για να βοηθήσει τον αναγνώστη σ' αυτή την αναδρομή χρησιμοποιεί την αντίθεση των χρονικών επιρρημάτων *παλιότερα* και *τόρα* “ *παλιότερα στον μεγάλο σεισμό της Αθήνας και τώρα στα Τέμπη*” και την αναλογία “ *σαν κι αυτή που συνέβη στα Τέμπη*”. Απώτερος στόχος της αναδρομής είναι να επικρίνει τη λειτουργία του κράτους, οι επιλογές του οποίου θέτουν σε κίνδυνο τους πολίτες και οδηγεί από καιρό εις καιρό σε εθνικές τραγωδίες, όπως και η σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη.

Η χρονική δείξη εμφανίζεται στο άρθρο κυρίως μέσω της χρονικής βαθμίδας του ρήματος. Παρατηρούμε ότι χρησιμοποιείται ο Ενεστώτας “ *επανέρχεται μετά από κάθε τραγωδία*” “ *μιλάμε για την «παρουσία» αυτού του σάπιου κράτους*”, για να δείξει ότι η αναληγσία και η εχθρικότητα του κράτους προς τον ελληνικό λαό είναι ένα διαρκές φαινόμενο που περιγράφεται πιο εμφατικά και ζωντανά (Μπέλλα, 2014: 249). Ο Ενεστώτας ενισχύεται και από την παρουσία των επιρρημάτων “ *πάντα και οποιαδήποτε*” που φανερώνουν διάρκεια “ *που πάντα και με οποιαδήποτε κυβέρνηση*” και δείχνει ότι η τακτική των αντιλαϊκών κυβερνήσεων είναι να απομυζεί τους πόρους που προορίζονται για το λαό και να ενισχύει το ιδιωτικό κεφάλαιο.

Ο αρθρογράφος επιλέγει να εμπλακεί ή όχι στο εκφώνημα, φανερώνοντας τη στάση του, μέσω της αξιολογικής τροπικότητας. Η αξιολογική τροπικότητα πραγματώνεται με τη χρήση επιθέτων, επιρρημάτων ή λεξιλογίου με συναισθηματικό περιεχόμενο (Στάμου, 2011:186). Στο κείμενο εντοπίζουμε πολλά επίθετα που αξιολογούν τον τρόπο που προσεγγίζεται το κράτος από την εφημερίδα Ριζοσπάστης και ενισχύουν την υποκειμενικότητα του εκφωνήματος στο δημοσιογραφικό κείμενο (Φραγκάκη, 2010:147) “ *κράτους εχθρικού, σάπιου κράτους, αυτό το κράτος, το εχθρικό για τα λαϊκά συμφέροντα, ακριβώς επειδή είναι φιλικό στα κέρδη*”. Αξίζει να παρατηρήσουμε τον απόλυτο υπερθετικό βαθμό του επιθέτου *ασφαλής* στη φράση “ *ο πιο ασφαλής τρόπος*”. Η επιλογή αυτή του αρθρογράφου προσπαθεί να πείσει τους αναγνώστες ότι είναι μονόδρομος να κινητοποιήσουν τη μνήμη τους, πώς δηλαδή διαχειρίστηκε το κράτος ανάλογα τραγικά γεγονότα του παρελθόντος, για να κατανοήσουμε τη διαχρονική αμέλεια του κρατικού μηχανισμού.

Η στάση του συγγραφέα απέναντι στο εκφώνημά του φαίνεται επίσης από τις μεταφορές: *νήμα, το φόρτωμα των σπασμένων στον λαό, χαρατσώνει μέχρι και την ανάσα του λαού*. Ο συγγραφέας προσπαθεί να κάνει το λόγο του πιο παραστατικό και δηλώνει την αποδοκιμασία του απέναντι στους χειρισμούς της κυβέρνησης. Με ανάλογο τρόπο λειτουργούν και οι ειρωνείες μέσω της χρήσης των εισαγωγικών που έχουν ως στόχο να αντιληφθεί ο αναγνώστης τη συνάφεια και ταυτόχρονα την ακαταλληλότητα των συγκεκριμένων γλωσσικών επιλογών στο περικείμενο (Attardo, 2000, όπως

αναφ. στο Τσάκωνα, 2014: 311-312) “Είναι κυρίως η «παρουσία» ενός κράτους εχθρικού για τον λαό, από την κορυφή μέχρι τα νύχια[.]Είναι ο ίδιος μηχανισμός που μετατρέπεται σε «Βαβέλ», όπου κυριαρχεί η ασυνεννοησία, όπου χάνεται στους λαβύρινθους των «συναρμοδιοτήτων». Επομένως, δε χρησιμοποιεί έντονα τη δείξη προσώπου, ώστε να έχει το άρθρο πληροφοριακό χαρακτήρα και να παρουσιάσει αντικειμενικά κατά την κρίση του συντάκτη τα δεδομένα. Αλλά, αυτός εμπλέκει τον / την αναγνώστη / στρια τελικά μέσω των αξιολογήσεων.

Σε πολλά σημεία εντοπίζουμε συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο. Η λέξη *τραγωδία* που διατρέχει το κείμενο, είναι ονοματοδοσία σε ένα συμβάν που επιλέχθηκε από το σύνολο του εκπεφρασμένου δημόσιου λόγου. Στο άρθρο του Ριζοσπάστη που μελετούμε ωστόσο δίνεται, και θα ήταν παράληψη να μην το αναφέρουμε, η ακριβής διάσταση του περιεχομένου της λέξης. Τα σφάλματα του κράτους, που σε κάθε περίπτωση που αναφέρεται είναι της ίδιας φύσης είναι τα βήματα που οδηγούν αναπόφευκτα στο μοιραίο, στην τραγωδία.

Οι φράσεις *εχθρικό κράτος*, *σάπιο κράτος*, μεταφέρουν είτε έντονη θυμική φόρτιση ή αποτυπώνουν με διαφορετικό τρόπο τη φράση παθογένειες. Η λέξη *εγκλήματα* δεν διαφέρει από τις λέξεις *λάθος* ή *άδικη πράξη* όπως έχει διατυπωθεί αλλού. Η διαφορά βρίσκεται στη λέξη “*προδιαγεγραμμένα*” που φανερώνει δόλο και πρόθεση. Ο συγγραφέας αντιλαμβανόμενος το επικίνδυνο του εγχειρήματός του αναφέρει ότι το έχει πει ο λαός. Το ίδιο ισχύει και με τη λέξη *κράτος*, το υποκείμενο του προδιαγεγραμμένου εγκλήματος, είναι όπως και ο λαός, απρόσωπο, και ως εκ τούτου ανεύθυνο τόσο για τα λόγια του όσο και για τις πράξεις του με αποτέλεσμα να διαχέεται η ευθύνη (Στάμου, 2011: 189).

Ανακεφαλαιώνοντας, ο αρθρογράφος του Ριζοσπάστη μέσω των γλωσσικών επιλογών του φανερώνει τη στάση του απέναντι στην εκμετάλλευση του ελληνικού λαού από το κράτος. Στέκεται αρνητικά απέναντι στα οικονομικά συμφέροντα των λίγων, της άρχουσα τάξης, που οδηγούν σε πολιτικές αποφάσεις ενάντια στις λαϊκές ομάδες, οι οποίες επωμίζονται τις συνέπειες. Για αυτό αναδεικνύεται τόσο το θέμα των ταξικών διαφορών, ως η βασική αιτία του δυστυχήματος των Τεμπών.

4.3 Η σύγκριση των άρθρων και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας στα δύο άρθρα

Ο δημοσιογραφικός λόγος ως διαμεσολαβημένη κοινωνική πρακτική αναπαριστά την πραγματικότητα μέσα από το φακό της ιδεολογίας και οδηγεί τους αναγνώστες προς συγκεκριμένους τρόπους πρόσληψης του εκάστοτε θέματος (Δούκα κ.ά., 2016:181-182).

Μελετώντας, λοιπόν, το πολύνεκρο δυστύχημα στα Τέμπη από το πρίσμα του δημοσιογραφικού λόγου, διαπιστώνουμε ότι κάθε εφημερίδα παρουσιάζει διαφορετικές οπτικές του ίδιου θέματος, εξαιτίας της διαφορετικής ιδεολογικής τους τοποθέτησης.

Σε ένα πρώτο επίπεδο σύγκρισης, βλέπουμε ότι, παρόλο που και τα δύο άρθρα συμφωνούν ότι το δυστύχημα από τη σύγκρουση των δύο τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών είναι μια εθνική τραγωδία που έχει συγκλονίσει το πανελλήνιο, φωτίζουν διαφορετικά σημεία της. Η ελληνική διαδικτυακή πύλη in.gr επισημαίνει την ευθύνη στα όρια του ανθρώπινου λάθους *“Ανθρώπινο λάθος έφερε τη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη”*, ενώ ο Ριζοσπάστης επισημαίνει την λειτουργία του κράτους του οποίου η ιδεολογική συγκρότηση ευθύνεται για το σύνολο των εθνικών τραγωδιών *“Είναι κυρίως η «παρουσία» ενός κράτους εχθρικού για τον λαό, από την κορυφή μέχρι τα νύχια”*.

Ο συντάκτης της ελληνικής διαδικτυακής πύλης in.gr αναπαριστά μια πραγματικότητα που περιορίζεται στο χώρο και το χρόνο (Στάμου, 2011:185) του γεγονότος και εστιάζει στους άμεσα εμπλεκόμενους της κίνησης των τρένων. Στην ουσία η ευθύνη για το γεγονός είναι αποκομμένη από την ευρύτερη πραγματικότητα και περιχαρακώνεται γύρω από το συντεχνιακό της περιβάλλον. Η μόνη στιγμή που το κείμενο κοιτάζει, θα λέγαμε, προς τα έξω είναι για να επισημάνει μέσω της επιστημικής τροπικότητας και της ρητορικής ερώτησης, την παρέκκλιση από τη δεοντική εικόνα του εκσυγχρονισμένου και τεχνολογικά προηγμένου κράτους *“Και μπορεί να ισχύει σε μια σύγχρονη χώρα το «πάμε κι όπου βγει;”*. Ακόμα και τα ερωτήματα σχετικά με την ευθύνη, βρίσκονται εντός των συγκεκριμένων ορίων.

Ο Ριζοσπάστης κινείται σε διαφορετική γραμμή. Αναζητά τους υπεύθυνους έξω από τα χρονικά και χωρικά όρια του δυστυχήματος. Το νήμα, που ενώνει την αρχή με το τέλος, είναι αυτό που θα βοηθήσει τον αναγνώστη να βγει από τον λαβύρινθο της αναζήτησης των υπευθύνων. Υπεύθυνοι για το δυστύχημα είναι όσοι επί χρόνια υπηρέτησαν τις πολιτικές επιλογές μιας ιδεολογίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός αντίστοιχου κρατικού μηχανισμού. Όλα αυτά δηλώνονται με τη χρήση αξιολογικών επιθέτων για το κράτος με αρνητική συνυποδήλωση. Εξαπολύει ένα δριμύ κατηγορώ στο κράτος που είναι διεφθαρμένο *“σάπιο κράτος”* και υποταγμένο στα συμφέροντα του ιδιωτικού κεφαλαίου που δεν προχώρησε στον τεχνολογικό εξοπλισμό και στη στελέχωση του οργανισμού των τρένων με εργατικό προσωπικό, αλλά προτίμησε το ξεπούλημα της επιχείρησης σε ιδιώτες. Η χρήση των ξενικών όρων *“μπίζνες και fast track”* προσδίδουν στο κείμενο παραστατικότητα και λειτουργούν ως σύμβολα νεανικότητας (Ανδρουτσόπουλος, 2001: 108-110).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως κατά την ανάλυση των δύο άρθρων διαπιστώσαμε απόκλιση στις γλωσσικές επιλογές των αρθρογράφων, μέσα από τις οποίες αναπαρίσταται η απόδοση της

ευθύνης του δυστυχήματος των Τεμπών επηρεάζοντας την κρίση των αναγνωστών. Σε μεγάλο βαθμό και οι δύο συντάκτες χρησιμοποιούν το τρίτο πρόσωπο, κρατώντας μια απόσταση από τα λεγόμενά τους, με στόχο να φανούν αντικειμενικοί. Ωστόσο, ο αρθρογράφος του in. gr κάνει χρήση περισσότερων στοιχείων προσωπικής δείξης, υιοθετεί ένα πιο προσωπικό ύφος με τη χρήση της υποτακτικής έγκλισης και του α' πληθυντικού προσώπου και μετριάζει την απόσταση με τον αναγνώστη. Επιπλέον, για να στηρίξει τους ισχυρισμούς του και να γίνει πειστικός αξιοποιεί τα λόγια τρίτων, αξιοποιεί δηλαδή λεκτικές διαδικασίες (Στάμου, 2014). Στον αντίποδα, οι γλωσσικές επιλογές του συντάκτης του Ριζοσπάστη τον καθιστούν πιο απρόσωπο. Κάνει έντονη χρήση της ονοματοποίησης, καθιστώντας το μήνυμα αδιαπραγμάτευτο ως προς το περιεχόμενό του και ο μεταφορικός λόγος προσδίδει αδιαφάνεια και δυσκολεύει τον αναγνώστη στην κατανόησή του. Ως προς την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας ο αρθρογράφος του in. gr επιρρίπτει την ευθύνη του δυστυχήματος στον ανθρώπινο παράγοντα. Δεν κατονομάζει συγκεκριμένα πρόσωπα καθώς *“είναι ακόμη νωρίς για να αναζητήσουμε τα αίτια της τραγωδίας”*. Μας κάνει εντύπωση ότι ο συγγραφέας επιλέγει την ενεργητική σύνταξη χωρίς να ορίζει ποιος είναι ο δράστης. Η αναφορά είναι αόριστη *“κανείς” – “ποιος”* και περιορίζεται στη επανάληψη της φράσης *ανθρώπινο λάθος*. Ο συντάκτης αρθρογραφεί σε μια διαδικτυακή πύλη που έχει απήχηση σε ένα ευρύ φάσμα αναγνωστικού κοινού που ποικίλει σε κοινωνικό και ηλικιακό επίπεδο. Στόχος του είναι να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη οπτική, εκείνη της ατομικής ευθύνης σε όποια βαθμίδα της ιεραρχίας κι αν βρίσκεται. Το λάθος ήταν από κάποιο ή κάποια πρόσωπα που άσκησαν το καθήκον τους με ολιγωρία *“πλημμελώς”* και προχειρότητα *“πάμε κι όπου βγει”*. Το δυστύχημα των Τεμπών δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των άμεσα εμπλεκόμενων στην κίνηση και συντήρηση των τρένων, αλλά χρειάζεται να αναζητήσουμε και την ευθύνη άλλων παραγόντων που συνέβαλλαν στην τραγική αυτή κατάληξη. Αποσιωπάται η ευθύνη της Hellenic train. των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και των δημοσιογράφων που έχουν και αυτοί μερίδιο ευθύνης καθώς δεν πρόβαλλαν το ζήτημα, παρ' όλες τις συνεχιζόμενες διαμαρτυρίες και απεργίες των εργαζομένων, που έθεταν θέμα ασφάλειας των δρομολογίων. Αλλά, ούτε ασχολήθηκαν με τη δέουσα προσοχή όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση, μια εβδομάδα πριν το δυστύχημα, έσυρε τη χώρα μας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, για τη μη τήρηση των κανόνων. Φυσικά, δεν αποδίδει καμία ευθύνη στις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις που διαιώνιζαν αυτή την προβληματική κατάσταση. Αποσιωπάται η ευθύνη της τωρινής κυβέρνησης και του αρμόδιου Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών, που, παρά τα εκατομμύρια ευρώ με τη μορφή επιχορηγήσεων από τα ευρωπαϊκά ταμεία, δεν προχώρησε στην αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας.

Στο άρθρο της εφημερίδας Ριζοσπάστης, ο αρθρογράφος που ανήκει στον χώρο της αριστεράς επιλέγει να αναπαραστήσει όψεις της πραγματικότητας του πολύνεκρου δυστυχήματος των Τεμπών εστιάζοντας στην ευθύνη του κρατικού μηχανισμού. Υπαίτιος είναι η άρχουσα τάξη που στηρίζει το καπιταλιστικό κεφάλαιο και καταδυναστεύει το λαό. Η επιλογή συναισθηματικά φορτισμένων λέξεων “*σάπιο κράτος – εχθρικό κράτος*” και οι ειρωνείες “[...] *Είναι το κράτος που με κάθε κυβέρνηση διατηρεί π.χ. την «εθελοντική φορολογία» για τους εφοπλιστές και την ίδια στιγμή όχι μόνο χαρατσώνει μέχρι και την ανάσα του λαού...*”, ενισχύουν την ιδεολογική αυτή τοποθέτηση. Η εφημερίδα του Ριζοσπάστη απευθύνεται κυρίως σε αναγνώστες που έλκονται από την κομμουνιστική ιδεολογία που στηρίζει την εργατική τάξη και στηλιτεύει τον καπιταλισμό. Με βάση την ιδεολογική αυτή προσέγγιση η απόδοση ευθύνης για το δυστύχημα των Τεμπών είναι μονοδιάστατη. Ο αρθρογράφος δεν κάνει καμιά αναφορά στο ρόλο που έπαιξε ο ανθρώπινος παράγοντας. Κυρίως πρέπει να εστιάσουμε στο ότι ο συγγραφέας δεν αποδίδει καμία ευθύνη στους Έλληνες πολίτες. Ο λαός παρουσιάζεται ως θύμα ενός εχθρικού κράτους και είναι ανίσχυρος απέναντι στις απαιτήσεις των ιδιωτών. Ο Ελληνικός λαός, όμως, δεν είναι άμοιρος των ευθυνών του απέναντι στο κράτος αλλά αντίθετα είναι ενεργά συμμετέχων στην δημιουργία του κρατικού μηχανισμού. Οι Έλληνες ψηφίζουμε κάθε τέσσερα χρόνια σε εθνικές εκλογές και η ανάδειξη των κυβερνήσεων γίνεται από την δημοκρατική επιλογή των ψηφοφόρων. Επομένως, για τις εθνικές τραγωδίες δεν ευθύνεται μόνο το κράτος αλλά είναι υπεύθυνο το σύνολο των πολιτών.

5. Κριτική ανάλυση πολιτικού λόγου

5.1. Οι δηλώσεις της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου

5.1.1 Η αναπαραστατική λειτουργία

Η Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου στις 10 Μαρτίου 2023 στο πλαίσιο της συνάντησής της με τον πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη για το επίκαιρο πολύνεκρο δυστύχημα των Τεμπών έκανε μια σχετική δήλωση (βλ. Παράρτημα Γ). Η Πρόεδρος υπογραμμίζει στο λόγο της ότι η χώρα βιώνει μια τραγωδία, τα αίτια της οποίας φτάνουν μέχρι τις παθογένειες του Ελληνικού κράτους. Μελετώντας τις γλωσσικές επιλογές σε επίπεδο αναπαραστατικής λειτουργίας, όταν αναφέρεται στο αποτέλεσμα του δυστυχήματος χρησιμοποιεί νοητικές και συσχετικές διαδικασίες (Στάμου, 2014) που δείχνουν την ανυπαρξία της ευθύνης για αυτή την τραγωδία “ *Η χώρα βιώνει μία τραγωδία. Το τραύμα μας είναι ανοιχτό, συλλογικό και βαθύ*”, “ *Δεν νοιώθουμε μόνο την ευθύνη αλλά και την ντροπή*”.

Η επιλογή των γενικευτικών όρων *χώρα – κοινωνία* (Στάμου, 2011: 189) δεν είναι τυχαία. Εμπερικλείει όλους *εμάς* τους αποδέκτες της δήλωσης και προσελκύει το ενδιαφέρον μας. Όταν, όμως, καλεί είτε τους θεσμούς, είτε τον ελληνικό λαό να πάρει θέση απέναντι στις παθογένειες που οδήγησαν στο δυστύχημα χρησιμοποιούνται ρήματα υλικά με εξωτερική επενέργεια “*Να ξεριζώσουμε τις παθογένειες, να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει*”. Η σύνταξη που επιλέγεται στο κείμενο είναι η ενεργητική και υποδεικνύει ως κύριο δράστη το *εμείς*, που εννοείται, το οποίο θα εξυγιάνει το κράτος από χρόνιες παθήσεις και θα αποκτήσει την εικόνα που του ταιριάζει “*Να ξεριζώσουμε τις παθογένειες, να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει*”.

Υπάρχουν δύο σημεία στη δήλωση της κ. Σακελλαροπούλου όπου επιχειρείται η απόκρυψη του δράστη. Η ονοματοποίηση “*πλήρης λογοδοσία προς κάθε κατεύθυνση*” δεν κατονομάζει ρητά ποιος πρέπει να λογοδοτήσει με αποτέλεσμα η ίδια η πράξη να περνά απαρατήρητη. Έπειτα, η επιλογή της παθητικής σύνταξης με το αυτοεπιτελούμενο ρήμα *χάθηκαν* “*απέναντι στις ζωές που χάθηκαν άδικα αλλά και απέναντι στον τόπο μας*” όπου το ποιητικό αίτιο απουσιάζει, φανερώνει ότι η απώλεια τόσων ανθρώπων προέκυψε από μόνη της (Στάμου, 2011:183-184) χωρίς η ευθύνη να αποδίδεται κάπου.

5.1.2. Η διαπροσωπική λειτουργία

Η πρόεδρος της Δημοκρατίας χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές για να παρουσιάσει την στάση της και να διεπιδράσει με τον αποδέκτη του λόγου. Αρχικά, σε επίπεδο διαπροσωπικής λειτουργίας ο

λόγος της έχει έντονο το προσωπικό στοιχείο (Στάμου, 2011:185). Κυριαρχεί το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο “ Δεν νοιώθουμε μόνο την ευθύνη” “Να ξεριζώσουμε τις παθογένειες, να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει” και η προσωπική αντωνυμία μας. Έτσι δίνεται η εντύπωση της έντονης διεπίδρασης με τους αποδέκτες, καθώς η πρόεδρος φανερώνει την πρόθεσή της να εντάξει τον εαυτό της σε μια ενότητα και να τονίσει τη συλλογικότητα (Λύκου, 2000). Το σημαντικότερο στοιχείο προσωπικής δείξης είναι το πρώτο ενικό πρόσωπο στη φράση “ντροπή θα έλεγα”, όπου η κ. Σακελλαροπούλου απευθύνεται άμεσα στον αποδέκτη και θεωρεί ότι εκφράζει την κοινή γνώμη για το συναίσθημα της ντροπής. Ακόμα, και στα σημεία που χρησιμοποιείται το τρίτο πρόσωπο, αμβλύνεται η αποστασιοποίηση της προέδρου από τους αποδέκτες με την χρήση των όρων χώρα – κοινωνία μας -Ελλάδα: “ Η κοινωνία μας πενθεί και θυμώνει” “όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει”.

Με τις πράξεις λόγου που επιτελούνται, βλέπουμε ότι η κ. Σακελλαροπούλου κινείται ανάμεσα σε αποφαντικές και κατευθυντικές πράξεις λόγου (Στάμου, 2011:186). Όταν προχωρά στην περιγραφή του πένθους, που βρίσκεται η χώρα μετά το πολύνεκρο δυστύχημα, χρησιμοποιεί αποφαντικές πράξεις λόγου και Οριστική έγκλιση “ Η χώρα βιώνει μία τραγωδία”, “Η κοινωνία μας πενθεί και θυμώνει και χάνει την εμπιστοσύνη της στους θεσμούς” και μέσω αυτών περιγράφει την κατάσταση και αναλαμβάνει την ευθύνη αυτών που κοινοποιεί (Κανάκης, 2014:60-61). Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου και η δεοντική τροπικότητα χρησιμοποιούνται εκεί όπου το υποκείμενο εντέλλεται να αναλάβει δράση σύμφωνη με τον αξιακό κώδικα της ομιλήτριας “Πρέπει να υπάρξει άμεση και πλήρης λογοδοσία προς κάθε κατεύθυνση και να διασφαλίσουμε όλοι μαζί και με όλες μας τις δυνάμεις ότι ποτέ ξανά δεν θα συμβεί τέτοια τραγωδία. Να ξεριζώσουμε τις παθογένειες, να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει”.

Η χρονική δείξη δηλώνεται μέσω του χρόνου του ρήματος και τα χρονικά επιρρήματα (Στάμου, 2011:185). Στο κείμενο κυριαρχεί ο Ενεστώτας ως χρονική βαθμίδα για να δηλωθεί η διάρκεια του βιωμένου πένθους που διακατέχει την ελληνική κοινωνία “Η κοινωνία μας πενθεί και θυμώνει και χάνει την εμπιστοσύνη της στους θεσμούς, Η χώρα βιώνει μία τραγωδία”. Η πρόεδρος χρησιμοποιεί τη φράση “ποτέ ξανά δεν θα συμβεί τέτοια τραγωδία”. Ο Μέλλοντας, και τα επιρρήματα ποτέ ξανά και η άρνηση δεν που τον συνοδεύουν, συγκροτούν μια συνθήκη ικανή μεν αλλά υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις ότι ποτέ ξανά δεν θα συμβεί τέτοια τραγωδία

Η ανάλυση της διαπροσωπικής λειτουργίας της γλώσσας στη δήλωση της κ. Σακελλαροπούλου ολοκληρώνεται με τον εντοπισμό και την ερμηνεία των αξιολογικών δεικτών. Μέσω αυτών είναι δυνατή η διερεύνηση της υποκειμενικής στάσης της προέδρου (Στάμου, 2011:186). Πρώτα στη

σειρά είναι τα επίθετα. Η κ. Σακελλαροπούλου διατυπώνει μέσω αυτών την άποψή της για την κατάσταση μετά το δυστύχημα [...] *Το τραύμα μας είναι ανοιχτό, συλλογικό και βαθύ*. Εκφράζει την πίστη της ότι ο θυμός πρέπει αλλά και μπορεί να γίνει *παραγωγικός* και το αίτημά της για δικαιοσύνη [...] *άμεση και πλήρης λογοδοσία*.

Ακολουθούν τα επιρρήματα *οριστικά* και *άδικα* που κι αυτά λειτουργούν ως δείκτες αξιολόγησης και επιτρέπουν στην πρόεδρο να εκφράσει την υποκειμενική της στάση. Έτσι, φανερώνει στον δέκτη την πολιτική της θέση για την πορεία της Ελλάδας [...] *να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας...* και την εκτίμησή της για τον τρόπο θανάτου των θυμάτων [...] *στις ζωές που χάθηκαν άδικα...*

Σε πολλά σημεία του λόγου εντοπίζουμε λεξιλόγιο συναισθηματικά φορτισμένο, όπως *τραγωδία*, *τραύμα*, *η κοινωνία μας πενθεί*, *χρέος*, *ευθύνη*, *ντροπή*, με το οποίο η κ. Σακελλαροπούλου φανερώνει τα αισθήματά της για το τραγικό δυστύχημα αλλά και για τις προεκτάσεις του στην Ελληνική κοινωνία. Η λέξη *χρέος* συνδέεται μορφικά με τις λέξεις *ευθύνη* και *ντροπή* μέσω του υποκειμένου εμείς που εννοείται, αλλά και εννοιολογικά καθώς αποτελούν δομικά στοιχεία της πολιτισμικής συγκρότησης εν γένει και περιεχομενικά εφόσον το αξιακό τους φορτίο οικοδομεί την ταυτότητα του υποκειμένου.

Γενικά, ο λόγος της προέδρου δεν κατονομάζει τους υπευθύνους. Οι ονοματοποιήσεις και γενικευτικούς όρους που χρησιμοποιούνται διαχέουν την ευθύνη και στη κλίμακα αιτιότητας (Στάμου, 2001) έχουμε μετριασμό του δράστη.

5.2 Οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη

5.2.1. Η αναπαραστατική λειτουργία

Ο πρωθυπουργός της χώρας Κυριάκος Μητσοτάκης, μετά τη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη, επισκέφτηκε τον τόπο της τραγωδίας. Το απόγευμα της ίδιας μέρας, Τετάρτη 1 Μαρτίου 2023, προχώρησε σε μια ολιγόλεπτη τηλεοπτική δήλωση (βλ. Παράρτημα Δ). Η δήλωση του Πρωθυπουργού διαρθρώνεται σε δύο άξονες. Στην περιγραφή της κατάστασης που επικρατούσε στα Τέμπη και στο νοσοκομείο της Λάρισας και αφετέρου στη δράση που αναλαμβάνει ο ίδιος, η κυβέρνηση και η δικαιοσύνη μετά το δυστύχημα. Ως προς τις ιδεοποιητικές επιλογές στον λόγο του δεσπόζουν υλικά ρήματα με εξωτερική επενέργεια “*Συνάντησα συγγενείς των θυμάτων και των αγνοουμένων στο νοσοκομείο της Λάρισας*”, “*Μεταβατικός Υπουργός [...] από τον οποίο ήδη ζήτησα να προχωρήσει [...] μετά, θα σκύψουμε το κεφάλι και θα σφίξουμε τα δόντια.*” και επιλέγεται η ενεργητική σύνταξη. Τα ρήματα συνοδεύονται με τα χρονικά επιρρήματα *ήδη* και *μετά*. Η επιλογή αυτή

φανερώνει τη δράση των μετεχόντων· του ίδιου του πρωθυπουργού, του απερχόμενου υπουργού Υποδομών και Μεταφορών, του μεταβατικού υπουργού, της δικαιοσύνης και του ίδιου του Ελληνικού λαού. Η χρήση της διαρθρωτικής λέξης “*Ταυτόχρονα*” και του υλικού ρήματος “*κάνει*” δίνει έμφαση στο δράστη, τη δικαιοσύνη, που θα αναλάβει να διεκπεραιώσει το κομμάτι της δικής της δουλειάς.

Στο λόγο του πρωθυπουργού παρατηρούμε ότι δεν υπάρχουν ονοματοποιήσεις και η επιλογή της παθητικής σύνταξης είναι περιορισμένη. Εντοπίζεται στα σημεία όπου ο ίδιος επιδιώκει να απαλύνει την απόδοση ευθυνών για το δυστύχημα στα Τέμπη. Ο κ. Μητσοτάκης αποδίδει την ευθύνη του δυστυχήματος σε ανθρώπινο λάθος “*...το δράμα οφείλεται, δυστυχώς, κυρίως σε τραγικό ανθρώπινο λάθος.*”. Με την επιλογή της παθητικής σύνταξης δίνεται έμφαση στο αποτέλεσμα και όχι στον δράστη της πράξης. Η επιλογή του εμπρόθετου προσδιορισμού *σε ανθρώπινο λάθος* είναι μια γενικόλογη αναφορά και στηρίζεται στα φαινόμενα “[...]καθώς όλα δείχνουν...”, ίσως επειδή η έρευνα είναι ακόμα σε εξέλιξη και έτσι αποφεύγει τη στοχοποίηση συγκεκριμένων προσώπων. Ο πρωθυπουργός χρησιμοποιεί παθητική σύνταξη με απαλοιφή του δράστη (απουσία ποιητικού αιτίου) όταν περιγράφει την άμεση κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού “[...]τις γυναίκες και τους άνδρες του κρατικού μηχανισμού που κινητοποιήθηκαν από την πρώτη στιγμή.” κι όταν διαβεβαιώνει την απόδοση ευθυνών “*Οι ευθύνες θα αποδοθούν.*”. Η πράξη της κινητοποίησης και της ανάληψης ευθυνών παρουσιάζονται ως φαινόμενα που είναι δυνατό να προκύψουν από μόνα τους (Στάμου, 2011:183-184).

5.2.2. Η διαπροσωπική λειτουργία

Η ανάλυση του πολιτικού λόγου του πρωθυπουργού η προσωπική δείξη κάνει αισθητή την παρουσία της στο μεγαλύτερο μέρος του κειμένου. Με την επιλογή του πρώτου ενικού προσώπου ο πρωθυπουργός διαμορφώνει το προφίλ του δραστήριου πολιτικού που συμμετέχει και με τη φυσική του παρουσία τόσο στο δράμα όσο και στις εξελίξεις “*Συνάντησα συγγενείς των θυμάτων και των αγνοουμένων στο νοσοκομείο της Λάρισας*”, “*Μόλις επέστρεψα από τον τόπο μιας τραγωδίας ...*”, “*Ευχαριστώ από καρδιάς, ...*” και παρουσιάζεται ως ο ρυθμιστής της κατάστασης που θα επιλύσει τα ζητήματα “*ήδη ζήτησα να προχωρήσει γρήγορα στη σύσταση ανεξάρτητης και υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων, ...*”, “*Σας το υπόσχομαι*”. Με τη φράση “*Σας το υπόσχομαι*” ο πρωθυπουργός απευθύνεται άμεσα στον ακροατή. Συνάπτει ένα είδος συμβολαίου με το τον ελληνικό λαό και δεσμεύεται ως ο μόνος αρμόδιος για την ασφάλειά του. Επιπλέον, το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο των ρημάτων φανερώνει την πρόθεση του ομιλητή να εντάξει το εαυτό του και το σύνολο του

Ελληνικού λαού στην ίδια ομάδα (Λύκου, 2000). Υπάρχει έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ του παραγωγού του λόγου και του αποδέκτη και διαμορφώνονται ισότιμες σχέσεις εξουσίας με το ακροατή (Στάμου, 2011: 185) *“[...] Θα πενήθσουμε τα παιδιά μας, τα αδέρφια μας, τους φίλους μας. Θα μείνουμε ενωμένοι και σε αυτή την τραγωδία. Και, μετά, θα σκύψουμε το κεφάλι και θα σφίξουμε τα δόντια. Θα δουλέψουμε ώστε αυτό ...”*. Η τριτοπρόσωπη αφήγηση χρησιμοποιείται για την αναφορά στα θύματα, την κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού, την αντίδραση του υπουργού και τα καθήκοντα του μεταβατικού υπουργού *“[...] Δεκάδες συμπολίτες μας, οι πιο πολλοί νέα παιδιά, έχασαν εκεί τη ζωή τους”, [...] Έκαναν και κάνουν το καλύτερο δυνατό σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες.*”, *“... υπέβαλε αμέσως την παραίτηση του.”*, *“... που θα εξετάσει πλήρως τα αίτια του δυστυχήματος”*. Με αυτή τη γλωσσική επιλογή ο ομιλητής προτιμά να πληροφορήσει και να ενημερώσει τους ακροατές του (Μπέλλα, 2014:229-230) με αντικειμενικότητα και ταυτόχρονα οικοδομεί την απόστασή του από τα γεγονότα (Στάμου, 2011:185)

Στο κείμενο κυριαρχούν οι βεβαιωτικές / δηλωτικές πράξεις λόγου και η επιστημική τροπικότητα. Ο προσλεκτικός δείκτης της επιστημικής τροπικότητας εκφράζεται μορφολογικά με την έγκλιση της Οριστικής (Στάμου, 2011:186) που διατρέχει σχεδόν όλο το κείμενο. Η χρήση της Οριστικής *“Μόλις επέστρεψα από τον τόπο μιας τραγωδίας που θα μείνει για πάντα χαραγμένη στη συλλογική μας μνήμη.”*, *“Συνάντησα συγγενείς των θυμάτων και των αγνοουμένων στο νοσοκομείο της Λάρισας.”*, δηλώνει τη βεβαιότητα του ομιλητή για το περιεχόμενο των δηλώσεών του και αναλαμβάνει την ευθύνη για την αλήθεια των λεγομένων του ως φορέας εξουσίας (Κανάκης, 2014:61-61). Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου μέσω της δεοντικής τροπικότητας εμφανίζονται σε μικρότερο βαθμό και εκφράζεται μορφολογικά με Μέλλοντα *“[...]που θα εξετάσει πλήρως τα αίτια του δυστυχήματος. Αλλά θα εξετάσει και τις διαχρονικές καθυστερήσεις στην υλοποίηση των σιδηροδρομικών έργων. Ταυτόχρονα, η Δικαιοσύνη θα κάνει τη δική της δουλειά”*. Συγκεκριμένα, αυτό παρατηρείται στα σημεία όπου ο πρωθυπουργός καλεί τη δικαιοσύνη, την πολιτεία και το σύνολο του Ελληνικού λαού να πράξουν τα δέοντα για να υλοποιηθεί το αίτημα ποτέ ξανά.

Ο λόγος του πρωθυπουργού διαρθρώνεται σε τρία χρονικά επίπεδα: παρόν, παρελθόν, μέλλον. Το τραγικό γεγονός των Τεμπών ανήκει στο παρελθόν (Μπέλλα, 2014:248) γι' αυτό ο χρόνος των ρημάτων είναι και εδώ ο Αόριστος. Συγκεκριμένα, η περιγραφή της επιτόπιας αυτοψίας στο σημείο του δυστυχήματος και η ακόλουθη επίσκεψη στο νοσοκομείο της Λάρισας περιγράφεται σε χρόνο Αόριστο *“Μόλις επέστρεψα από τον τόπο μιας τραγωδίας που θα μείνει για πάντα χαραγμένη στη συλλογική μας μνήμη. Δεκάδες συμπολίτες μας, οι πιο πολλοί νέα παιδιά, έχασαν εκεί τη ζωή τους, σε ένα φρικτό σιδηροδρομικό δυστύχημα χωρίς προηγούμενο στην πατρίδα μας [...] Συνάντησα συγγενείς των θυμάτων και των αγνοουμένων στο νοσοκομείο της Λάρισας.”* Επίσης, σε χρόνο Αόριστο ανακοινώνεται και η

παραίτηση του υπουργού, προκειμένου να δείξει ότι είναι οριστική και αμετάκλητη “...υπέβαλε αμέσως την παραίτηση του.”. Η χρήση Αορίστου στην ανακοίνωση της εντολής προς τον μεταβατικό υπουργό σε συνδυασμό με το χρονικό επίρρημα *ήδη* δηλώνει την αμεσότητα της παρέμβασης του πρωθυπουργού “*από τον οποίο ήδη ζήτησα να προχωρήσει γρήγορα στη σύσταση*”.

Η χρήση του Ενεστώτα, από τον ομιλητή, παρουσιάζει μια πραγματικότητα σε εξέλιξη που δεν είναι άλλη από την επιτελεστικότητα καθηκόντων ανάλογων της περίπτωσης. Τα ανακλαστικά του αμυντικού κρατικού μηχανισμού βρίσκονται σε δράση και εγρήγορση “*Ευχαριστώ από καρδιάς τις γυναίκες και τους άνδρες του κρατικού μηχανισμού...*”, “[...] *κάνουν το καλύτερο δυνατό σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες.*”. Ο Ενεστωτικός χρόνος της μετοχής “*αναλαμβάνοντας*” δείχνει την ταχύτητα της δράσης και συνδέεται τόσο με ηθικά κριτήρια όσο και με την άμεση τοποθέτηση μεταβατικού υπουργού “[...] *αναλαμβάνοντας την αντικειμενική πολιτική ευθύνη, ...*” “*Η στάση του τον τιμά, ...*”, “[...] *ορίζεται ο Υπουργός Επικρατείας, ...*”. Στην κατακλείδα του λόγου του κάνει εντύπωση το επιτελεστικό εκφώνημα (Στάμου, 2011:183-184) “*σας το υπόσχομαι*” που προσδίδει κύρος στον ομιλητή και διασαφηνίζει τις σχέσεις ισχύος. Η επιλογή του Ενεστώτα φανερώνει μια δέσμευση με διάρκεια στο χρόνο απέναντι στον Ελληνικό λαό, καθώς απευθύνεται άμεσα σε αυτόν με την προσωπική αντωνυμία του δευτέρου προσώπου “*σας*”.

Το τελευταίο χρονικό επίπεδο στο οποίο κινείται ο ομιλητής είναι το μέλλον “*που θα εξετάσει πλήρως τα αίτια του δυστυχήματος [...] Οι ευθύνες θα αποδοθούν. Ενώ η πολιτεία θα σταθεί δίπλα στις οικογένειες των θυμάτων. Θα πενήσουμε τα παιδιά μας, τα αδέρφια μας, τους φίλους μας [...] Και, μετά, θα σκύψουμε το κεφάλι και θα σφίξουμε τα δόντια. Θα δουλέψουμε...*” και βρίσκεται στο τέλος της δήλωσής του. Ο πρωθυπουργός προγραμματίζει με αυτόν τον τρόπο τα επόμενα βήματα και διακρίνει αρμοδιότητες.

Η διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας ολοκληρώνεται με τον εντοπισμό και την ερμηνεία των αξιολογικών στοιχείων. Όταν αναφέρεται στα θύματα του δυστυχήματος και στις προσπάθειες του κρατικού μηχανισμού χρησιμοποιεί επίθετα με έντονη συναισθηματική φόρτιση και υπερθετικούς βαθμούς “*... σε ένα φρικτό σιδηροδρομικό δυστύχημα ...*”, “*Έκαναν και κάνουν το καλύτερο δυνατό σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες.*”, “*Μέσα στον ανείπωτο πόνο τους.*”. Η δυσχερής κατάσταση επιτείνεται με το αριθμητικό επίθετο “*δεκάδες*” και σε συνδυασμό με τον υπερθετικό βαθμό “*οι πιο πολλοί νέα παιδιά*” στοχεύει στη συναισθηματική διέγερση, την συνειδητοποίηση του ακροατή για τη σοβαρότητα της κατάστασης. Επιπλέον, η υπαιτιότητα του δυστυχήματος παρουσιάζεται ως “*τραγικό ανθρώπινο λάθος*” και υπογραμμίζεται με τη χρήση αξιολογικών επιρρημάτων “*δυστυχώς*” και “*κυρίως*”. Αντίθετα, η χρήση επιθέτων που αφορούν στη δράση της κυβέρνησης χάνουν το

συναισθηματικό τους φορτίο (Στάμου, 2011:185) “αντικειμενική πολιτική ευθύνη”, “σύσταση ανεξάρτητης και υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων”, “ διαχρονικές καθυστερήσεις”. Η δήλωση του πρωθυπουργού γίνεται πιο ζωντανή και παραστατική και με τη χρήση συναισθηματικά φορτισμένου λεξιλογίου “τραγωδίας, πενήσουμε, θα μείνουμε ενωμένοι” διαμορφώνοντας ένα προσωπικό ύφος.

5.2.3 Σημειωτική ανάλυση της εικόνας της επίσκεψης του πρωθυπουργού στον χώρο του δυστυχήματος

Στην 1 Μαρτίου 2023 η εφημερίδα Ναυτεμπορική στο δημοσίευσμά της καλύπτει την επίσκεψη του Πρωθυπουργού στο σημείο του δυστυχήματος. Το άρθρο συνοδεύεται από μια εικόνα που αναπαριστά τον Κ. Μητσοτάκη συνοδευόμενο από τον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο Γ. Οικονόμου στα Τέμπη, όπως επεξηγεί και η λεζάντα.

«Είναι πολύ δύσκολο αυτό που βιώνουμε σήμερα ως χώρα.
Μιλάμε για ανείπωτη τραγωδία»

Θα αναλύσουμε την εικόνα με βάση τις αρχές της Οπτικής Γραμματικής των Kress & van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010:13-16). Εξετάζοντας τις ιδεοποιητικές επιλογές, διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για μια αφηγηματική εικόνα, που αναπαριστά την εξέλιξη μιας σκηνής, κατά την οποία ο Πρωθυπουργός, ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος περπατούν πεζοί. Μαζί τους περπατούν και διάφοροι άλλοι, κυρίως άνδρες. Στο βάθος της εικόνας διακρίνεται ένα άτομο που κουβαλά μια τηλεοπτική

κάμερα. Τα ρούχα που φορούν είναι σκούρα και καθημερινά και διακρίνονται κάποιοι ένστολοι της ομάδας διάσωσης του Πυροσβεστικού σώματος. Το στιγμιότυπο έχει απαθανατιστεί στον τόπο του δυστύχηματος. Στο πίσω μέρος της εικόνας βρίσκονται τα δύο τρένα που έχουν συγκρουστεί, το ένα έχει πάρει κλίση. Επίσης, υπάρχουν οι σκηνές της ΕΜΑΚ και η σημαία τους. Το σκηνικό του θανάτου έρχεται σε αντίθεση με την αναγέννηση της φύσης και το πράσινο χορτάρι στο έδαφος, καθώς το δυστύχημα συνέβη στην αρχή της άνοιξης.

Ως προς τη *διαπροσωπική λειτουργία* ο δημιουργός της εικόνας απευθύνεται έμμεσα στον θεατή, αφού απουσιάζει η βλεμματική επαφή των αναπαριστώμενων προσώπων προς τον δέκτη, παρέχοντάς του πληροφορίες για αυτό που συμβαίνει (Kress & van Leeuwen, όπως αναφ. στο Παπαδημητρίου, 2010:14) Ο θεατής εμπλέκεται σε μικρό βαθμό με ό,τι αναπαρίσταται, καθώς η οριζόντια γωνία λήψη προφέρει μια πλάγια άποψη εικόνας. Στη συγκεκριμένη φωτογραφία η κοινωνική απόσταση μεταξύ των αναπαριστώμενων και το θεατή / θεάτριας μπορεί να είναι κοντινή, μεσαία και μακρινή, εξαιτίας της έντονης προοπτικής στη λήψη της εικόνας. Ανάμεσα στον Πρωθυπουργό και τον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο που βρίσκονται πιο μπροστά από τα υπόλοιπα άτομα, το πλάνο είναι κοντινό και υπάρχει μικρή κοινωνική απόσταση. Υπάρχουν, όμως, πρόσωπα που τοποθετούνται στο μεσαίο και μακρινό πλάνο και διαμορφώνουν την αντίστοιχη κοινωνική απόσταση με τον θεατή. Οι σχέσεις εξουσίας που οικοδομούνται είναι ισότιμες και ο θεατής εμπλέκεται σε μεγάλο βαθμό, αφού τα πρόσωπα βρίσκονται στο “ύψος” των ματιών του και επομένως δεν υπερισχύει κανένας. Η φωτογραφία έχει νατουραλιστικό προσανατολισμό (Στάμου κ.ά., 2011:329), από την άποψη ότι αποτυπώνει ένα πραγματικό στιγμιότυπο και εντείνεται από την έγχρωμη αποτύπωση της εικόνας.

Ως προς την *κειμενική λειτουργία* της φωτογραφίας και την πληροφοριακή της αξία μας ενδιαφέρει η ζώνη *κέντρο – περιθώριο*. Στο κέντρο τίθενται ο Πρωθυπουργός με τον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο που περπατούν βλοσυροί με σφιγμένες τις γροθιές. Ανάμεσα τον κ. Μητσοτάκη και στον κ. Οικονόμου διακρίνεται μια ανδρική φιγούρα με σκυμμένο το κεφάλι, που συμβάλλει στη δραματουργική πρόθεση της εικόνας. Το βασικό μήνυμα της εικόνας είναι ο αποτροπιασμός, το πένθος και η θλίψη για το δυστύχημα που κόστισε τη ζωή σε δεκάδες νεαρής ηλικίας συνανθρώπους μας. Στο περιθώριο βρίσκονται ένα πλήθος ανθρώπων δημοσιογράφοι, διασώστες του ΕΚΑΒ που ακολουθούν τον Πρωθυπουργό, που, εξαιτίας του βάθους της λήψης, σε μερικούς διακρίνονται μόνο τα κεφάλια τους. Υπάρχει ένα θόλωμα στα υπόλοιπα πρόσωπα για να φανεί η πολιτική εξουσία. Στη φωτογραφία μας κάνει εντύπωση ότι απουσιάζουν γυναίκες. Προφανώς, ο δημιουργός της εικόνας θεωρεί τις γυναίκες αρκετά ευαίσθητες και αδύναμες να διαχειριστούν μια

κρίσιμη κατάσταση, ενώ αντίθετα το ανδρικό φύλο είναι πιο ψύχραιμο. Ο αρθρογράφος ενέταξε τη συγκεκριμένη εικόνα στο άρθρο του, για να διαφανεί η ηγετική παρουσία του Κ. Μητσοτάκη. Ο Πρωθυπουργός βρίσκεται ένα βήμα πιο μπροστά από τον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο και προηγείται όλου του πλήθους των ατόμων που τον ακολουθούν. Το προφίλ που επιδιώκεται να δημιουργηθεί είναι εκείνο του αποφασιστικού ηγέτη που θα αντιμετωπίσει την κρίσιμη κατάσταση και θα δώσει τις κατάλληλες λύσεις. Εντύπωση μας κάνει και το στήσιμο της εικόνας. Ο Πρωθυπουργός με τους υπόλοιπους περπατούν αντίθετα, με τις πλάτες γυρισμένες, προς τα εκτροχιασμένα τρένα. Το δυστύχημα είναι ένα γεγονός που ανήκει στο παρελθόν, χρέος της κοινωνίας είναι να προχωρά μέσα στα συντρίμια και να κοιτά μπροστά.

Στη συγκεκριμένη εικόνα δίνεται έμφαση στην παρουσία της πολιτικής ηγεσίας στον τόπο του δυστυχήματος. Το άρθρο της Ναυτεμπορικής που συνοδεύεται από τη παρούσα φωτογραφία αναδεικνύει την ηγετική θέση και παρουσία του πρωθυπουργού που αναλαμβάνει δράση, ώστε να επουλωθεί το τραύμα της κοινωνίας. Στόχος της εικόνας είναι αποκλειστικά η ενημέρωση του αναγνώστη / στριας χωρίς συναισθηματική εμπλοκή στο συμβάν.

Υπάρχει ένα θόλωμα στα υπόλοιπα πρόσωπα για να φανεί η πολιτική εξουσία.

5.3 Σύγκριση των δηλώσεων και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας

Ο πολιτικός λόγος είναι κατεξοχήν ιδεολογικός λόγος και χαρακτηρίζεται από εξουσιαστική χρήση της γλώσσας. Η γλώσσα χρησιμοποιείται ως μέσο κυριαρχίας και άσκηση επιρροής (Ανδρουλάκης Γ. & Ξυδόπουλος Γ., 2008) και παράλληλα αποτελεί μέσο αναπαραγωγής ιδεολογιών, καλλιεργώντας υπόρρητα πολιτισμικές, πολιτικές και θέσεις ισχύος, επηρεάζοντας το σύνολο των σχέσεων των μελών μιας κοινωνίας (Ξυδόπουλος Γ. κ.ά., 2013).

Κατά αυτόν τον τρόπο, μελετώντας τον πολιτικό λόγο που εκφράστηκε με αφορμή το δυστύχημα στα Τέμπη, διαπιστώνουμε ότι τόσο η Πρόεδρος της Δημοκρατίας όσο και ο Πρωθυπουργός από την αρχή του λόγου τους επιχειρούν να δώσουν έναν ορισμό, με την απόδοση ποιοτικών χαρακτηριστικών στο συμβάν, ότι πρόκειται για ένα τραύμα, για μια τραγωδία, ότι το συμβάν δεν αφορά ένα μόνο μέρος αλλά ολόκληρη την κοινωνία. Έτσι χρησιμοποιούν ένα πιο συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο, πρώτο πληθυντικό πρόσωπο στοιχεία που μετριάζουν την κοινωνική απόσταση από τους ακροατές και κρατούν ένα πιο προσωπικό ύφος. Επίσης, ότι το τραύμα του κοινωνικού σώματος είναι τέτοιο που δεν περιορίζει τη δυνατότητα των μελών να αντιδράσουν. Δευτερευόντως, και οι δύο πολιτικοί λόγοι καταλήγουν με προτροπές που εκφράζονται με δεοντικές προτάσεις. Κοινή επίσης και χαρακτηριστική των αξιών που κομίζουν είναι η σειρά των

προτεραιοτήτων που θέτουν. Υπάρχει όμως ένα σημείο αρκετά προβληματικό όπου το υποκείμενο *εμείς* δεν είναι ξεκάθαρο αν αναφέρεται μόνο στους θεσμούς ή αν υπονοεί και τη συμμετοχή των πολιτών. Η γνώμη μου είναι ότι επιχειρείται η συμπλήρωση του κατάλληλου υποκειμένου από τον δέκτη, ο οποίος μπορεί να ερμηνεύσει όπως θέλει τη συγκεκριμένη αναφορά. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι και στις δύο πολιτικές δηλώσεις κυριαρχεί η ενεργητική σύνταξη που υποδεικνύει τη δράση της κοινωνίας και της κυβέρνησης μέσω ενεργειών που θα θεραπεύσουν την κατάσταση που δημιούργησε το δυστύχημα. Όπως, όμως, προκύπτει από τη χρήση αυτοεπιτελούμενων ρημάτων και ονοματοποιήσεων η απόδοση ευθύνης είναι γενική και απρόσωπη.

Οι διαφορές που παρατηρούνται στους δύο λόγους προκύπτουν από τη χρονική διαφορά που έχουν μεταξύ τους οι δύο δηλώσεις, τη χρήση των ρηματικών προσώπων αλλά και σε έννοιες που αντανακλούν την κοινωνική θέση όπως ιεραρχείται από το αξίωμα που φέρουν.

Η κ. Σακελαροπούλου ονόμασε τις συλλογικές κινητοποιήσεις που προκάλεσε το συμβάν ως θυμικές εκδηλώσεις του συνόλου. Αντίθετα, η δήλωση του πρωθυπουργού προηγείται χρονικά των κινητοποιήσεων. Στη δήλωση της κ. Σακελλαροπούλου δεν συναντάμε πρώτο ενικό πρόσωπο σε αντίθεση με τη δήλωση του κ. Μητσοτάκη, παρά μόνο για να υπογραμμίσει με τη φράση *θα έλεγα* μια συμπληρωματική δήλωση. Τα πρόσωπα της δράσης στη δήλωση της προέδρου είναι, όπως αναφέραμε ήδη, λέξης – έννοιες γενικές: *η χώρα, η κοινωνία, το τραύμα, τα λόγια*. Από την οπτική θέση της προέδρου όλα αυτά προσωποποιούνται. Εκεί όπου εννοείται το υποκείμενο *εμείς*, αναφέρεται στο σύνολο των καθ' ύλη αρμοδίων – ιθυνόντων, εφόσον διακρίνεται με τη γενική υποκειμενική *του κόσμου*, και ενεργεί για λογαριασμό του συνόλου.

Αντίθετα στην δήλωση του πρωθυπουργού τα πρόσωπα της δράσης είναι συγκεκριμένα. Ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας απ αριθμεί τις προσωπικές του ενέργειες και των υπουργών της κυβέρνησής του, των συγγενών των θυμάτων. Εξαιρείται η πολιτεία, που πολλές φορές συγχέεται με μικρότερα σύνολα από την αρχική της σημασία όπως με τους θεσμούς, ή την κυβέρνηση, αλλά και το απροσδιόριστο *εμείς*, που φανερώνει τη διάχυση της ευθύνης που είναι κυρίαρχη στον πολιτικό λόγο (Στάμου, 2014).

Η λειτουργία του δημόσιου πολιτικού λόγου καθώς και τα μέσα και οι τεχνικές που επιλέγονται κάθε φορά, καθορίζονται από τις προθέσεις του πομπού, από τους δέκτες, από την περίσταση στα πλαίσια της οποίας εκφωνείται και από τη σκοπιμότητα την οποία εξυπηρετεί (Van Dijk, 2002). Ο πολιτικός λόγος χαρακτηρίζεται από την απουσία άμεσης λεκτικής διεπίδρασης των συμμετεχόντων. Οι ακροατές συνήθως δεν παρεμβαίνουν, ενώ οι προϋπάρχουσες ιδεολογικές

θέσεις του ομιλητή άρρητα θεωρούνται αποδεκτές / δεκτριες από τον δέκτη του μηνύματος. Οι δέκτες των πολιτικών μηνυμάτων βρίσκονται συχνά σε μια επικοινωνιακή παραίσθηση, κατά την οποία τους δίνεται η εντύπωση ότι συμμετέχουν ενεργά, αλλά στην πραγματικότητα ο ομιλών έχει πάρει από πριν τις αποφάσεις για λογαριασμό του κοινού και επιδιώκει τη συμμόρφωσή τους με το περιεχόμενο του μηνύματος (Γούτσος, 2020).

Από αυτή τη σκοπιά, οι δηλώσεις των πολιτικών που μελετάμε αφορούν σε ένα πολύνεκρο δυστύχημα με έντονες κοινωνικές αντιδράσεις. Το δυστύχημα έγινε λίγο πριν την ανακοίνωση των εθνικών εκλογών και ενώ ο προεκλογικός αγώνας είχε ήδη ξεκινήσει. Ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού αισθάνεται πιεσμένο από τις οικονομικές και διεθνείς εξελίξεις. Έτσι, θεωρούμε, αλλά νομίζω ότι προκύπτει και από την ανάλυση που επιχειρήσαμε, ότι οι προθέσεις των ομιλητών είναι να καθησυχάσουν αλλά και να επιβάλλουν στη συνείδηση των πολιτών την αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης και του θεσμικού τους ρόλου για την επίλυση των ζητημάτων που προέκυψαν.

Πιο συγκεκριμένα, η δήλωση της προέδρου της Δημοκρατίας αποφεύγει να ονομάσει τα αίτια αλλά και όσους εμπλέκονται με την υπόθεση του δυστυχήματος. Αντίθετα, εκφράζει την απαίτηση των ομάδων πίεσης και των διαδηλωτών, όπως εκφράστηκε από τα συλλαλητήρια, για άμεση απολογία των υπευθύνων σε όποια θέση κι αν βρίσκονται. Η πρόεδρος απευθύνεται στον πρωθυπουργό, επομένως το υποκείμενο *εμείς*, το οποίο εννοείται στις κατευθυντικές προτάσεις που χρησιμοποιεί και στα σημεία όπου δεν είναι σαφές και διακριτό, ενδεχομένως να αναφέρεται μόνο στους θεσμούς που εκπροσωπούν οι δύο συνομιλητές και δεν εμπλέκει το σύνολο του Ελληνικού λαού. Αυτή η υπόθεση μας είναι χρήσιμη για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε το περίγραμμα της κοινωνικής πραγματικότητας που σκιαγραφεί ο λόγος της.

Με βάση τα υποκείμενα που χρησιμοποιεί συμπεραίνουμε ότι η θέση της είναι εκείνη του παρατηρητή – παντογνώστη που βρίσκεται πάνω ή απέναντι από τα πράγματα. Από αυτή τη θέση, δίνει ορισμούς τόσο για το συμβάν όσο και για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η κοινωνία των πολιτών. Οι αρμόδιοι θεσμοί είναι αυτοί που είναι επιφορτισμένοι να καθορίσουν τη δράση και τη συμπεριφορά της κοινωνικής βάσης· του *κόσμου*. Έτσι, η συλλογική συνείδηση είναι δυνατό να διαμορφωθεί από *εμάς* τους θεσμούς που έχουμε την εξουσία και τα εργαλεία να το κάνουμε. Μπορεί, επομένως, και η ενέργεια του *θυμού* και της *οργής* του κόσμου να μεταστραφεί από τα όργανα του κράτους σε συγκεκριμένες ενέργειες.

Τέλος, με τη φράση *δεν νοιώθουμε μόνο την ευθύνη αλλά και την ντροπή*, όπου η επιδοτική σύνδεση δίνει βάρος στο δεύτερο σκέλος που είναι η λέξη *ντροπή*, επισημαίνεται το συναίσθημα που

λειτουργεί ως το βασικό συγκροτητικό στοιχείο κάθε πολιτισμού, που συνέχει το σύνολο των πολιτών (Πλάτωνος, Πρωταγόρας: 322C). Η ντροπή βαραίνει, έστω και με διαφορετικό τρόπο, τόσο τους άμεσα υπεύθυνους του δυστυχήματος όσο και το σύνολο των πολιτών εφόσον τα τρένα είναι ένα δημόσιο και πολιτιστικό αγαθό. Η πολιτιστική εικόνα της Ελλάδας απέναντι στα μάτια των πολιτών της αλλά και των άλλων κρατών είναι δομικό στοιχείο της εμπιστοσύνης και της αξιοπιστίας της χώρας και είναι ευθύνη όλων. Έτσι, η ντροπή είναι δυνατό να συνδεθεί με τις *παθογένειες* που πρέπει να ξεριζωθούν, με τις *όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει*. Με αυτή τη σκέψη και στον βαθμό που είναι ορθή, η ευθύνη και η ντροπή του δυστυχήματος και εφόσον συνδέεται με τις παθογένειες, βαραίνει, έστω και με διαφορετικό βάρος, όλους τους πολίτες. Να πούμε λοιπόν άλλη μια φορά ότι η ασάφεια γύρω από το υποκείμενο *εμείς* προκαλείται δικαιολογημένα καθώς η πρόεδρος απευθύνει τον λόγο της στον πρωθυπουργό. Ακόμα όμως, και ως διαμεσολαβημένο μήνυμα πετυχαίνει πιστεύω να διεγείρει το συναίσθημα του Ελληνικού λαού.

Η θέση της προέδρου της Δημοκρατίας, της αρχηγού του Ελληνικού κράτους είναι τέτοια που θα πρέπει να διατηρεί ίσες αποστάσεις από όλα και όλους και να εκφράζει το σύνολο του Ελληνικού λαού. Οι στόχοι της, όπως φανερώνονται μέσα από τον λόγο της, είναι η ενότητα και η διαφύλαξη της Ελληνικότητας, στην περίπτωση αυτή προβάλλει ηθικές αξίες. Εγγύηση για την επίτευξη των στόχων αυτών είναι η ύπαρξη κράτους και η λειτουργία των θεσμών, η καλή λειτουργία των οποίων είναι ευθύνη των πολιτών.

Το δεύτερο κείμενο της μελέτης μας, η δήλωση του κ. Μητσοτάκη, επιχειρεί να οικοδομήσει τη δική της κοινωνική πραγματικότητα, η οποία σχηματίζεται και αυτή από τη δική του θέση. Η εικόνα που άμεσα αποκομίζει ο δέκτης της δήλωσης για τον πρωθυπουργό είναι αυτή του ρέκτη. Ο πρωθυπουργός βρίσκεται σε κίνηση, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, ρυθμίζει ζητήματα και δέχεται μηνύματα. Όλα αυτά φανερώνονται από μια σειρά ενεργητικών ρημάτων (*Μόλις επέστρεψα από τον τόπο μιας τραγωδίας [...] από τον οποίο ήδη ζήτησα να προχωρήσει γρήγορα στη σύσταση ανεξάρτητης και υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων.*)

Όλα αυτά ωστόσο αποκτούν το ειδικό περιεχόμενό τους εφόσον ο λόγος για τον οποίο γίνονται έχει οριστεί από τον πρωθυπουργό ως *τραγωδία που θα μείνει στη συλλογική μας μνήμη*.

Επιχειρείται, επομένως, και με τη χρήση συναισθηματικού λεξιλογίου η εμπλοκή στο συμβάν ολόκληρης της Ελληνικής κοινωνίας. Ο πρωθυπουργός φανερώνεται ως αρμόδιος να διαβεβαιώσει τους πολίτες ότι το μεγαλύτερο μέρος του αμυντικού κρατικού μηχανισμού λειτουργεί και μάλιστα αποτελεσματικά. Με τη χρήση του Αορίστου επιχειρείται η οικοδόμηση της εντύπωσης στον δέκτη

ότι το γεγονός, που ενώ είναι ακόμα σε εξέλιξη, βρίσκεται πλέον στο παρελθόν. Μέσα στον Αόριστο μπαίνει το αποτρόπαιο, μπαίνει η τραγωδία μαζί με την τακτοποίηση των υπευθύνων. Στον Ενεστώτα βρίσκεται η επαλήθευση των υποθέσεων που έχουν διατυπωθεί για τις ευθύνες του δυστυχήματος και μια τιμητική θέση για τον παραιτηθέντα υπουργό. Έτσι, η κοινωνία που μόλις βαπτίστηκε συμμετοχή στο δράμα δεν χρειάζεται να κάνει απολύτως τίποτα εφόσον το δράμα συντελέστηκε και το παρόν διευθετήθηκε. Της απομένει μόνο η υπακοή σε συγκεκριμένες ενέργειες στο άμεσο και μακρινό μέλλον.

Ο κ. Μητσοτάκης δέχτηκε ένα ερώτημα και μια εντολή ή ευχή. Και το ερώτημα και η εντολή έγιναν, όπως μας είπε, από συγγενείς ή φίλους, από ανθρώπους που η εμπειρία τους αναπαριστά στη μνήμη ως θυμωμένους, σε απόγνωση, ή έστω ενεούς. Η σπάνια αυτή στιγμή έτυχε στον πρωθυπουργό να έχουν το *περίσσευμα της αξιοπρέπειας* για να του ζητήσουνε το *ποτέ ξανά*. Όπως όμως κι αν έχουν τα πράγματα, το ερώτημα *γιατί* είναι αυτονόητο και πολλές φορές ξεστομίζεται ακούσια και όχι μόνο από αυτόν που πονάει. Στο ερώτημα ο πρωθυπουργός απαντάει με τη μετοχή *αναλαμβάνοντας* και με δύο επιρρήματα το *δυστυχώς* και το *κυρίως*. Η μετοχή, που μπορεί να ερμηνευτεί ως τροπική αλλά και ως αιτιολογική ή χρονική, διαχωρίζεται από τα επιρρήματα – στο περιβάλλον μιας συμπερασματικής περιόδου – με τον υποτακτικό σύνδεσμο *καθώς* που επίσης μπορεί να είναι είτε χρονικός είτε αιτιολογικός. Είναι προφανές ότι το επιχείρημα δεν είναι έγκυρο εφόσον το συμπέρασμα: *η στάση του τον τιμά* δεν προκύπτει με λογική αναγκαιότητα από τις προκείμενες. Ο υπουργός ανέλαβε, σύμφωνα με τον κ. Μητσοτάκη, ένα μέρος της συνολικής ευθύνης που είναι η *αντικειμενική πολιτική ευθύνη*. Το υπόλοιπο που μένει από αυτή την αφαίρεση είναι το *δυστυχώς, κυρίως ανθρώπινο λάθος*. Η αντικειμενική πολιτική ευθύνη, ωστόσο, δεν αναλαμβάνεται παρεμπιπτόντως αλλά είναι αυτή που κάνει τον κάτοικο μιας χώρας πολίτη. Ακόμη κι έτσι όμως, είναι πρόδηλη η πρόθεση του πρωθυπουργού να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ο ίδιος είναι έξω από κάθε μερίδιο ευθύνης και παράλληλα προσπαθεί να πείσει και τους συνεργάτες του ότι δεν τους εγκαταλείπει. Ακόμη, θεωρεί ότι είναι δυνατό να επηρεάσει την κοινή γνώμη σχετικά με τους ενόχους του δυστυχήματος, ακόμη κι όταν αυξάνει τον αριθμό τους μέσω των διαχρονικών καθυστερήσεων. Επειδή όμως η διάχυση των ευθυνών αυξάνει την πολυπλοκότητα, η ίδρυση Ανεξάρτητης Υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων φανερώνεται ως αναγκαία. Στη συνέχεια, σε ρόλο που ξεπερνά τις αρμοδιότητές του υπενθυμίζει την ύπαρξη της Δικαστικής Εξουσίας, διαβεβαιώνει ότι *θα κάνει τη δική της δουλεία* και καθησυχάζει ότι *οι ευθύνες θα αποδοθούν*. Τέλος, η λέξη *πολιτεία* που ως όρος συγγέεται συχνά με μικρότερα από την αρχική έννοιά της σύνολα – άλλοτε με την κυβέρνηση και άλλοτε με το κράτος – υπονομεύει τη διακριτότητα του

υποκειμένου των μελλοντικών ρημάτων των προτάσεων που συγκροτούν την κατακλείδα της δήλωσής του. Οι προτάσεις συνθέτουν με τη βοήθεια του συναισθηματικού τους περιεχομένου έναν προγραμματισμό των επόμενων βημάτων του υποκειμένου που εννοεί ο πρωθυπουργός. Η δήλωση κλείνει με μια προεκλογική δήλωση ή εκβιασμό, εφόσον η υλοποίηση της υπόσχεσης που δίνει προϋποθέτει την παραμονή του στην εξουσία.

Ο κ. Μητσοτάκης ως πρωθυπουργός και πρόεδρος κόμματος, σε προεκλογική περίοδο, επιδιώκει να οικοδομήσει, μέσω της δήλωσής του, την προσωπική του εικόνα. Παρουσιάζει τον εαυτό του ως έναν υπερδραστήριο και στοργικό ηγέτη που έχει διευθετήσει άμεσα ένα πλήθος ζητημάτων που συνδέονται τόσο με το παρελθόν όσο με το παρόν και το μέλλον. Παράλληλα, προσπαθεί να καθησυχάσει τους πολίτες, αλλά και να υποδείξει τα όρια της συμπεριφοράς τους. Η μορφή του κειμένου, θα λέγαμε, αναπαριστά πλήρως την εντύπωση που έχει ο πρωθυπουργός για την κοινωνική πραγματικότητα. Ο όγκος της κοινωνίας – της συμμετοχής της και των δυνατοτήτων της – στο κείμενο έχει συμπιεστεί στις τρεις τελευταίες γραμμές τις τελευταίας παραγράφου.

6. Κριτική ανάλυση λόγου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Το διαδίκτυο αποτελεί, αναμφίβολα, το επικρατέστερο και το πιο συζητημένο από τα σύγχρονα ψηφιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας. Είναι ένας πολυδιάστατος χώρος εξαιτίας της ποικιλομορφίας, των πολυγλωσσικών και σημειωτικών πόρων στον οποίο μπορεί να περιηγηθεί ένας χρήστης (Ανδρουτσόπουλος & Juffermans, 2015). Η επικοινωνία μέσω υπολογιστή έγκειται σε μια γραπτή αναπαράσταση του προφορικού λόγου (Georgakopoulou, 1997) και ο χρήστης του διαδικτύου λαμβάνει υπόψη το κοινό του και διαμορφώνει την επικοινωνία ανάλογα, επιλέγοντας τα γλωσσικά στοιχεία που θα είναι ορατά σε αυτούς.

Το πολύνεκρο σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη ανέδειξε για πολλοστή φορά με τον πιο τραγικό τρόπο ότι η παράδοσή μας στα μαζικά μέσα, είτε αυτά είναι μεταφοράς είτε επικοινωνίας, είτε ενημέρωσης ή ό,τι άλλο, δεν είναι αφέλεια αλλά ανάγκη. Αφέλεια είναι η πίστη μας στις διαβεβαιώσεις για ασφάλεια και για αυτές τις διαβεβαιώσεις υπάρχουν σαφώς ανεξάλειπτες ευθύνες. Ο θυμός ή όποιο άλλο συναίσθημα προκαλείται μετά από τέτοια δυστυχήματα συνδέονται με το αίσθημα ντροπής για την παράδοση στην εξαπάτηση, είναι ο θυμός της εθελουφλίας. Επομένως, το βήμα δημοσίου λόγου που παρέχουν οι πλατφόρμες του διαδικτύου (Facebook, Instagram) κατακλύστηκαν από χιλιάδες μηνύματα αντίδρασης και εκτόνωσης αρνητικών συναισθημάτων. Τα μηνύματα αυτά είχαν έντονη τη ρητορική της θλίψης, της απογοήτευσης, της ειρωνείας. Πάνω απ' όλα όμως είναι γραπτές αποδείξεις ειλικρινούς συμπάραστασης και συμπόνιας.

6.1 Η αναπαραστατική λειτουργία

Μάκης Αρμένης

“Έγκλημα προδιαγεγραμμένο...”

Στο κείμενο του Μάκη Αρμένη (βλ. Παράρτημα Ε) διαπιστώνουμε, ήδη από τον τίτλο, ότι αναφέρεται σε ένα έγκλημα και μάλιστα προδιαγεγραμμένο. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται με τη διπλή χρήση του γνωστικού ρήματος *ξέρουμε* σε ενεργητική φωνή, για να τονιστεί το υποκείμενο *εμείς*. Επομένως, όλοι εμείς γνωρίζαμε τα αίτια της τραγωδίας. Άρα, ο συγγραφέας θεωρεί το δυστύχημα των Τεμπών όχι μόνο προδιαγεγραμμένο αλλά και γνωστό σε όλους μας. Ο υπεύθυνος του δυστυχήματος αποκαλύπτεται με το υπαρκτικό / συνδεδετικό μεσοπαθητικό ρήμα *βρίσκεται* και το τοπικό επίρρημα *πίσω* “*Πίσω από το έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος*”. Με αυτή την επιλογή ο κ. Αρμένης δηλώνει ξεκάθαρα την άποψή του. Ο συγγραφέας, επίσης, κατηγοριοποιεί την εποχή: “*Είμαστε στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης*” με τη χρήση του συνδεδετικού/συσχετικού

ρήματος *είμαστε*. Αλλά η διαπίστωση αυτή υπονομεύεται από τις παθητικές συντάξεις που ακολουθούν. Όταν, για παράδειγμα, ο συντάκτης αναφέρεται στις συνθήκες του δυστυχήματος, χρησιμοποιεί παθητική σύνταξη με απαλοιφή του δράστη “*χωρίς κανείς να ειδοποιείται για τίποτα*”. Ακολουθεί η παθητική σύνταξη με την παρουσία ποιητικού αιτίου και με τη συνοδεία της άρνησης *δεν*. Έτσι, όμως, η δήλωση για την εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης έρχεται σε αντίφαση με τις συνθήκες του δυστυχήματος. Στόχος της επιλογής της παθητικής σύνταξης δεν είναι η απόκρυψη των υπευθύνων, άλλωστε τους κατονομάζει, αλλά ούτε να παρουσιάσει το δυστύχημα ως ένα ανεξάρτητο φαινόμενο (Στάμου, 2011: 183-184). Μάλλον, επιχειρεί την κατάρριψη της επικρατούσας άποψης - “*ο έλεγχος της κυκλοφορίας τους, δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα*” - που κυριάρχησε στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στα κυβερνητικά στελέχη ότι για το δυστύχημα ευθύνεται το *ανθρώπινο λάθος*.

Η μία και μόνη λεξικογραμματική επιλογή των ονοματοποιήσεων στο κείμενο *το παραμιλητό της σιωπής* φανερώνει μια αδιαμφισβήτητη πράξη και επικυρώνεται με το επιτελεστικό εκφώνημα (Στάμου, 2011:186) *σας ορκίζομαι*. Για να γίνει κατανοητή η αντιφατική λειτουργία αυτών των όρων (παραμιλώ, σιωπώ) χρησιμοποιεί την παρομοίωση. Η δομή της αποτελείται από ενεργητικά ρήματα με εξωτερική επενέργεια “*όπως η μουτζούρα με εκείνα τα ακανόνιστα σχήματα όταν παιδεύουμε το χαρτί και το μολύβι. Όταν χαμηλώνουμε τα μάτια για να δούμε το αποτέλεσμα, βλέπουμε ένα κόσμο μπερδεμένο*” και το συνδεδετικό ρήμα *γίνονται* “*οι γραμμές γίνονται σχήματα κανονικά, παίρνουν μορφές ανθρώπινες γίνονται θάλασσες και στεριές*”, που επαναλαμβάνεται. Το κείμενο κλείνει με τη χρήση του ενεργητικού υπαρκτικού ρήματος *υπάρχει* και συνοδεύεται από την παθητική μετοχή *κρυμμένος*. “*Αν υπάρχει Θεός, κάπου είναι κρυμμένος*”. Το τελικό αίτιο αυτής της κατάστασης (ο κρυμμένος Θεός) δίνεται με υλικά ενεργητικά ρήματα χωρίς εξωτερική επενέργεια “*Για να κλάψει. Η για να ντραπεί*”. Αυτό σημαίνει ότι η πράξη παρουσιάζεται ως αυτοεπιτελούμενη και δίνει έμφαση στον δράστη (Στάμου 2011:183-184).

Κλέλια Ρένεση

Η Κλέλια Ρένεση στην ανάρτησή της (βλ. Παράρτημα ΣΤ) ξεκινά με την κατηγοριοποίηση του υποκειμένου *εμείς*, που εννοείται, σε μια κατάσταση με τη χρήση του συσχετικού ρήματος *είμαστε* και συμπληρώνεται με τον εμπρόθετο προσδιορισμό *σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση*. Το συσχετικό ρήμα *είμαστε* δηλώνει μια αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα. Για να δείξει το είδος του τραύματος χρησιμοποιεί παρομοιώσεις με υλικά ενεργητικά χωρίς εξωτερική επενέργεια ρήματα, “*Σαν να συγκρουστήκαμε και μεις μετωπικά με όλη την συνείδησή μας [...] Σαν να τελείωσαν οι ιστορίες , οι*

δικαιολογίες, ο πασατέμπος.

Η χρήση των ενεργητικών νοηματικών ρημάτων *κοιτάς, νιώθεις* δείχνουν ότι το υποκείμενο *εμείς* δεν έχει καμία ευθύνη (Στάμου, 2011:183-184) για την κατάσταση που περιήλθε μετά το δυστύχημα.

Ό,τι έχει συμβεί είναι ερήμην του υποκειμένου.

Η κ. Ρένεση δομεί το λόγο της, σχεδόν από την αρχή του κειμένου, πάνω σε δύο ρήματα, το υλικό ενεργητικό ρήμα *ψάχνεις* και το ρήμα μνήμης *θυμηθούμε*. Με σύντομες προτάσεις, ασύνδετες μεταξύ τους, κοινό στοιχείο των οποίων είναι το ρήμα *ψάχνεις*, περιγράφει μια διαδικασία αναζήτησης ζωτικών για τη συνύπαρξη λειτουργιών (*συγγένεια, δικαιοσύνη, απαντήσεις, φωνή*). Όμως, η αναζήτηση είναι ατελέσφορη και δηλώνεται με τα ενεργητικά ρήματα *νιώθεις, αδυνατείς, υπάρχει, γελάει, δεν βγαίνει* “*Ψάχνεις τους δικούς σου. Νιώθεις ορφανός κ νεογέννητος μαζί.*

Ψάχνεις να βρεις απ την αρχή το πάτημά σου, τη μιλιά σου, τη μορφή που σε περιγράφει κι αδυνατείς.

Ψάχνεις απαντήσεις κι υπάρχει σιωπή. Ψάχνεις δικαιοσύνη κ γελάει μαζί σου ο ντουνιάς. Ψάχνεις μια φωνή, μια αγκαλιά βάλσαμο, έναν σκοπό να τραγουδήσεις, μα δεν βγαίνει το μέσα έξω”.

Η απόγνωση που περιγράφεται έχει ως μόνη διέξοδο τη μνήμη. Η συγγραφέας επικαλείται τη συλλογική μνήμη για την επανάκτηση βασικών αξιών της αξιοπρέπειας, της αλληλεγγύης και της ενσυναίσθησης. Για αυτό είναι απαραίτητη η μνήμη, αυτή η φυσική νοητική διαδικασία που θα οδηγήσει στη γνώση.

Γιάννης Αγγελάκας

Ο Γιάννης Αγγελάκας (βλ. Παράρτημα Ζ) θέλησε να σχολιάσει με τον δικό του τρόπο τα μέτρα στήριξης που ανακοίνωσε η κυβέρνηση για τις οικογένειες των θυμάτων και τους τραυματίες στα Τέμπη. Στην ανάρτησή του υπάρχουν υλικά ενεργητικά ρήματα με εξωτερική επενέργεια που χρησιμοποιούνται για να καταλήξουν σε δύο συμπεράσματα, το πρώτο είναι η απόδοση της υπόθεσης και βρίσκεται σε ενεργητική σύνταξη [...] *ότι θα πάρεις αποζημίωση, έξτρα σύνταξη, θα σου σβήσουν όλα τα χρέη και θα διορίσουν και τη μαμά στο δημόσιο, θα ανέβαινα κι εγώ στο τρένο.* Το δεύτερο, συμπέρασμα αποτυπώνεται με παθητική σύνταξη χωρίς την παρουσία ποιητικού αιτίου “*θα θυσιαζόμουν για να σας ελαφρύνω οικονομικά και για να βελτιωθούν οι συγκοινωνίες μας*”. Η έμφαση δίνεται στο αποτέλεσμα της ενέργειας. Ο συντάκτης της ανάρτησης θα θυσιαζόταν με στόχο την οικονομική ελάφρυνση της οικογένειάς του και κατ' επέκταση τη βελτίωση των συγκοινωνιών. Τέλος το ενεργητικό λεκτικό ρήμα *λέει* καταδεικνύει με σαφήνεια τον δράστη που είναι το κράτος “*Αλλά αυτό το άτιμο το κράτος δεν μας λέει τίποτα από πριν*”.

Συμπερασματικά, ως προς την κλίμακα της αιτιότητας (Στάμου, 2011:184) με την επιλογή την επιλογή της μεσοπαθητικής σύνταξης του Μάκη Αρμένη και της ενεργητικής σύνταξης του Γιάννη

Αγγελάκα καταδεικνύουν ως αποκλειστικό υπεύθυνο του δυστυχήματος των Τεμπών το κράτος. Στην ανάρτηση της Κλέλιας Ρένεσης, όμως, επιλέγεται η ενεργητική σύνταξη αλλά το υποκείμενο είναι η προσωπική αντωνυμία *αυτοί*, επομένως έμμεσα αποδίδει την ευθύνη κάπου, αλλά δεν τους κατονομάζει ευθέως.

6.2 Η διαπροσωπική λειτουργία

Μάκης Αρμένης

“Έγκλημα προδιαγεγραμμένο...”

Ο Μάκης Αρμένης ως προς τη δείξη του προσώπου χρησιμοποιεί ισόποσα και τα τρία πρόσωπα. Χρησιμοποιεί το τρίτο ενικό πρόσωπο, όταν προσπαθεί να κρατήσει μια απόσταση από το γεγονός και προτιμά να ενημερώσει απλώς τον αναγνώστη (Μπέλλα, 2014: 229-230) *“Σε μια εποχή που τα τρένα τρέχουν με 300 χιλιόμετρα την ώρα, ο έλεγχος της κυκλοφορίας τους, δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα. [...] Έτσι η ζωή συνεχίζεται και κτίζει πάνω στα χαλάσματα, σε μια αέναη διαδικασία, που η ιστορία επαναλαμβάνει”*. Όταν, όμως, αναζητά τόπο στην κοινή εμπειρία για να ταυτιστεί μαζί του, χρησιμοποιεί το πρώτο πληθυντικό, το πρόσωπο που εκφράζει τη συλλογικότητα και μας κάνει όλους συμμετόχους *“[...] όπως η μουτζούρα με εκείνα τα ακανόνιστα σχήματα όταν παιδεύουμε το χαρτί και το μολύβι. Όταν χαμηλώνουμε τα μάτια για να δούμε το αποτέλεσμα, βλέπουμε ένα κόσμο μπερδεμένο”*. Με τη χρήση του δευτέρου πληθυντικού προσώπου οικοδομεί έναν διάυλο επικοινωνίας. Απευθύνεται άμεσα στους αναγνώστες του, είναι σαν να συνομιλεί μαζί τους. Εξηγεί με πιο άμεσο τρόπο, τα αίτια που τον οδήγησαν να γράψει *“Δεν γράφω σήμερα, για να διαβάσετε, δεν γράφω για να καταλάβετε, σαν άσκηση παραμιλητού, να το εκλάβετε”*.

Η αναζήτηση των προσλεκτικών δεικτών μας οδηγεί στο σχήμα της άρσης *“δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα”*. και της θέσης *“Πίσω από τα έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος”*. Η άρση φανερώνεται μέσω της επιστημικής τροπικότητας μέσω του ρήματος *μπορεί*. Ο έλεγχος των τρένων ξεπερνά την ανθρώπινη ικανότητα. Η θέση δηλώνεται με την έγκλιση της οριστικής και διεκδικεί θέση απόδειξης στο επιχείρημα *“Σε μια εποχή που τα τρένα τρέχουν με 300 χιλιόμετρα την ώρα, ο έλεγχος της κυκλοφορίας τους, δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα. Πίσω από τα έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος”*. Ακόμα, μέσω της οριστικής τοποθετεί μια υπόθεση στο χώρο του πραγματικού *“Αν υπάρχει Θεός, κάπου είναι κρυμμένος”*. Επίσης, επιλέγει κατευθυντικές πράξεις λόγου με την έγκλιση της υποτακτικής στις χρονικοϋποθετικές προτάσεις που χρησιμοποιεί και στη δευτερεύουσα τελική (Στάμου, 2011:186). Προσδοκά, θα

λέγαμε, από τον αναγνώστη μια ανάλογη συμπεριφορά, να ταυτιστεί μαζί του στον τόπο μιας κοινής εμπειρίας *“Αποτυπωμένη αμηχανία το αποτέλεσμα, όπως η μουτζούρα με εκείνα τα ακανόνιστα σχήματα όταν παιδεύουμε το χαρτί και το μολύβι. Όταν χαμηλώνουμε τα μάτια για να δούμε το αποτέλεσμα [...]”*.

Στη μόνη περίπτωση που χρησιμοποιεί Μέλλοντα το κάνει με τη χρήση του ευθέως λόγου για να μεταφέρει τα λόγια του πρωθυπουργού *“θα μάθουμε τα αίτια της τραγωδίας”*. Πρόκειται για μια δήλωση άγνοιας και επιθυμίας συνάμα που μετατίθεται αόριστα στο μέλλον. Τα λόγια αυτά προκαλούν την απάντηση του κ. Αρμένη. Αυτό τον σκοπό εξυπηρετεί ο ενεστώτας που χρησιμοποιεί και κυριαρχεί στο κείμενο, ώστε να κοινοποιήσει τις σκέψεις του, που τοποθετούνται σε ένα παρόν με διάρκεια και παράλληλα, προβάλλει την ισχυρή πεποίθησή του *“Τα αίτια της τραγωδίας τα ξέρουμε, τα ξέρουμε πολύ πριν από την τραγωδία. Πίσω από τα έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος”*.

Το κείμενο του Μάκη Αρμένη είναι λιτό, γυμνό από αξιολογικά στοιχεία που θα αναδείκνυαν την θέση του, αλλά και συνδετικές λέξεις – φράσεις που θα οδηγούσαν σε μια συνεκτική συλλογιστική πορεία. Χρησιμοποιεί μόνο το επίθετο *εγκληματικό* και για μία μόνο φορά, για να δείξει την πεποίθησή του ότι η ευθύνη για το πολύνεκρο δυστύχημα των Τεμπών βαραίνει αποκλειστικά το κράτος. Ακόμα απουσιάζουν λέξεις με συναισθηματικό περιεχόμενο. Αυτή η γυμνότητα όμως συνάδει με την απόπειρα περιγραφής της αμηχανίας και της απόγνωσης. Τη θέση των αξιολογικών στοιχείων και των συναισθηματικών λέξεων θα καταλάβει στο τέλος του κειμένου η λέξη – σύμβολο *Θεός*. Μια λέξη που ενυπάρχει εννοιολογικά και περιεχομενικά ως θεμέλιο σε όλους τους πολιτισμούς. Το κείμενο, κατά τη γνώμη μας, κλείνει με κυκλικό τρόπο. Η υπόθεση *“Αν υπάρχει Θεός”* δεν θέτει εκ νέου ερώτημα της ύπαξής του. Αντίθετα, αναζητά τις διαχρονικές αξίες, που αποδόθηκαν στην ύπαρξή του – τη ντροπή και τον οίκτο *“[...]κάποιος είναι κρυμμένος. Για να κλάψει. Ή για να ντραπεί...”* – στο χρονικά προσδιορισμένο πολιτισμικό παρόν της ανθρωπότητας, που δηλώνει η βεβαιωτική πρόταση *“Είμαστε στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης”*.

Κλέλια Ρένεση

Στην ανάρτηση της Κλέλιας Ρένεση ως προς τη δείξη του προσώπου έχει έντονο τον προσωπικό χαρακτήρα και χρησιμοποιείται κυρίως το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο και το δεύτερο ενικό. Το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο εκφράζει τη συλλογικότητα και την ισότιμη σχέση της ηθοποιού με τον δέκτη *“[...] όλοι μας είμαστε σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση. Πρέπει να ξαναγίνουμε άνθρωποι. Να θυμηθούμε τον λόγο που ζούμε σε αστικές κοινωνίες, τον τρόπο να ζούμε με αξιοπρέπεια. ΝΑ*

ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΠΩΣ ΕΙΜΑΣΤΕ Ο ΑΛΛΟΣ. ΠΩΣ ΜΟΝΟ ΜΑΖΙ ΘΑ ΑΝΟΙΞΟΥΜΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ". Το δευτερο ενικό πρόσωπο χρησιμοποιείται προς χάρη του προφορικού λόγου, είναι ένας συνηθισμένος εκφραστικός τρόπος που εκ παραδρομής παίρνει τη θέση του πρώτου προσώπου όταν αφηγείται μια προσωπική εμπειρία. Επιπλέον, προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα στο κείμενο και η άποψή της περνά πιο άμεσα "Πας να πεις μια γουλιά και σε πίνει. Πας να φας φαΐ και σε τρώει αυτό. Ψάχνεις απαντήσεις κι υπάρχει σιωπή [...]". Το τρίτο πρόσωπο προσδίδει αντικειμενικότητα και απόσταση, το ύφος που αναλαμβάνει είναι σοβαρό και αυστηρό. Χρησιμοποιείται πότε ως αναλογία(1) σε θέση παραδείγματος, πότε ως αιτιολόγηση της κατάστασης μετά το δυστύχημα (2), και πότε ως αντίθεση(3)

1. "Σαν να τελείωσαν οι ιστορίες , οι δικαιολογίες , ο πασατέμπος. Πέρασε αρκετός καιρός και σκονίστηκαν τα μέσα μας" 2. "[...] τόση φρίκη δεν τη χωράει η ανάσα μας. Τέτοια κατάντια δεν την αντέχει η περηφάνια μας." 3. "[...] σε τρώει αυτό. [...] κι υπάρχει σιωπή. [...] κ γελάει μαζί σου ο ντουνιάς. [...] μα δεν βγαίνει το μέσα έξω".

Το κείμενο κινείται ανάμεσα σε αποφαντικές και κατευθυντικές πράξεις λόγου. Αρχικά, χρησιμοποιεί τις βεβαιωτικές πράξεις λόγου που δίνουν τη δυνατότητα στη συντάκτρια να παραστήσει το προσωπικό της βίωμα πραγματικότητας ολόκληρης της κοινωνίας μετά το δυστύχημα των Τεμπών. Μορφολογικά εκφράζεται με την έγκλιση της οριστικής που δηλώνει το βέβαιο (Στάμου,2011:186) ώστε να δώσει τον ορισμό της μετατραυματικής κατάστασης "Οι φίλοι μου, τα αδέρφια μου, οι γνωστοί μου κι οι άγνωστοί μου , όλοι μας είμαστε σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση [...] τόση φρίκη δεν τη χωράει η ανάσα μας. Τέτοια κατάντια δεν την αντέχει η περηφάνια μας [...] Έχουμε δρόμο μπροστά μας αδέρφια. Αυτή η πίστα είναι η πιο κρίσιμη και η πιο ζόρικη". Ακολουθώντας, οι κατευθυντικές πράξεις λόγου τονίζονται μέσω της δεοντικής τροπικότητας με τη χρήση του ρήματος *πρέπει* και συγκεκριμένα εκεί που η ηθοποιός θέλει να στρέψει περισσότερο την προσοχή του αναγνώστη προς την ενδοσκόπηση και τον επαναπροσδιορισμό των αξιών "Πρέπει να ξαναγίνουμε άνθρωποι". Το δυστύχημα οδήγησε την ελληνική κοινωνία σε ασάφεια, σε μια απροσδιόριστη συναισθηματική αδραννοποίηση που για να την τονίσει χρησιμοποιεί μια σειρά από παρομοιώσεις με υποτακτική έγκλιση "Σαν να συγκρουστήκαμε και μεις μετωπικά με όλη την συνείδησή μας. Με όλο το άδικο [...]. Σαν να τελείωσαν οι ιστορίες , οι δικαιολογίες , ο πασατέμπος [...] Σαν να είμαστε όλοι στο ίδρυμα σε θερμοκοιτίδες κ οι μαίες έφυγαν για εκδρομή επ αόριστον". Η λύση που προτείνει έχει έντονη προτροπή, αυτό φανερώνουν και οι προτάσεις με κεφαλαιογράμματα γραφή σε υποτακτική. Προτρέπει προς το καθήκον τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειάς μας και της αλληλεγγύης μας "ΝΑ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΠΩΣ ΕΙΜΑΣΤΕ Ο ΑΛΛΟΣ. ΠΩΣ ΜΟΝΟ ΜΑΖΙ ΘΑ ΑΝΟΙΞΟΥΜΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ. ΕΜΕΙΣ , Ο ΠΟΝΟΣ ΜΑΣ Κ ΜΕ ΜΙΑ ΦΩΝΗ[...]ΑΣ ΤΟΥΣ ΤΟ ΘΥΜΙΣΟΥΜΕ".

Η ανάλυση της διαπροσωπικής λειτουργίας ολοκληρώνεται με τον εντοπισμό και την ερμηνεία των αξιολογικών στοιχείων. Τα επίθετα, αρχικά, χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα από την Κλέλια Ρένεση και σχετίζονται με το βαθμό υποκειμενικότητας που επιδιώκει να προβάλλει. Τα αξιοποιεί για να περιγράψει τη δική την εντύπωση που έχει για τη συναισθηματική κατάσταση της κοινωνίας, μετά το δυστύχημα *“[...] όλοι μας είμαστε σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση. [...] Με τα χαμένα χρόνια μας. Με τα χαμένα δικαιώματα. Με τα χαμένα όνειρά μας”*. Η Κλέλια Ρένεση πιστεύει ότι η ανατροπή του συνειδησιακού περιεχομένου απαιτεί σκληρή δουλειά και υπομονή *“[...] Αυτή η πίστα είναι η πιο κρίσιμη και η πιο ζόρικη.”*. Το συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο (*συνείδηση, δικαιώματα, η περηφάνια μας, δικαιοσύνη*), οι λαϊκές λέξεις (*κατάντια, ο ντουνιάς, η πίστα*) και η κλητική προσφώνηση *αδέρφια* τονίζουν την κοινωνική και πολιτική τοποθέτηση της συντάκτριας απέναντι στο δυστύχημα των Τεμπών.

Γιάννης Αγγελάκας

Το κείμενο του Γιάννη Αγγελάκα είναι μια αναπαράσταση απολογίας του παιδιού προς τον πατέρα του. Με τη χρήση του πρώτου ενικού προσώπου επιτυγχάνει τον εξομολογητικό τόνο, προκαλεί συγκινησιακή φόρτιση καθώς ο δέκτης παρακολουθεί και βιώνει το προσωπικό βίωμα του πομπού *“Αν το ‘ξερα από πριν ότι θα πάρεις αποζημίωση [...] θα ανέβαινα κι εγώ στο τρένο. Γιατί όχι; Θα θυσιαζόμουν για να σας ελαφρύνω οικονομικά”*. Το δεύτερο ενικό πρόσωπο δίνει την εντύπωση της συνομιλίας με το βουβό πρόσωπο του διαλόγου, τον πατέρα του *“Συγγνώμη πατέρα [...] από πριν ότι θα πάρεις αποζημίωση...”* Στη συνέχεια, μοιράζεται με τον αναγνώστη την ίδια οπτική γωνία, με τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου, και έτσι πετυχαίνει να τον ευαισθητοποιήσει με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο *“Ούτε ότι αν μπορούμε στο τρένο παίζουμε τη ζωή μας κορώνα – γράμματα, ούτε τι κερδίζουμε σε περίπτωση δυστυχήματος”*. Με τη χρήση του τρίτου πρόσωπο γίνεται διακριτό το δίπολο πολιτών και κράτους και η υπαρκτική απόσταση που τα συγκροτεί. Το κράτος καθορίζει τη συμπεριφορά και τις επιλογές των πολιτών *“θα σου σβήσουν όλα τα χρέη και θα διορίσουν και τη μαμά στο δημόσιο [...] και για να βελτιωθούν οι συγκοινωνίες μας. Αλλά αυτό το άτιμο το κράτος δεν μας λέει τίποτα από πριν...”*.

Ο δημοφιλής καλλιτέχνης οικοδομεί το κείμενό του σε δύο προϋποθέσεις, όπου η πρώτη τοποθετείται χρονικά στο παρελθόν και η δεύτερη στο παρόν. Ξεκινά με το παρελθόν και τον υποθετικό λόγο του δευτέρου είδους που δηλώνει το μη πραγματικό. Ο ιστορικός χρόνος *ήξερα* της υπόθεσης *“Αν το ‘ξερα”* (1) ακολουθείται από δύο αποδόσεις που εκφέρονται με δυνητική οριστική

“θα ανέβαινα, θα θυσιαζόμουν” και τοποθετεί τη σκέψη του στο ανέφικτο του παρελθόντος. Μετανιώνει που δεν επιβιβάστηκε στο μοιραίο τρένο, μετανιώνει που έχασε την ευκαιρία να στηρίξει οικονομικά την οικογένειά του. Οι τελικές προτάσεις(2) που ακολουθούν δίνουν τον τελικό σκοπό της επιλογής του .

(1) “Αν το ‘ξερα από πριν ότι θα πάρεις αποζημίωση, έξτρα σύνταξη, θα σου σβήσουν όλα τα χρέη και θα διορίσουν και τη μαμά στο δημόσιο, θα ανέβαινα κι εγώ στο τρένο”, (2) “Θα θυσιαζόμουν για να σας ελαφρύνω οικονομικά και για να βελτιωθούν οι συνκοινωνίες μας.”.

Ο δεύτερος υποθετικός λόγος του πρώτου είδους δηλώνει το πραγματικό και μας μεταφέρει στο παρόν. Ο συντάκτης με τη χρήση της οριστικής δηλώνει τη βεβαιότητά του για την πραγματικότητα που βλέπει “[...] αν μπορούμε στο τρένο παίζουμε τη ζωή μας κορόνα – γράμματα, [...] ούτε τι κερδίζουμε σε περίπτωση δυστυχήματος”. Ο Γιάννης Αγγελάκας με τη φράση “Αλλά αυτό το άτιμο το κράτος δεν μας λείπει τίποτα από πριν” χρησιμοποιεί την οριστική έγκλιση και παίρνει την ευθύνη για την αντικειμενικότητα της δήλωσής του. Η τακτική του κράτους είναι διαχρονική για αυτό επιλέγει τον Ενεστώτα και το χρονικό επίρρημα *πριν*.

Η αξιολογική τροπικότητα παραθέτει την κρίση του συγγραφέα. Το ουσιαστικό *κράτος* επισυνάπτεται με το επίθετο *άτιμο*, που είναι και το μοναδικό επίθετο του κειμένου, για να προσδώσει σε αυτό ένα αξιολογικό χαρακτηρισμό. Ενδεχομένως, αποτυπώνει την αποστροφή του προς το κράτος και τις μεθοδεύσεις του ή την ειρωνική περιπαιχτική του διάθεση. Χαρακτηριστική είναι η επιλογή δύο ουσιαστικών με έντονο αξιακό και συναισθηματικό φορτίο “*Συγγνώμη πατέρα*”. Η συγγνώμη ενέχει την παραδοχή της ενοχής και της ντροπής η οποία βρίσκεται στη βάση της συγκρότησης της κοινωνίας. Στο ίδιο πεδίο βρίσκεται και ο πατέρας ως ο υπεύθυνος της πολιτισμικής παράδοσης στα παιδιά του, είναι στη συνείδηση ο θεματοφύλακας των αξιών που μεταλαμπαδεύονται στις επόμενες γενιές.

6.3 Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας

Το μέγεθος της τραγωδίας στα Τέμπη είναι τέτοιο που οι συνέπειές του εξαπλώνονται πέρα από τις οικογένειες των θυμάτων και αγγίζουν ολόκληρη την κοινωνία. Από τα κείμενα που αναλύσαμε προκύπτει ότι οι τομείς που διεγέρθηκαν με αφορμή το δυστύχημα καλύπτουν ένα ευρύ βιοτικό και συνάμα υπαρξιακό φάσμα. Στα κείμενα η ατομικότητα, ως συναισθηματική και συνειδησιακή υπόσταση, γενικεύεται ή συγχέεται με την κοινωνική. Και στα τρία κείμενα διακυβούνται τα σταθερά προς το άγνωστο στηρίγματα, δηλαδή, οι ηθικές και πολιτικές αξίες. Κατ' επέκταση, αναζητούν στα θεμέλια της κοινωνικής συγκρότησης (τη δικαιοσύνη, την αξιοπρέπεια, τη

συμπόνια, την αλληλεγγύη) τη λύση για το επόμενο βήμα και την πορεία του πολιτισμού εν γένει. Το πρώτο μας κείμενο “*Έγκλημα προδιαγεγραμμένο...*” του Μάκη Αρμένη ξεκινά με την αντίρρησή του προς τη δήλωση του πρωθυπουργού, ο οποίος, στο απόσπασμα που παρατίθεται, παραδέχεται άγνοια και δηλώνει ότι το αντίστοιχο μάθημα θα το πάρουμε στο μέλλον “*«Θα μάθουμε τα αίτια της τραγωδίας...», είπε ο Πρωθυπουργός.*”. Το επιχείρημα στο οποίο στηρίζει την αντίρρησή του ο συγγραφέας είναι έγκυρο αλλά η ορθότητά του είναι δυνατό να τεθεί υπό αμφισβήτηση, από έναν μεμπτίμοιρο αναγνώστη, αν εξεταστεί ως προς την αλήθεια των προκειμένων που χρησιμοποιεί. Πράγματι, στην Ελλάδα *τα τρένα* (δεν) *τρέχουν με 300 χιλιόμετρα την ώρα*. Ο υπαινιγμός όμως για την κατάσταση των Ελληνικών σιδηροδρόμων δεν απασχολεί τον συγγραφέα, υπάρχει αθόρυβα, για την περίπτωση που χρειαστεί, προς επίρρωση της αμφισβήτησής του και όχι τώρα προς τη συγκεκριμένη δήλωση του πρωθυπουργού, αλλά και προς την εντύπωση που είχε καλλιεργηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα για την κατάσταση στα τρένα. Η έκφραση της γνώμης του, σε οριστική έγκλιση και με επιστημική τροπικότητα είναι ξεκάθαρη: “*Πίσω από το έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος, [...] δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα.*”. Μέχρι εκεί όμως, κόβει απότομα τη συμμετοχή του στο παιχνίδι των αντιπαραθέσεων που παρέσυραν τη συλλογική σκέψη μακριά απ' το πένθος. Το παρακάτω είναι μια άρνηση με ψυχολογικά αίτια, μια παραίτηση, μια αφαιρετική διαδικασία. Ο Μάκης Αρμένης δεν ενδιαφέρεται ούτε για το συναισθηματικό λεξιλόγιο που θα διευκόλυνε την περιγραφή της ψυχικής του κατάστασης, αλλά ούτε για τις αξιολογικές κρίσεις που θα κατέτασσαν την αφήγησή του στον αξιολογικό χάρτη. Η συναισθηματική του κατάσταση είναι περισσότερο υλική, σωματοποιείται. Γίνεται *πέτρες* και *μουντζούρες* για να προστατέψει την αυθεντικότητά της. Κάθε προσπάθεια ερμηνείας αυτού του ακανόνιστου και μπερδεμένου συναισθήματος, αποτυγχάνει, γιατί φιλτράρεται από το περιεχόμενο των εμπειριών και περιορίζεται στα στενά όρια της εγκοσμιότητας. Στο τέλος της αφαιρετικής συλλογιστικής του πορείας βρίσκεται η αρχή της διανόησης, η βάση πάνω στην οποία οικοδομήθηκαν αυτά που σήμερα συμβαίνουν. Αυτή είναι και η μόνη ικανή επεξηγηματική δύναμη των συναισθημάτων. Ο Θεός, η ενοχή, η ντροπή και το κλάμα που αποτελούν όχι απλώς κανονιστικές αρχές αλλά τα ειδοποιά χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Εν κατακλείδι, ο Μάκης Αρμένης δεν επιχειρεί άμεσα να οικοδομήσει κάποια κοινωνική πραγματικότητα, αυτό επαφίεται στον αναγνώστη που θα ταυτιστεί ή όχι μαζί του. Στο κέντρο του κειμένου του βρίσκονται οι εξομολογητικές αναφορές “*Δεν έχω τι να γράψω, δεν έχω τι να πω. [...] Δεν γράφω σήμερα, για να διαβάσετε, δεν γράφω για να καταλάβετε, ..., [...] σας ορκίζομαι δεν έχω ανοίξει το στόμα μου.*”. Στην ερμηνεία μας εκλαμβάνονται ως πρακτική άσκηση της ρήσης του Σωκράτη “*τα αυτού πράττειν*”

που είναι πολιτικός λόγος στο βαθμό που αξιώνει τη θέση παραδείγματος για τον εαυτό της. Αυτή άλλωστε είναι και η κοινωνική θέση του πένθους αλλά και της ντροπής. Θα λέγαμε με διαφορετικό τρόπο, ότι η πολιτική πρόταση του Μάκη Αρμένη είναι η αντίσταση σε κάθε τι που εμποδίζει να βιωθεί το πένθος, να βιωθεί η ντροπή. Άλλωστε, είναι οι ατομικές εκφράσεις που έχουν θεμελιακή θέση σε όλους τους πολιτισμούς *“Η αντίσταση στον πόνο κτίζεται με πέτρες σιωπής, όχι για να περάσει, αλλά για να μη δραπετεύσει το μυαλό και το κλάμα το κάνει γέλιο. Έτσι η ζωή συνεχίζεται και κτίζει πάνω στα χαλάσματα, σε μια αέναη διαδικασία, που η ιστορία επαναλαμβάνει.”*.

Η ανάρτηση της Κλέλιας Ρένεση ξεκινά με τον ορισμό της ψυχικής κατάστασης που βιώνει η ίδια και το περιβάλλον της *“όλοι μας είμαστε σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση”*. Με αναλογίες περιγράφει τις ειδοποιούς διαφορές του *ακαθόριστου* κατηγορήματος *μετατραυματική κατάσταση*, ώστε να το καταστήσουν σαφές και διακριτό. Η πρώτη αναλογία *“Σαν να συγκρουστήκαμε και μεις μετωπικά με όλη την συνείδησή μας.”*, παρατίθεται με το περιεχόμενο που προσδίδει η Κλέλια Ρένεση στη λέξη συνείδηση *“Με όλο το άδικο. Με τα χαμένα χρόνια μας. Με τα χαμένα δικαιώματα. Με τα χαμένα όνειρά μας. Με την θέση μας στην κοινωνία. Με τον καθρέφτη μας”*. Κάθε παράσταση της συνείδησης μεταφέρει το δικό της φορτίο σφυρηλατημένο στο αμόνι της ανάγκης και της κοινωνικοποίησης. Όλος αυτός ο καταναγκασμός που πειστήκαμε να υπηρετήσουμε, ως ο μοναδικός δρόμος για να περπατήσουμε στο αύριο, συνετρίβη με τη σύγκρουση. Τίποτα πια δεν είναι γνώριμο. Με τη δεύτερη αναλογία, όπου ο προφορικός λόγος ανέχεται τον συνδυασμό του να με ιστορικό χρόνο *τέλειωσαν*, εκφράζει το πιθανό στο παρόν (Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδου, 2009:128-9). Θεωρούμε επομένως ότι, μ' αυτή την επιλογή η κ. Ρένεση θέλει να πει ότι γνωρίζαμε, αλλά εφησυχάζαμε *“Σαν να τελείωσαν οι ιστορίες, οι δικαιολογίες, ο πασατέμπος. Πέρασε αρκετός καιρός και σκονίστηκαν τα μέσα μας.”*. Τώρα όμως η *φρίκη* και η *κατάντια* δεν επιτρέπουν κανένα πισωγύρισμα καμία ολιγωρία *“[...] τόση φρίκη δεν τη χωράει η ανάσα μας. Τέτοια κατάντια δεν την αντέχει η περηφάνια μας”*. Επομένως, επιβάλλεται, με τη χρήση της δεοντικής τροπικότητας, η επαναδημιουργία των ανθρώπων και η επανάκτηση των κοινωνικών δεσμών και των αξιών, μέσω της διαδικασίας της ανάμνησης. Το κείμενο κλείνει με την εμφάνιση ενός δίπολου *ΕΜΕΙΣ* και αυτοί όπως φανερώνεται από την προσωπική αντωνυμία *“ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ ΘΥΜΑ ΤΟΥΣ Ο ΛΑΟΣ, ΑΣ ΤΟΥΣ ΤΟ ΘΥΜΙΣΟΥΜΕ”*. Η κ. Ρένεση δεν αναφέρει το δυστύχημα των Τεμπών. Το κείμενο θα μπορούσε να έχει οποιαδήποτε αφορμή ικανή να προκαλέσει τη σύγκρουση με τις εσφαλμένες εντυπώσεις της συνείδησης, που έχουν πάντα τα ίδια αποτελέσματα. Δεν κατονομάζει, επίσης, ποιοι είναι οι άλλοι, τους οποίους θεωρεί υπεύθυνους του δυστυχήματος ή μάλλον προσπαθεί να μην τους κατονομάσει. Εμείς σεβόμαστε αυτή της την επιλογή, αλλά δεν απεμπολούμε το δικαίωμα να τους υποψιαζόμαστε.

Είναι ο λαθρεπιβάτης του Καντ, ο Γύγης του Πλάτωνα, οι μικροί ή οι μεγάλοι απατεώνες που εκμεταλλεύονται την πειθαρχία του συνόλου απέναντι στις ηθικές αξίες. Δεν τους κατονομάζει και δεν τους θεωρεί υπεύθυνους της συνειδησιακής συντριβής που περιέγραψε. Ο λόγος είναι ότι, το χρέος της ανθρωπιάς ήταν και θα είναι πάντοτε στην ευθύνη της καθεμιάς και του καθένα αλλά και όλων μας. Είναι αδιάφορο αν υπάρχουν λαθρεπιβάτες. Αυτή τη θέση διατρανώνει η Κλέλια Ρένεση με την επιλογή του πρώτου πληθυντικού προσώπου που πλειοψηφεί στο κείμενο, αυτό επιδιώκει, ακόμα κι όταν χρησιμοποιεί το δεύτερο ενικό πρόσωπο, γιατί το χρησιμοποιεί όπως το εννοεί ο προφορικός, και μάλιστα αυτός που λέμε λαϊκός λόγος, που δεν θυσιάζει την αμεσότητα προς χάρη της καλλιπέπειας. Τα αξιολογικά στοιχεία, το συναισθηματικό λεξιλόγιο που επιστράτευσε δείχνουν κι αυτά προς την ίδια κατεύθυνση.

Το τελευταίο κείμενο της μελέτης μας είναι του Γιάννη Αγγελάκα. Το κείμενο βρίσκεται εντός εισαγωγικών που δηλώνουν τη ρήση κάποιου σε ευθύ λόγο. Το περιεχόμενο είναι η συγγνώμη και η απολογία ενός παιδιού προς τον πατέρα του. Η ηλικία του παιδιού προσδιορίζεται από το γεγονός ότι οι γονείς του εργάζονται ακόμη. Το λάθος που εξομολογείται το παιδί, δεν έγινε από πρόθεση αλλά από άγνοια. Από τη συντακτική επιλογή του υποθετικού λόγου που δηλώνει το πραγματικό στο παρόν, αλλά και με τη χρήση της οριστικής, ομολογεί ότι δε γνώριζε ότι είναι πολύ πιθανό ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα και ούτε τα οφέλη ενός τέτοιου δυστυχήματος. Αντίστοιχα, με τη συντακτική επιλογή του δευτέρου είδους, που δηλώνει το μη πραγματικό και το ανεκπλήρωτο και με τη χρήση της δυνητικής οριστικής, εισάγει την υπόθεση ότι αν γνώριζε τα οφέλη, θα επιβιβαζόταν σ' αυτό το τρένο.

Εδώ, θα κάνουμε μια παρέκβαση. Το κείμενο αναρτήθηκε αμέσως μετά την ανακοίνωση των μέτρων στήριξης προς τους πληγέντες του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών. Η γνώμη μας είναι ότι στο στόχαστρο του Γιάννη Αγγελάκα δεν μπήκε η αποζημίωση αυτή καθ' αυτή. Πρόκειται για βοήθεια σε ανθρώπους που σαφώς τη χρειάζονται, και την πρόσφερε ο Ελληνικός λαός με όλο του το είναι. Ούτε μπορούμε να φανταστούμε ότι κάποιος θα επέλεγε τον θάνατο, όσο κι αν η ζωή του φαινόταν αφόρητη. Δεν μπορούμε ακόμα να φανταστούμε την επιλογή αυτού του είδους θυσίας προς τους γονείς, όπως επίσης δεν μπορούμε να φανταστούμε ότι θα υπήρχε άνθρωπος που θα δεχόταν από κάποιον αυτή τη θυσία, πόσο μάλλον από το ίδιο του το παιδί. Μπορούμε όμως να φανταστούμε ένα παιδί να θέλει να βοηθήσει τους γονείς του, ή να ζητά συγγνώμη από τους γονείς του για τον πόνο που τους προκάλεσε άθελά του, ή γιατί δεν μπόρεσε να τους βοηθήσει, επειδή είχε άγνοια. Οι λόγοι αυτοί είναι μεν ικανοί να δικαιολογήσουν την εντύπωση, ότι το κείμενο είναι αλληγορικό και ότι δεν πιστεύει αυτό που λέει, αλλά όχι αναγκαίοι.

Μας χρειάζεται εδώ και η αποδοχή μιας κοινής αφετηρίας για το επιχείρημά μας. Η σχέση κάθε παιδιού με τους γονείς του βρίσκεται στον πυρήνα των μορίων κάθε κοινωνίας. Είναι ο τόπος όπου πλάθονται οι συνειδήσεις αμοτέρων των μελών, όπου σχηματίζονται, αποκρυσταλλώνονται για να κατακρημνιστούν και να ανοικοδομηθούν οι γνώμες τόσο για τον εαυτό όσο και για τον άλλο άνθρωπο. Είναι ο τόπος εκμάθησης της κοινής γλώσσας, του κοινού κοινωνικού κώδικα, είναι ο τόπος που πρέπει να κατασκευάζει πολίτες, είναι ο τόπος που πρέπει να μαθαίνει στο κοινωνικό άτομο να αναγνωρίζει το μέτρο ανάμεσα στο καλό και το κακό και να επιλέγει με βάση την ενσυναίσθηση και τη συμπόνια.

Η κλητική προσφώνηση των λέξεων *συγγνώμη* και *πατέρα* σε θέση κύριας πρότασης, ενώ δεν δηλώνει απολύτως τίποτα, εφόσον απουσιάζει το ρήμα, μεταφέρει τον δέκτη αμέσως σε αυτή τη σχέση γονιού και παιδιού και τη διαδικασία της. Η απουσία της υποτακτικής από τις κύριες προτάσεις του κειμένου δηλώνουν ότι τα λεγόμενα του παιδιού είναι οι πεποιθήσεις του για τη ζωή και επομένως συμφωνούν με τις πεποιθήσεις του πατέρα αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας. Οι πεποιθήσεις του είναι ότι η αποζημίωση, ο διορισμός στο δημόσιο, και το σβήσιμο των χρεών είναι προτιμότερα από την ίδια του τη ζωή. “Γιατί όχι;”, αναρωτιέται. Η άγνοια του παιδιού είναι δικαιολογημένη καθώς η παραγωγή, και η διαχείριση των κανόνων λειτουργίας της κοινωνίας δουλεύονται στο εργαστήριο του *άτιμου κράτους* και δεν είναι δεδομένοι αλλά προκύπτουν. Αν οι ισχυρισμοί μας για τον αλληγορικό σκοπό του κειμένου είναι εσφαλμένοι, τότε βρισκόμαστε μπροστά σε έναν παραμορφωτικό καθρέπτη, που μόνο η τέχνη θα έβρισκε ενδιαφέρον στο απείκασμά του.

Ο Γιάννης Αγγελάκας ίσως θα ήθελε να πει ότι ο πόνος που προκλήθηκε στα Τέμπη δεν περνάει και πολύ περισσότερο δεν περνάει με ενισχυτικά βοηθήματα, γιατί είναι διαφορετικής ποιότητας συμπαράσταση, που δεν αγγίζει ούτε τις συνειδήσεις ούτε τις ψυχές όσων πονούν. Αλλά ούτε μπορούν να εξαγοράσουν, να καθησυχάσουν την κοινωνική συνείδηση, να ξεγελάσει έστω τους νεότερους που εξεγέρθηκαν, ώστε να πουν με ελαφριά την καρδιά: Να! το κράτος έκανε το χρέος του. Αυτό, όμως, είναι το προφανές συμπέρασμα που βγαίνει αβίαστα αν πούμε ότι το κείμενο είναι απλά ένας υπαινιγμός, μια αλληγορία.

Στην ουσία όμως, η κυριολεξία, που διεκδικεί το κείμενο, με τα εισαγωγικά του, με όλα τα λεξικογραμματικά και συντακτικά χαρακτηριστικά του, δεν μας επιτρέπει να την παρακάμψουμε. Βάζει ξανά μπροστά μας τον καθρέπτη του Ωφελιμισμού που καταστρατηγεί την αναγκαιότητα εγνωσμένων κανόνων, για να κανονικοποιήσει την ενδεχομενικότητα των κανόνων. Δεν υπαινίσσεται τίποτα όταν λέει ότι το κράτος δεν προειδοποιεί και δεν ενημερώνει τους πολίτες για

τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που κατασκευάζει “αν το 'ξερα από πριν”, “το άτιμο το κράτος δεν μας λέει τίποτα”. Αντιθέτως, κοιτάμε στον καθρέπτη του το απελπισμένο κυνήγι της “μιας θέσης στο δημόσιο”. Στεκόμαστε μπροστά στον καθρέπτη για να δούμε ότι υπάρχει, τουλάχιστον, ένας άνθρωπος σ' αυτή την κοινωνία, και μάλιστα νέος άνθρωπος, που έμαθε να επιλέγει το ωφελιμότερο και να απορρίπτει το ωφέλιμο, που γνωρίζει και βάζει στην ίδια ζυγαριά τη ζωή με το χρήμα, που έχει πειστεί και του φαίνεται λογικό, ότι το πένθος, που έκανε τον Πρίαμο να φιλήσει τα χέρια του Αχιλλέα, εύκολα ανταλλάσσεται με ωφέλειες εν γένει. “Γιατί όχι;”. Είτε υπαινίσσεται είτε όχι, όσο πικρό κι αν είναι το σχόλιο του Γιάννη Αγγελάκα, το ακούμε, με σκυμμένο κεφάλι.

7. Διδακτική πρόταση βάσει του μοντέλου των Πολυγραμματισμών

Η εφαρμογή του παιδαγωγικού μοντέλου του Κριτικού Γραμματισμού (Κοντοπούρη & Ιωαννίδου, 2013:32 στο Στάμου κ.ά. 2016) μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπαίδευση για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στα κείμενα μαζικής κουλτούρας που αναλύσαμε. Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας αποτελούν ένα προσφιλές τοπίο για τους / τις μαθητές /τριες, καθώς αντλούνται από την καθημερινότητά τους. Είναι ένα χρήσιμο εργαλείο στη φαρέτρα των εκπαιδευτικών που προσφέρει τη δυνατότητα να αναπτύξουν την κριτική γλωσσική επίγνωση των μαθητών / τριων και υπογραμμίζει την κριτική προσέγγιση των κειμένων. Η εκπαιδευτική αξιοποίησή τους συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση των μαθητών /τριων στις κοινωνικές και ιδεολογικές στάσεις, καθώς στόχος είναι να αντιληφθούν ότι τα κείμενα αναπαριστούν κοινωνιογλωσσικές όψεις της πραγματικότητας (Στάμου, Αρχάκης & Πολίτης, 2016:28). Επομένως, οι μαθητές / τριες που έρχονται σε επαφή με κείμενα μαζική κουλτούρας, πρέπει να στέκονται κριτικά απέναντί τους, ώστε να κατανοήσουν τα υπόρρητα μηνύματα μέσα από τις κειμενικές πρακτικές του/ της συγγραφέα τους. Η αξιοποίηση κειμένων μαζικής κουλτούρας στη σχολική τάξη, αποτελεί ένα τρόπο επαφής του εξωσχολικού περιβάλλοντος των μαθητών / τριων με το ενδοσχολικό. Αυτή είναι μια σημαντική παράμετρος του Κριτικού Γραμματισμού, αφού οι εξωσχολικές πρακτικές είναι εξίσου ουσιώδεις με εκείνες του σχολικού γραμματισμού (Τσάμη, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 96-99).

7.1 Διδακτικοί στόχοι και περίγραμμα διδακτικής πρότασης

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιάσουμε μια διδακτική πρόταση, υιοθετώντας το διδακτικό μοντέλο των Πολυγραμματισμών (Kalantzis & Core, 2012, όπως αναφ. στο Δούκα κ.ά.,2016: 167). Η διδακτική αυτή προσέγγιση θα επιτρέψει την κατανόηση πολυτροπικών κειμένων και στοχεύει στην ανάπτυξη της κριτικής επίγνωσης των μαθητών / τριων στο σύγχρονο περιβάλλον (Φτερνιάτη, 2010). Πιο συγκεκριμένα αξιοποιώντας το μοντέλο των Πολυγραμματισμών, η διδακτική πρόταση έχει ως στόχο οι μαθητές:

- να είναι σε θέση να εντοπίζουν τις γλωσσικές επιλογές των συγγραφέων
- να έρθουν σε επαφή με τα διάφορα κειμενικά είδη που συντίθεται από διάφορους σημειωτικούς πόρους (γλωσσικούς, οπτικούς, ακουστικούς)
- να στέκονται κριτικά απέναντι στη στερεοτυπική παρουσίαση των γλωσσικών επιλογών και των ιδεολογιών που τις συνοδεύουν

- να αναγνωρίσουν πώς οι γλωσσικές επιλογές συμβάλλουν στην κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων
- να κατανοήσουν πώς οι διάφορες γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται στα συγκεκριμένα κείμενα συμβάλλουν ως επικοινωνιακοί πόροι στην πραγμάτωση της κοινωνικής πραγματικότητας της αναπαράστασης των δυστυχημάτων

Η διδακτική πρόταση συνδυάζει το μοντέλο των Πολυγραμματισμών με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Οι μαθητές / τριες στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία εργάζονται σε μικρές ομάδες και η συνεργασία τους οδηγεί στην γνώση (Ματσαγγούρας, 2000). Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας θεωρείται καταλληλότερη σε συνδυασμό με την εφαρμογή του μοντέλου των Πολυγραμματισμών. Προωθεί την ενεργό συμμετοχή των μαθητών / τριων στη μαθησιακή διδασκαλία, καλλιεργεί τις δεξιότητες της συνεργασίας, της διαλλακτικότητας και της διαπραγμάτευσης για την επίτευξη του κοινού στόχου. Επομένως, οδηγεί στη δημιουργία πολιτών με δημοκρατικό ήθος και κριτική σκέψη (Ματσαγγούρας, 2000).

Αξιοποιούμε, λοιπόν, τα άρθρα της ελληνικής διαδικτυακής πύλης in.gr και της εφημερίδας του Ριζοσπάστη, τις πολιτικές δηλώσεις της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου, του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη και τέλος τις αναρτήσεις στη διαδικτυακή πλατφόρμα του Facebook του Μάκη Αρμένη, της Κλέλιας Ρένεση και του Γιάννη Αγγελάκα για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη Γ' Λυκείου. Το ζήτημα των δυστυχημάτων και των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε θέματα ασφάλειας διδάσκονται στις θεματικές ενότητες της Έκφρασης Έκθεσης (τεύχος Γ'). Το Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Γ' λυκείου (Π.Σ, 2018:21052) κάνει σαφές στους / στις διδάσκοντες / ουσες το μοντέλο του Κριτικού Γραμματισμού (Μιχάλης, 2014). Οι μαθητές / τριες μέσω της γλωσσικής διδασκαλίας, θα μπορούν να κατανοούν, να κρίνουν και να παράγουν με επάρκεια κείμενα προφορικού, γραπτού και πολυτροπικού τρόπου σε διαφορετικές πτυχές της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι γλωσσικές μορφές που επιλέγονται στα κείμενα λειτουργούν ως ενδείκτες κοινωνικών παραγόντων (Μιχάλης, 2014). Για την επίτευξη των στόχων που αναφέρθηκαν πιο πάνω, αξιοποιούνται στην εκπαιδευτική πράξη κείμενα μαζικής κουλτούρας που με πολλαπλό τρόπο διαχέουν τη γνώση και την πληροφορία και συνεπώς αποτελούν εφόδια για το σχολείο (Αρχοντή, 2014). Ο γραμματισμός των ατόμων για τα κείμενα μαζικής κουλτούρας συνδέεται με την ικανότητά τους να αποκωδικοποιούν, να αναλύουν, να παράγουν κείμενα και επομένως, να γίνονται συνειδητοί καταναλωτές αυτών (Aufderheide, 1992 στο Αρχοντή, 2014). Οι μαθητές / τριες συνειδητοποιούν τον ρόλο τους ως παραγωγοί και καταναλωτές στο κοινωνικό γίγνεσθαι,

ώστε να αποκτήσουν τις απαιτούμενες άμυνες, για να αποστασιοποιηθούν από τις ψευδείς ιδεολογίες και να πετύχουν την απομυθοποίηση των κειμένων μαζικής κουλτούρας.

Οι προτεινόμενες διδακτικές προτάσεις θα εφαρμοστούν σε μαθητές / τριες της Γ' τάξης του Ενιαίου Λυκείου με αφορμή τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος της Νεοελληνικής γλώσσας. Αντικείμενο διδασκαλίας αποτελούν οι θεματικοί άξονες των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς και των ανθρώπινων δικαιωμάτων (Τσολάκης, κ.ά., 2017: 30-36). Οι διδασκόμενοι / ες θα συνειδητοποιήσουν μέσα από τον κριτικό στοχασμό των κειμένων μαζικής κουλτούρας, ότι η αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας γίνονται με βάση συγκεκριμένες αξιακές και ιδεολογικές τοποθετήσεις των δημιουργών τους (Δούκα, κ.ά., 2016: 165). Επιπλέον οι μαθητές / τριες ως εγγράμματα όντα, θα εξετάσουν, θα αναλύσουν τα κείμενα διατυπώνοντας ερωτήσεις με σκοπό τη διαπίστωση ότι τα κείμενα δεν αντανακλούν απαραίτητα τον πραγματικό κόσμο (Κουτσογιάννης, 2012).

7.2 Τα επίπεδα της παιδαγωγικής των πολυγραμματισμών

Αναλούμε ένα πρόγραμμα Κριτικού Γραμματισμού βασισμένο στο μοντέλο των Πολυγραμματισμών. Περιλαμβάνει την ανάλυση των γλωσσικών στοιχείων, αλλά και τις αναλύσεις λόγου σε πραγματολογικό, κοινωνιολογικό και σημειωτικό επίπεδο, τα οποία αποτελούν σημαντική συνεισφορά στην κατανόηση της εικόνας που χαρακτηρίζουν ένα πολυτροπικό κείμενο (Αμαναντίδου, κ.ά., 2014). Σ' αυτό το πλαίσιο προσέγγισης των πολυγραμματισμών θα καλλιεργηθεί η κριτική ικανότητα των μαθητών / τριων μέσω της επεξεργασίας διαφορετικών ειδών κειμένων που συνδυάζουν γλωσσικό, οπτικό και ακουστικό τρόπο (Δούκα, κ.ά., 2016:183). Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία κείμενα από εφημερίδες συνεπικουρούμενα από φωτογραφία που πλαισιώνουν την είδηση, εκφωνημένες δηλώσεις πολιτικών και αναρτήσεις στη διαδικτυακή πλατφόρμα του Facebook. Με άξονα την παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών, η διδασκαλία θα σχεδιαστεί σε τέσσερα στάδια (Kalantzis & Cope,2001):

- Τοποθετημένη πρακτική
- Ανοικτή διδασκαλία
- Κριτική πλαισίωση
- Μετασχηματισμένη πρακτική

Το πρόγραμμα θα πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο δύο διδακτικών δίωρων στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Στο πρώτο διδακτικό δίωρο θα πραγματοποιηθούν οι δραστηριότητες που

αφορούν στο στάδιο της της τοποθετημένης πρακτικής και της ανοικτής διδασκαλίας και, στο δεύτερο δίωρο, οι δραστηριότητες της κριτικής πλαισίωσης και της μετασχηματισμένης πρακτικής.

7.2.1. Τοποθετημένη πρακτική

Στόχος στην τοποθετημένη πρακτική είναι να συνδέσουμε το μάθημα με τις καθημερινές εμπειρίες των μαθητών / τριων (New London Group 1996, όπως αναφ. στο Φτερνιάτη κ.ά., 2016:92). Οι μαθητές / τριες έρχονται σε επαφή με κείμενα μαζικής κουλτούρας – δημοσιογραφικά κείμενα, πολιτικές δηλώσεις, αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το περιεχόμενο των κειμένων που θα αξιοποιήσουμε στη σχολική αίθουσα αφορά το δυστύχημα που προκλήθηκε από τη σύγκρουση των τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών στις 28 Φεβρουαρίου 2023. Το δυστύχημα αποτελεί ένα θέμα που ακόμα σχολιάζεται έντονα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πυροδότησε πολλές αντιδράσεις και διαμαρτυρίες και επομένως είναι ένα γεγονός γνωστό στους / στις μαθητές /τριες. Επιπλέον, οι ανθρώπινες απώλειες που συνέθεσαν την τραγωδία, ανέδειξαν το πρόβλημα της ασφάλειας των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στο σημείο αυτό οι μαθητές /τριες καλούνται να ανακαλέσουν έννοιες που διδάχτηκαν στην ενότητα του σχολικού εγχειριδίου της Έκθεσης – Έκφρασης, όπως η πειθώ στο δημοσιογραφικό λόγο και η πειθώ στον πολιτικό λόγο (Τσολάκης κ.ά., 2017: 64-79). Οι μαθητές /τριες ενθαρρύνονται από τον / την διδάσκοντα / ουσια να αναζητήσουν στο διαδίκτυο και να επιλέξουν πολυτροπικά κείμενα με θέμα “*Δυστυχήματα*” στο εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών του σχολείου, το οποίο διαθέτει πρόγραμμα πλοήγησης και κειμενογράφου για την εκπόνηση των εργασιών. Η προτροπή για την επιλογή πολυτροπικού κειμένου στοχεύει στην κατανόηση των μαθητών /τριων της σχέσης λεκτικού και οπτικού γραμματισμού, καθώς ο συνδυασμός τους ενδέχεται να προβάλλει διαφορετικό τρόπο θέασης ενός γεγονότος (Σαμαρά, 2014:6). Ο/Η διδάσκων /ουσα και οι μαθητές/ τριες, χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο, γίνονται συνδημιουργοί του εκπαιδευτικού υλικού ως προς την αναζήτηση και επιλογή κειμένων προς επεξεργασία. Η διδασκαλία ξεκινά με τις εμπειρίες των μαθητών /τριων. Ο/Η εκπαιδευτικός με την τεχνική της έκφωνης σκέψης (Σαμαρά, 2019:10) περιγράφει τον τρόπο και το μέσο ενημέρωσής του για το δυστύχημα των Τεμπών. Έπειτα ρωτά τους/ τις μαθητές /τριες από μέσο ενημερώθηκαν για την είδηση του δυστυχήματος, αν κάποιο πρωτοσέλιδο εφημερίδας ή ανάρτηση στο διαδίκτυο τους έκανε εντύπωση και το θυμούνται. Στόχος είναι να τους/τις ενθαρρύνει να συμμετάσχουν στη διδακτική πράξη. Ακολουθεί διαμαθητικός και διασκαλομαθητικός διάλογος για τα πιθανά αίτια του δυστυχήματος.

7.2.2. Ανοικτή διδασκαλία

Σε αυτό το στάδιο μας ενδιαφέρει η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων στα κείμενα μαζικής κουλτούρας κάνοντας χρήση της μεταγλώσσας (Φτερνιάτη, 2010). Εξειδικεύουμε τη μελέτη μας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας που αναλύσαμε στην παρούσα εργασία που πραγματεύεται το ζήτημα του δυστυχήματος που προκλήθηκε από τη σύγκρουση των τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών. Τα κείμενα είναι πρόσφατα, καθώς δημοσιεύτηκαν λίγου μήνες πριν την εκπόνηση της εργασίας και επομένως, σχολιάζουν ένα θέμα επικαιρότητας. Στο σημείο αυτό οι μαθητές/τριες κατανοούν τα φαινόμενα, μέσω της καθοδηγούμενης μάθησης και διδασκαλίας των μορφοσυντακτικών και μορφογραμματικών φαινομένων (Οδηγίες Διδασκαλίας της νεοελληνικής γλώσσας Β Λυκείου, 2017 – 2018:9). Ειδικά, αναγνωρίζουν τη λειτουργία της ενεργητικής και παθητικής σύνταξης σε ένα κείμενο και συνειδητοποιούν ότι η χρήση επιθέτου, λέξεων με συναισθηματικό περιεχόμενο συνιστούν σχόλιο του συντάκτη. Ακολούθως, οι μαθητές/τριες καλούνται να καταγράψουν τα γλωσσικά στοιχεία που επισημαίνουν συγκεκριμένες οπτικές του γεγονότος του δυστυχήματος των Τεμπών και σηματοδοτούν τις ιδεολογικές θέσεις των παραγωγών των κειμένων.

Σε αυτό το σημείο της εκπαιδευτικής διδασκαλίας ο/η διδάσκων/ουσα χρησιμοποιεί την ομαδοσυνεργατική μέθοδο (Ματσαγγούρας, 2008: 29-30), ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους/νες για συνεργασία και να αναδειχτεί η διαλλακτικότητα. Οι διδασκόμενοι/νες χωρίζονται σε τρεις ομάδες και επεξεργάζονται τα κείμενα λαμβάνοντας υπόψη τις οδηγίες για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στο Λύκειο (2011- 2012:6). Και στις τρεις ομάδες δίνονται φύλλα εργασίας με ερωτήσεις που αντιστοιχούν στα κείμενα. Για την ομαλή διεξαγωγή της διδασκαλίας ορίζεται ένας/μία μαθητής /τρια ως εκπρόσωπος της ομάδας και αναλαμβάνει να μεταφέρει τις απαντήσεις της ομάδας του. Παραθέτουμε ενδεικτικές δραστηριότητες:

- Εντοπίστε τις συντακτικές δομές των κειμένων. Ποια σύνταξη επιλέγεται περισσότερο, ενεργητική ή η παθητική;
- Βρείτε τα υποκείμενα ή τα ποιητικά αίτια. Ο δράστης των ενεργειών που δηλώνουν τα ρήματα εμφανίζεται ή αποκρύπτεται;
- Από ποιες λέξεις ή φράσεις καταλαβαίνουμε την προσωπική άποψη των συντακτών των κειμένων; Εντοπίστε επίθετα, επιρρήματα, λέξεις με συναισθηματικό περιεχόμενο που δείχνουν τη στάση των δημιουργών και επηρεάζουν την κρίση του αναγνώστη.
- Από ποια στοιχεία των κειμένων δηλώνεται η πρόθεσή τους να οικοδομήσουν σχέση οικειότητας με το αναγνωστικό κοινό;

- Ποιες εγκλίσεις χρησιμοποιούν οι συγγραφείς των κειμένων;
- Βρείτε τα σημεία των κειμένων που αξιοποιούνται λόγια τρίτων. Για ποιο λόγο τα εντάσσουν οι συγγραφείς στο κείμενό τους;
- Σχολιάστε την επιλεγμένη εικόνα. Τι προσπαθεί να πετύχει ο αρθρογράφος μέσω των εικονιστικών στοιχείων;

7.2.3. Κριτική πλαισίωση

Στο στάδιο αυτό της κριτικής πλαισίωσης οι μαθητές / τριες θα συνδέσουν την πρόθεση των προσώπων και των θεσμών με την αξιολόγηση. Θα προσπαθήσουν, επομένως, να ανιχνεύσουν:

- τη διαφορετική όψη που διαμορφώνεται από τα κείμενα για το δυστύχημα των Τεμπών που υπογραμμίζει το κάθε κείμενο
- την ιδεολογική τοποθέτηση του / της συντάκτη / τρια των κειμένων
- την πολιτική σκοπιμότητα που ενδέχεται να εξυπηρετεί.

Μέσω των εντοπισμένων γλωσσικών στοιχείων θα εντοπίσουν τον ιδεολογικό λόγο και τα κοινωνικά μηνύματα που αναπαράγονται (Στάμου, 2014:151). Στο πλαίσιο της ερμηνείας των κειμένων οι μαθητές / τριες χρειάζεται να λάβουν υπόψη τους τα κοινωνικά συμφραζόμενα και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των παραγωγών τους. Ο λόγος δεν πρέπει να είναι απομονωμένος από αυτά τα στοιχεία προκειμένου να αντιληφθούν ότι η γλώσσα κατασκευάζει ιδεολογίες (Χατζησαββίδης, 2013) και έχει άμεση σχέση με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της παραγωγής του (Κουτσογιάννης, 2017:303). Οι μαθητές /τριες επιπλέον θα κατανοήσουν ότι τα νοήματα που κατασκευάζονται, ενδεχομένως, μπορεί να αμφισβητηθούν ή να ανατραπούν, να τα γλωσσικά στοιχεία τροποποιηθούν (Σαμαρά, 2014:3). Επομένως, οι διδασκόμενοι / ες στέκονται κριτικά απέναντι στο πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον της δημιουργίας των κειμένων (Kalantzis & Cope, 2001) και προχωρούν στη συγκριτική τους ανάλυση. Η σύγκριση επιτρέπει στους / στις μαθητές / τριες να προάγουν την κριτική τους σκέψη, καθώς τα επιλεγμένα κείμενα πραγματεύονται το ίδιο θέμα – τι δυστύχημα των Τεμπών- από διαφορετική οπτική γωνία. Οι μαθητές / τριες έχουν τη δυνατότητα να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των κειμένων (Οδηγίες Διδασκαλίας της νεοελληνικής γλώσσας Β' Λυκείου, 2017 – 2018: 9). Κάποια ερωτήματα που θα μπορούσαν να αναδείξουν τα παραπάνω είναι:

- Ποια ιδεολογικά μηνύματα αποτυπώνονται στα κείμενα με τις συγκεκριμένες λεξικογραμματικές επιλογές;

- Ποια κοινωνική πραγματικότητα οικοδομείται από τις απόψεις που δηλώνονται ρητά ή υπόρρητα στα κείμενα;
- Οι απόψεις που διατυπώνονται για τα αίτια της τραγωδίας των Τεμπών σχετίζονται με πρόσωπα; Αποδίδεται η σύγκρουση των τρένων και η απώλεια 57 ατόμων σε άλλους παράγοντες;
- Συγκλίνουν ή αποκλίνουν τα άρθρα (in. Gr και Ριζοσπάστης) ως προς την απόδοση των ευθυνών;
- Η πολιτική δήλωση του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη κλείνει με τη φράση “Σας το υπόσχομαι”. Να την αναλύσετε.
- Ποιο είναι το ιδεολογικό μήνυμα της φωτογραφίας που συνοδεύει το άρθρο της εφημερίδας Ναυτεμπορική;
- Σε τι χρησιμεύει η κεφαλαιογράμματα γραφή στην ανάρτηση της Κλέλιας Ρένεση;
- Ποια πολιτική και κοινωνική πρακτική παρουσιάζει στην ανάρτησή του ο Γιάννης Αγγελάκα; Με ποιες λεξικογραμματικές επιλογές στηρίζει τη θέση του;

7.2.4. Μετασηματισμένη πρακτική

Στο τελευταίο στάδιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας οι ομάδες μαθητών / τριων συνδέουν τις οικείες εμπειρίες με τις νέες, παράγουν κείμενα και προσπαθούν να τα εντάξουν σε διαφορετικές περιστάσεις από τις αρχικές (Κουτσογιάννης, 2017:304). Το θέμα των κειμένων είναι “ Πολύνεκρα δυστυχήματα στην Ελλάδα” και χρησιμοποιούν με τέτοιο τρόπο τα γλωσσικά στοιχεία, ώστε να φανεί η ιδεολογική γλωσσική επένδυση και ο σκοπός παραγωγής των κειμένων. Ο / Η εκπαιδευτικός, αφού ορίσει το πλαίσιο επικοινωνίας των κειμένων με το σκοπό και τους αποδέκτες, ενθαρρύνει (Φτερνιάτη, 2010) να αναλάβουν τις παρακάτω δημιουργικές δραστηριότητες:

Ομάδα πρώτη:

Οι μαθητές / τριες της πρώτης ομάδας ως αρθρογράφοι της σχολικής διαδικτυακής εφημερίδας καλούνται να καλύψουν την πορεία συγκέντρωσης που πραγματοποιήθηκε στη Λάρισα στις 6 Μαΐου 2023. Η ειρηνική πορεία ήταν αφιερωμένη στη μνήμη των 57 θυμάτων του δυστυχήματος των Τεμπών. Τα γλωσσικά στοιχεία που θα συνθέτουν το άρθρο θα αποκαλύπτουν την ιδεολογική οπτική της εφημερίδας.

Ομάδα δεύτερη:

Στην συγκεκριμένη πορεία μνήμης θα παραβρεθούν σχολεία από κάθε γωνιά της Ελλάδας και το σχολείο σου αποφασίζει να συμμετάσχει με τη συμμετοχή μαθητών / τριων της Γ' Λυκείου. Η ομάδα αυτή, επομένως, στο πλαίσιο της συμμετοχής της στην πορεία καλείται να δημιουργήσει πανό και συνθήματα. Οπότε, για τα συνθήματα χρειάζεται να κάνουν τις κατάλληλες γλωσσικές επιλογές που να ευθυγραμμίζονται με τη ρητορική της ασφάλειας των μεταφορών και την κοινωνική αλληλεγγύη. Σχετικά με τα πανό ο / η εκπαιδευτικός συμβουλεύει τους μαθητές / τριες να χρησιμοποιήσουν οικολογικό χαρτί και κεφαλαιογράμματη γραφή. Στα συνθήματα μπορούν να αξιοποιηθούν έγχρωμες εικόνες ή ζωγραφιές με έντονα χρώματα.

Ομάδα τρίτη:

Οι μαθητές / τριες προτρέπονται να δημιουργήσουν ένα τραγούδι αφιερωμένο στη μνήμη των θυμάτων του δυστυχήματος των Τεμπών. Το τραγούδι θα αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου σας και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα κινητοποιεί τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των μαθητών / τριων. Παράλληλα, τους δίνει την ευκαιρία να εκφράσουν με το δικό τους τρόπο τις σκέψεις και τα συναισθήματα για το πολύνεκρο δυστύχημα.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία επεξεργαστήκαμε επτά κείμενα μαζικής κουλτούρας και μία εικόνα δημοσιευμένα σε διαδικτυακές εφημερίδες και σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης με κοινό θεματικό άξονα το πολύνεκρο δυστύχημα από τη σύγκρουση των τρένων στην κοιλάδα των Τεμπών. Η σύγκρουση των τρένων στις 28 Φεβρουαρίου 2023 συντάραξε της ελληνική κοινωνία. Το ενδιαφέρον μας για τον λόγο που εκφράστηκε εκείνη τη περίοδο αφορά στη γλωσσολογική μελέτη της έκφρασης του πολιτικού – δημόσιου λόγου σε καταστάσεις κρίσεων αλλά κυρίως ο ειλικρινής σεβασμός στη μνήμη των 57 θυμάτων. Σε καμία περίπτωση η παρούσα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξαγωγή άλλου είδους συμπερασμάτων που θα μπορούσαν να προκύψουν αυθαίρετα από αυτή.

Η μελέτη, ωστόσο, των κειμένων μαζικής κουλτούρας κρίθηκε αναγκαία λόγω της αντιπαράθεσης διαφορετικών απόψεων σχετικά με το δυστύχημα των Τεμπών που οδήγησε στη κριτική διερεύνηση των αντιτιθέμενων θέσεων (Στάμου, 2014:152). Ο τρόπος δόμησης της πραγματικότητας μέσω της ιδεολογικά φορτισμένης γλώσσας, συχνά δεν είναι εμφανής (van Dijk, 1993: 252-254) και οι αναγνώστες υιοθετούν άκριτα τις προβαλλόμενες απόψεις. Συνεπώς, τα γλωσσικά στοιχεία με τα οποία δομείται ο λόγος των μέσων μαζικής κουλτούρας πρέπει να αναδυθούν και να αναλυθούν, ώστε οι αποδέκτες / τριες αυτών, μέσω της κριτικής ανάγνωσης, να ανακαλύψουν όλες τις οπτικές των κειμένων και τις αλήθειες που συγκροτούν τον κοινωνικό κόσμο.

Το δυστύχημα των Τεμπών κέντρισε το ενδιαφέρον της μαθητικής κοινότητας εν γένει. Έτσι, ο επίκαιρος χαρακτήρας και το ίδιο το βίωμα θα αυξήσει έτι περαιτέρω την ενεργό ανάμειξη των μαθητών / τριων στη διδακτική διαδικασία. Οι μαθητές / τριες πρόκειται να μελετήσουν κείμενα που διαπραγματεύονται ένα πραγματικό γεγονός σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Σκοπός μας, λοιπόν, είναι να δείξουμε ότι τα κείμενα μαζικής κουλτούρας προσεγγίζουν διαφορετικά το δυστύχημα των Τεμπών, ανάλογα τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό, με αποτέλεσμα η ευθύνη να αποδίδεται είτε στον ανθρώπινο παράγοντα ή στην κρατική παρέμβαση. Επίσης, ο διαφορετικός τρόπος αξιολόγησης του δυστυχήματος είναι απότοκος του επικοινωνιακού και θεσμικού συμφραστικού πλαισίου που διαμορφώνει η δημοσιογραφική πρακτική (Πολίτης, 2001) και οι δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας, αλλά και ο προσωπικός χαρακτήρας που διαμορφώνεται από τις αναρτήσεις τη διαδικτυακή πλατφόρμα του Facebook. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα αιτιότητας της Στάμου, καθώς ζητούμενο της εργασίας είναι η τοποθέτηση των συγγραφέων ως προς την απόδοση ευθύνης. Επίσης, αξιοποιήσαμε στην ανάλυσή

μας το γλωσσολογικό εργαλείο της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday (Στάμου, 2014: 164, 171). Εντοπίσαμε τον τρόπο αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας του δυστυχήματος και τα διαπροσωπικά στοιχεία των κειμένων, κυρίως τα αξιολογικά, που παρουσιάζουν τη στάση του συγγραφέα και η εικόνα αναλύθηκε βάσει της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Krees & van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010:13-16).

Από την ανάλυση των κειμένων προκύπτει ότι στο άρθρο της ελληνικής διαδικτυακής πύλης in. gr παρατηρήσαμε ότι αποδίδεται μέγιστος βαθμός αιτιότητας στο ανθρώπινο λάθος, καθώς ο συντάκτης του άρθρου, με τη χρήση τη παθητικής σύνταξη *“Ένα μαζικό έγκλημα που οφείλεται σε τραγικό ανθρώπινο λάθος”* και των ονοματοποιήσεων *“στην αλλαγή των σιδηροδρομικών γραμμών”*, *“ο εκτροχιασμός βαγονιών”*, σκιαγραφεί θολά τους εργαζόμενους του σιδηροδρομικού σταθμού ως υπεύθυνους για την απώλεια δεκάδων ανθρώπων. Ωστόσο, καλύπτει την επισφάλεια της θέσης του μέσα από μια σειρά ερωτημάτων *“Γνώριζαν κάτι και μιλούσαν έτσι; Και μπορεί να ισχύει σε μια σύγχρονη χώρα το «πάμε κι όπου βγει;”*. Στόχος του είναι να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη οπτική, εκείνη της ατομικής ευθύνης σε όποια βαθμίδα της ιεραρχίας κι αν βρίσκεται.

Στο επόμενο άρθρο του Ριζοσπάστη διαπιστώσαμε ότι η ευθύνη για το δυστύχημα αποδίδεται απερίφραστα στο κράτος *“βρίσκουμε αυτό το κράτος, το εχθρικό για τα λαϊκά συμφέροντα”* με την επιλογή του υλικού με εξωτερική επενέργεια ρήματος *“βρίσκουμε”* και τον μετέχοντα *“αυτό το κράτος”*. Μέσω αυτών των κυρίαρχων γλωσσικών επιλογών υπεύθυνοι για το δυστύχημα είναι όσοι επί χρόνια υπηρέτησαν τις πολιτικές επιλογές μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός αντίστοιχου κρατικού μηχανισμού, που εξυπηρετεί τα οικονομικά συμφέροντα των λίγων, ενάντια στις λαϊκές ομάδες οι οποίες επωμίζονται πάντοτε τις συνέπειες. Οι ταξικές διαφορές γίνονται η βασική αιτία του δυστυχήματος των Τεμπών. Αναζητά τους υπεύθυνους έξω από τα χρονικά και χωρικά όρια του δυστυχήματος και δεν κάνει καμιά αναφορά στο ρόλο που έπαιξε ο ανθρώπινος παράγοντας.

Όσο αφορά τον λόγο της πολιτικής ηγεσίας, η πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου, απέφυγε να κατονομάσει τους υπεύθυνους της τραγωδίας. Επικεντρώθηκε στη βασική της επιδίωξη, να υποδείξει το χρέος των θεσμών απέναντι στη λαϊκή οργή και να προτάξει την εθνική ενότητα και τη διαφύλαξη της Ελληνικότητας που πλήττεται από παθογένειες *“Αυτό είναι χρέος απέναντι στις ζωές που χάθηκαν άδικα αλλά και απέναντι στον τόπο μας”*. Εγγύηση για την επίτευξη των στόχων αυτών είναι η ύπαρξη κράτους και η λειτουργία των θεσμών, η καλή λειτουργία των οποίων είναι ευθύνη των πολιτών.

Από την άλλη μεριά, στον λόγο του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, υπάρχει διάχυση των

ευθυνών. Δέχεται ως υπεύθυνο του δυστυχήματος αυτόν που τα φαινόμενα υποδεικνύουν ως ανθρώπινο παράγοντα “το δράμα οφείλεται, δυστυχώς, κυρίως σε τραγικό ανθρώπινο λάθος”, αλλά αναγνωρίζει και μια παράλληλη υπαιτιότητα: την πολιτική ευθύνη του υπουργού και αποδέχεται τις παραιτήσεις των επικεφαλής του Ο.Σ.Ε. και της ΕΡΓΟΣΕ “Ο Υπουργός Υποδομών και Μεταφορών, Κώστας Καραμανλής, αναλαμβάνοντας την αντικειμενική πολιτική ευθύνη, υπέβαλε αμέσως την παραίτηση του. Το ίδιο και οι επικεφαλής του ΟΣΕ και της ΕΡΓΟΣΕ”. Στόχος του είναι να αναδείξει την προσωπική του εικόνα, καθώς η χώρα βρίσκεται σε προεκλογική περίοδο. Είναι ξεκάθαρη ή πρόθεσή του με τη χρήση του Μέλλοντα “ η Δικαιοσύνη θα κάνει τη δική της δουλειά. Οι ευθύνες θα αποδοθούν” να καθησυχάσει, αλλά και να επιβάλει στη συνείδηση των πολιτών την αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης και του προσωπικού του ρόλου για την επίλυση των ζητημάτων που προέκυψαν. Τέλος, αξιοποιήσαμε αναρτήσεις από τη διαδικτυακή πλατφόρμα του Facebook. Και τα τρία κείμενα που επιλέξαμε έχουν ως κοινά τους χαρακτηριστικά τη χρήση μεταφορικού λόγου και προφορικότητας (Georgakoroulou, 1997) . Επικρατεί η ενεργητική σύνταξη “*Τα αίτια της τραγωδίας τα ξέρουμε*”, “*Ψάχνεις να βρεις απ την αρχή το πάτημά σου, τη μιλιά σου, τη μορφή που σε περιγράφει κι αδυνατείς*”, “*Αλλά αυτό το άτιμο το κράτος δεν μας λέει τίποτα από πριν*”. και η δυναμική τους αναπτύσσεται στη λιτότητα για να διεκδικήσει μεγαλύτερο μερίδιο αλήθειας, επειδή καταφεύγει στην κοινή εμπειρία και γνώση. Το πρώτο κείμενο που αναλύθηκε ήταν του Μάκη Αρμένη, ο οποίος προβάλλει ως πολιτική πράξη τη δική του αντίσταση σε κάθε τι που εμποδίζει να βιωθεί το πένθος και η ντροπή. Σύντομα, αιτιολογημένα και με σαφήνεια επιρρίπτει την υπαιτιότητα του δυστυχήματος αποκλειστικά στο κράτος και θεωρεί ότι η αναζήτηση των αιτιών στους εργαζόμενους των τρένων είναι αδικαιολόγητη. Το κείμενο της Κλέλιας Ρένεση στηρίζεται σε παραστάσεις συνειδησιακής κατακρήμνισης ή αφύπνισης που προκάλεσε μάλλον το δυστύχημα. Ωστόσο, δεν ονοματίζει όσους θεωρεί ότι έχουν ευθύνη για την κατάσταση. Ο μόνος δρόμος μετά απ' αυτό είναι η επανεκκίνηση στη βάση καθολικών ηθικών αξιών. Είναι μια πράξη που πρέπει να κάνουμε, είναι το χρέος μας προς την ανθρωπότητα. Το τελευταίο κείμενο ανήκει στον Γιάννη Αγγελάκα. Πρόκειται για μια απολογία που είτε μέμφεται τις προσδοκίες της κυβέρνησης μετά την παροχή αποζημιώσεων προς τους πληγέντες, είτε περιγράφει την παραμόρφωση των αξιών ώστε να θεωρείται αυτονόητο να συγχέεται ο βίος με το βίος, ή αποδέχεται ως κοινωνική πραγματικότητα την απαξία της ζωής αν δεν κάνει τα πάντα για το χρήμα. Η αιτία για όλες αυτές τις όψεις που ενδεχομένως ενυπάρχουν στις διαφορετικές κοινωνικές αναπαραστάσεις του κειμένου είναι η άγνοια.

Τα κείμενα αυτά προτείνεται να αξιοποιηθούν στην εκπαιδευτική πράξη και συγκεκριμένα στη

διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ' Λυκείου. Οι μαθητές / τριες μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας, θα κατανοήσουν ότι τα κείμενα μαζικής κουλτούρας, ως μορφή κοινωνικής πρακτικής, δεν είναι ουδέτερα από ιδεολογίες και πεποιθήσεις, αλλά οικοδομούνται με σχέσεις εξουσίας (Fairclough, 2015). Με αυτό τον τρόπο, όχι μόνο βελτιώνονται οι μεταγλωσσικές και μεταγνωστικές τους δεξιότητες, αλλά καλλιεργείται η κριτική τους σκέψη. Πλέον θα είναι ικανοί να εκμαιεύουν τις υπόρρητες ιδεολογίες και στάσεις που κρύβει η γλώσσα των κειμένων μαζικής κουλτούρας και θα μπορούν να την ανατρέπουν. Οφείλουμε να τονίσουμε ότι η ανάλυση των κειμένων της παρούσας εργασίας δεν περιορίστηκε στη δική μας προσωπική γνώμη. Αντίθετα, καταβλήθηκε προσπάθεια να εξακριβωθεί κατά πόσο συμφωνεί η οπτική που αντιλαμβανόμαστε τα γεγονότα με την οπτική των αναγνωστών των κειμένων, προκειμένου να μην καταλήξουμε σε υποκειμενικά και συμπεράσματα βασισμένα στις δικές μας αντιλήψεις και ιδεολογίες. Έτσι, ακολουθήσαμε την αντικειμενική ανάλυση των κειμένων και με τρόπο, ώστε οι μαθητές / τριες να προσλαμβάνουν την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας που, ανάλογα την ιδεολογική τοποθέτηση των συγγραφέων, η ευθύνη του δυστυχήματος των Τεμπών αποδίδεται στον ανθρώπινο παράγοντα ή στο κράτος.

Ωστόσο, η έρευνα περιορίστηκε σε αντιπροσωπευτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας, οπότε δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα με καθολική ισχύ (Στάμου, 2014:164). Επιπλέον, η ανάλυση των κειμένων περιορίστηκε στην αναπαραστατική / ιδεοποιητική και διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας και δε μελετήθηκε η κειμενική (Λύκου, 2000), διότι στόχος είναι να τονιστεί η κοινωνικοπολιτισμική διάσταση των κειμένων.

Επιπρόσθετα, ως προς τον διδακτικό σχεδιασμό της μελέτης των κειμένων μαζικής κουλτούρας μπορεί να παρουσιαστούν δυσκολίες. Το ελληνικό σχολείο στερείται σύγχρονων εργαστηρίων πληροφορικής προκειμένου να εφαρμοστούν οι διδακτικές προτάσεις του μοντέλου των Πολυγραμματισμών. Επιπλέον, τα σχολικά εγχειρίδια είναι αναχρονιστικά και δεν ανταποκρίνονται στο πνεύμα του Κριτικού Γραμματισμού και των Πολυγραμματισμών (Κουτσογιάννης, 2014).

Κλείνοντας, η παρούσα εργασία θα μπορούσε να επεκταθεί μελλοντικά και στη μελέτη άλλων κειμένων που θα ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών / τριων.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι τα επίσημα αναλυτικά προγράμματα στη χώρα μας συχνά ευθυγραμμίζονται με τις αρχές του Κριτικού Γραμματισμού. Η Κριτική Ανάλυση λόγου στην τάξη οφείλει να καταστήσει σαφές τους μαθητές / τριες ότι η ανάλυση λόγου σημαίνει ανάλυση της πλαισιοθετημένης γλώσσας. Το κείμενο αποκτά νόημα και γίνεται κατανοητό από όλους εξαιτίας της συσχέτισης της γλώσσας με το πλαίσιο δημιουργίας. Τα κείμενα που έρχονται στη σχολική τάξη

για επεξεργασία είναι απαραίτητο να έχουν νόημα για αυτούς / ές, να σχετίζονται με την κουλτούρα τους, το πολιτισμικό τους υπόβαθρο με αυθεντικό τρόπο. Εξίσου, όμως, σημαντική είναι η κριτική συζήτηση που τα συνοδεύει. Η συζήτηση μπορεί να πάρει τη μορφή αντιπαράθεσης, επιχειρηματολογίας, που είναι απαραίτητη στη δημοκρατική εκπαίδευση. Οι έφηβοι / ες μαθητές / τριες θα αντιληφθούν ότι οι άνθρωποι έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα και συμφέροντα και ότι η πολιτική είναι μια φυσική δραστηριότητα στην οποία και οι ίδιοι / ες μπορούν να εμπλακούν (Κατσαρού & Σιπητάνος, 2021:101-108). Η αξιοποίηση αυθεντικών πολυτροπικών κειμένων από την καθημερινότητα των μαθητών / τριων συμβάλλει στην εμπλοκή τους στη διδακτική πράξη και εξασφαλίζει το γνήσιο ενδιαφέρον τους. Με αυτή την προοπτική, η εκπαίδευση αποκτά σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των ιδεολογικών τοποθετήσεων των μαθητών / τριων, ώστε να καταστούν οι αυριανοί συνειδητά ενεργοί και σκεπτόμενοι πολίτες.

Βιβλιογραφία

α. ελληνόγλωσση:

Αμαραντίδου, Κ., Μούσιου-Μυλωνά, Ο. & Ντίνας, Κ. (2014). "Οι διαφημίσεις στη ζωή μας: Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού" στο Γρίβα, Ε., Κουτσογιάννης, Δ., Ντίνας, Κ., Στάμου, Α.Γ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., & Χατζησαββίδης, Σ. (επιμ.), Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη, Δράμα 1-3 Νοεμβρίου 2013 . Διαθέσιμο στο: Ανδρουλάκης Γ. και Ξυδόπουλος Γ. (2008). Γλωσσική ανάπτυξη: εισαγωγικά θέματα γλωσσολογίας. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Διαθέσιμο στο: <http://www.nured.uowm.gr/drama/PRAKTIKA.html>

Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α., Ιορδανίδου, Α., Ζάγκα, Ε., Σπαντιδάκης, Ι. & Τάντος, Α. (2011). Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τη Νέα Ελληνική Γλώσσα: τότε και τώρα. Διαθέσιμο στο: <http://ins.web.auth.gr/images/stories/Dion/%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%94%CE%97%20%CE%BA.%CE%AC..pdf>

Ανδρουτσόπουλος, Γ. (2001). Γλωσσολογικές προσεγγίσεις στο δημοσιογραφικό λόγο: Είδη, ποικιλότητα και ιδεολογία. Στο Δημοσιογραφία και Γλώσσα, Πρακτικά Συνεδρίου 15-16 Απριλίου 2000, (σσ. 167-183). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

Αρ. Απ. 203549/Δ2/2019. Πρόγραμμα σπουδών του Μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Γ' Τάξης Γενικού Λυκείου. (ΦΕΚ 4911/31.12.2019). Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου 2023 από: <https://edu.klimaka.gr/arxeio/nomothesia-fek/fek-4911-2019-programma-spoudwn-logotexnias-g-lykeiou.pdf>

Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Β. (2019). Ταυτότητες, αφηγήσεις και γλωσσική εκπαίδευση (3 η έκδοση). Αθήνα: Πατάκης.

Γιαλαμπούκη, Ε. (2008). Δημοσιογραφικός λόγος και διακειμενικότητα. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2023 από:

<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/19104#page/1/mode/2up>

Γούτσος Δ. (2020). Γλώσσα: Κείμενο, ποικιλία, σύστημα. Αθήνα: Κριτική.

Δενδρινού, Β. (2001). Διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. Στο Α-Φ. Χρηστίδης (επιμ.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα (217-222). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Δούκα, Α., Φτερνιάτη, Α. & Αρχάκης, Α. (2016). Ειδησεογραφικός λόγος και κριτική γλωσσική εκπαίδευση στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών: Διδακτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα της Β' λυκείου. Στο Α.Γ. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (επιμ.), Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα (164-202). Καβάλα: Σάϊτα.

Κανάκης, Κ. (2014). Αρχή της συνεργασίας και γλωσσικές πράξεις. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σοφιανού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), Ανάλυση Λόγου, θεωρία και εφαρμογές (σσ. 37- 80). Αθήνα: Νήσος.

Καραγιαννάκη, Ε. (2016). Από την κριτική ανάλυση λόγου στην ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού: Μία διδακτική πρόταση αξιοποίησης των κλασσικών παραμυθιών στο γλωσσικό μάθημα, σε μαθητές/τριες της Α' τάξης δημοτικού. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Ανακτήθηκε στις 1 Ιουνίου 2023 από:
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/235>

Καστρινάκη, Α. & Κατσαρού, Ε. (2021). Συζητάμε για την εκπαίδευση: Δυσκολίες, προκλήσεις, προοπτικές. Ρέθυμνο: Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης. Διαθέσιμο στο:
https://www.researchgate.net/publication/353761203_Enallaktikes_optikes_koinonikopolitismikes_synkrotises_tes_gnoses_sto_mathema_tes_glossikes_didaskalias_e_periptose_tou_Kritikou_Grammatismou

Κοκογιάννης, Κ. (2011). Η γραμματική του οπτικού κειμένου και η έμφυλη διάσταση του αποτυπώματός του σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Βήμα Κοινωνικών Επιστημών ΙΕ (60): 137-157.

Κοντοβούρκη, Σ. & Ιωαννίδου, Ε. (2013). Κριτικός γραμματισμός στο κυπριακό σχολείο: Αντιλήψεις, πρακτικές και στάσεις εκπαιδευτικών. *Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση*, 1(1), Εργαστήριο Παιδαγωγικών Ερευνών και Εφαρμογών, Π.Τ. Π. Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ.σ. 82-107.

Κουτσογιάννης, Δ. (2017). Γλωσσική διδασκαλία: Χθες, σήμερα, αύριο. Μια πολιτική προσέγγιση. *Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, 299-304.

Λύκου, Χ. (2000). Η Συστημική λειτουργική γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. *Γλωσσικός Υπολογιστής II*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Ματσαγγούρας, Η. (2008). Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση. Αθήνα: Γρηγόρη.

Μητσικοπούλου, Β. (2001). Γραμματισμός. Στο Α-Φ. Χρηστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (209-213). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Μιχάλης, Α. (2014). Κριτική ανάλυση λόγου: Δυνατότητες και προβλήματα εφαρμογής στη γλωσσοεκπαιδευτική διαδικασία. Στο Ε. Γρίβα, Δ. Κουτσογιάννης, Κ. Ντίνας, Α. Γ. Στάμου, Α. Χατζηπαναγιωτίδη, & Σ. Χατζησαββίδης (επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη*, Δράμα 1-3 Νοεμβρίου 2013.

Μπέλλα, Σ. (2014). Δείξη και επικοινωνία. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σοφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση Λόγου, θεωρία και εφαρμογές* (σ.σ. 225-260). Αθήνα: Νήσος.

Ξανθόπουλος, Α., & Ντίνας, Κ. (2014). «Δείγματα γραφής»: Από τον «γραπτό λόγο» του «ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ της ελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό σχολείο» στον «γραπτό λόγο» του «Προγράμματος σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και της λογοτεχνίας στο Δημοτικό σχολείο». Στο: Ε. Γρίβα, Δ. Κουτσογιάννης, Κ. Ντίνας, Α. Στάμου, Α. Χατζηπαναγιωτίδη, & Σ. Χατζησαββίδης (Επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Ο Κριτικός Γραμματισμός στη σχολική πράξη»*. Διαθέσιμο στο: <http://www.nured.uowm.gr/drama/PRAKTIKA.html>

Ξυδόπουλος Γ., Αναγνωστοπούλου Ε., Γούτσος Δ., Χατζησαββίδης Σ., Τσάκωνα Β., (2013).

Γλώσσα, κοινωνία και εκπαίδευση: εγχειρίδιο μελέτης. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγική Σημείωση Στο Η Ανάγνωση των Εικόνων. G. Kress & T. Van Leeuwen. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 7-24.

Πολίτης, Π. (2001). Μέσα μαζικής ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους. Στο Χριστίδης Α.-Φ. (εκδ.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα (σσ.1-15). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_b_10/thema_pdf.pdf

Σαμαρά, Σ. (2014). Πτυχές Κριτικού Γραμματισμού σε Εκπαιδευτικά Σενάρια. Στο: Γρίβα, Ε., Κουτσογιάννης, Δ., Ντίνας, Κ., Στάμου, Α., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., και Χατζησαββίδης, Σ. (Επιμ.) Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη . Δράμα, 1-3/11/2013, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
Διαθέσιμο στο: <http://www.nured.uowm.gr/drama/PRAKTIKA.html>

Στάμου, ΑΓ (2008). Η πολυφωνικότητα του οικοτουριστικού λόγου: Μια Κριτική Ανάλυση Λόγου της ταξιδιωτικής δημοσιογραφίας στο περιοδικό Γεωτρόπιο , σε Π. Πολίτης (επιμ.) Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα, Εκδόσεις Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη, σσ. 138-158.

Στάμου, Α. Γ & Παρασκευόπουλος, Σ. (2006). 'Η γλώσσα των περιβαλλοντικών κειμένων: Η κριτική επίγνωση της γλώσσας στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση', Κριτική Επιστήμη και Εκπαίδευση, τ. 4, σσ. 45-55. Διαθέσιμο στο: <http://www.hpdst.gr/system/files/kritiki-4-06-45-stamou-paraskevopoulos.pdf>

Στάμου Α. Γ., Αλευριάδου Α., Ελευθερίου Π. (2011). "Ζωγράφισε τα ΑΜΕΑ": Αναπαραστάσεις της αναπηρίας μέσα από τα ιχνογραφήματα παιδιών του δημοτικού. Μ.Α. Πουρκός & Ε. Κατσαρού (επιμ.), Πρακτικά του Συνεδρίου "Βίωμα, Μεταφορά και Πολυτροπικότητα: Εφαρμογές στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση και τη γνώση". Θεσσαλονίκη: Νησίδες, 323-336.

Στάμου, Α. Γ. (2011). Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. 12 Κείμενα για τη Γλωσσολογία: Πρακτικά των Ετήσιων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας, Πινακάτες Πηλίου: Κοντύλι, 179-193.

Στάμου, Α. Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές (149-187). Αθήνα: Νήσος.

Στάμου, Α., Αρχάκης, Α., & Πολίτης, Π. (2016). Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Χαρτογραφώντας το πεδίο. Στο Α. Στάμου, Π. Πολίτης, & Α. Αρχάκης (Επιμ.), Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στο λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα (σσ. 13-55). Καβάλα: Σαΐτα.

Τεντολούρης, Φ. & Χατζησαββίδης, Σ. (2014). Λόγοι του κριτικού γραμματισμού και η 'τοποθέτησή' τους στη σχολική πράξη: Προς μια γλωσσοδιδασκτική αναστοχαστικότητα. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 34: 411-421. Ανακτήθηκε από:

http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_34_411_421.pdf

Τσάκωνα, Β. (2014). Ανάλυση χιουμοριστικού λόγου. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές (295-324). Αθήνα: Νήσος.

Τσάμη, Β., Φτερνιάτη, Α. & Αρχάκης, Α. (2016). Μαζική κουλτούρα, γλωσσική ποικιλότητα και χιούμορ. Διδακτικές προτάσεις για την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού μαθητών/τριών Ε' και ΣΤ' Δημοτικού. Στο Α. Γ. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (επιμ.), Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα (95-123). Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.

Τσάμη, Β. (2018). Κείμενα μαζικής κουλτούρας και γλωσσική ποικιλότητα: Κριτική ανάλυση λόγου και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού. Διδακτορική διατριβή. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών. Ανακτήθηκε στις 1 Ιουνίου 2023 από:

https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/12010/6/Nemertes_Tsami_%28phil%29.pdf

Τσολάκης, Χ., Αδαλόγλου, Κ., Αυδή, Α., Λόππα, Ε. & Τάνης, Δ. (2017). Έκφραση- Έκθεση για το Γενικό Λύκειο. Τεύχος Γ'. Βιβλίο Μαθητή. Πάτρα: ΙΤΥΕ «Διόφαντος».

ΥΠΠΕΘ: Οδηγίες διδασκαλίας για το μάθημα Νεοελληνικής γλώσσα.2011- 2012. Διαθέσιμο στο: <https://docs.google.com/file/d/0B1A85ZrjsK3vekdsd0VIZGsxYmM/edit>

ΥΠΠΕΘ: Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α' και Β' Τάξεις Ημερήσιου ΓΕΛ για το σχολικό έτος 2018-19. Διαθέσιμο στο:

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/142758_1%CE%92_%CE%A6%CE%99%CE%9B%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%91_%CE%93%CE%95%CE%9B_2018_2019_135979_signed.pdf

Φιλιππάκη-Warburton, E. & Σπυρόπουλος, Β. (2019). Το εγκλητικό σύστημα της ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την τουρκική και διδακτικές προτάσεις. Στο Σ. Μοσχονάς (επιμ.), Η Σύνταξη στη μάθηση και στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας (117- 170). Αθήνα: Πατάκης.

Φραγκάκη, Γ. (2010). Ο αξιολογικός ρόλος του επιθέτου και η χρήση του ως δείκτης ιδεολογίας: Μελέτη βασισμένη σε σώματα κειμένων δημοσιογραφικού λόγου (Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Γλωσσολογίας). Διαθέσιμο από το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2023 από: <http://hdl.handle.net/10442/hedi/21138>

Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. Νέα Παιδεία 135 .

Χατζησαββίδης, Σ. (2000). Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος. Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Gutenberg.

Χατζησαββίδης, Σ. (2013). Από την παραδοσιακή στη λειτουργική γραμματική και ο κριτικός γραμματισμός. Στο Ε. Γρίβα, Δ. Κουτσογιάννης, Κ. Ντίνας, Α. Στάμου, Α. Χατζηπαναγιωτίδη, & Σ. Χατζησαββίδης (Επιμ.), Πρακτικά Πανελληνίου "Ο Κριτικός Γραμματισμός στη σχολική πράξη".

1-3 Νοεμβρίου 2013 Δράμα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην Πολυτροπικότητα. Γλωσσικός Υπολογιστής, τομ. 1.

Ξενόγλωσση:

Androutsopoulos J. & Jeffermans K. (2015). Digital language practises in superdiversity: Introduction. Discourse, Context & Media.

Baynham, M. (2002). Πρακτικές γραμματισμού, Μεταίχμιο: Αθήνα.

Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999). Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis. Edinburgh: Edinburgh University Press. de Beer (2009). Global Journalism: Topical issues and media systems. Boston: Pearson.

Cope, B. & Kalantzis, M. (2016). A Pedagogy of Multiliteracies: Learning by Design. London: Palgrave MacMillan.

Georgakopoulou A. (1997). Self – presentation and interaction alliances in e – mail discourse: The style and code – switches of Creek messages. International journal of Applied Linguistics (7/2): 141-164.

Fairclough, N. (1989). Language and power. Harlow: Longman.

Fairclough, N. (1995). Critical Discourse Analysis: The critical study of language, London and New York: Longman

Fairclough, N. (2003). Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London: Routledge.

Fairclough, N. (2015). Language and Power (3 η έκδοση). London: Routledge.

- Halliday, M. (1985). *An introduction to Functional Grammar*, Edward Arnold, London
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. 2 η έκδ. London: Edward Arnold.
- Holmes, J. (2016 [1992]). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Kalantzis, M. & Cope, B. (2001). Πολυγραμματισμοί. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (214-216). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής γλώσσας.
- Oikonomakou, M., & Papakitsos, E. (2021). Language teaching and critical literacy curriculum in Greek primary education: Implementation and perspectives. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 21(1), 1–15. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.17239/L1ESLL-2021.21.01.14>
- van Dijk, T. (1993). *Elite Discourse and Racism*. Newbury Park: Sage.
- van Dijk, T.A. (2001). *Critical Discourse Analysis*. Στο D. Schiffrin, D. Tannen & H.E. Hamilton (επιμ.), *The Handbook of Discourse Analysis*. London: Blackwell, 352-371.
- van Dijk, T.A. (2002). *Political Discourse and political Cognition*. In Paul A. Chilton & Christina Schaffner (ed): *Politics as text and talk. Analytical approaches to political discourse*, pp 204 – 236. Amsterdam: Benjamins.
- Widdowson, H. G. (2003). *On Literature and Representation of linguistic Realities*. *The Canadian Modern Language Review*, 60(1), pp. 89-97.

Παράρτημα – Υλικό εργασίας

Παράρτημα Α:

“Ανθρώπινο λάθος έφερε τη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη. Όμως υπάρχουν πολλά ερωτήματα για την εταιρεία, τις καθυστερήσεις και τι συνέβη στα Παλαιοφάρσαλα” In.gr

1 Μαρτίου 2023

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.in.gr/2023/03/01/greece/tempi-anthropino-lathos-efere-tin-tragodia-ta-erotimata-gia-ti-sfodri-syngkrousi/>

Η Ελλάδα θρηνεί, το Πανελλήνιο είναι συγκλονισμένο από το φοβερό σιδηροδρομικό δυστύχημα που έχει παγώσει τους πάντες. Αν και είναι ακόμη νωρίς για να αναζητήσουμε τα αίτια της τραγωδίας, τα ερωτήματα που δημιουργούνται είναι πολλά.

Ειδικά αν οι μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων, επιβατών του τρένου είναι πραγματικές, τότε μιλάμε για ένα έγκλημα που ουσιαστικά είχε προαναγγελθεί.

Ένα μαζικό έγκλημα που οφείλεται, όπως όλα δείχνουν, σε τραγικό ανθρώπινο λάθος, αλλά και που τα «σημάδια» έδειχναν ότι ήταν αναπόφευκτο.

Στο ερώτημα τι είναι αυτό που μπορεί να οδήγησε στη σύγκρουση δύο τρένων που κινούνταν σε αντίθετη κατεύθυνση, οι πρώτες ενδείξεις δείχνουν έχουμε ανθρώπινο λάθος.

Κι όμως, το αδιανόητο να βρίσκονται δύο τρένα με αντίθετη κατεύθυνση στην ίδια γραμμή, έγινε. Η αμαξοστοιχία Inter City 62 της Hellenic Train και το εμπορικό τρένο βρέθηκαν ακριβώς στην ίδια γραμμή και κανείς δεν είδε κάτι ώστε με κάποιο τρόπο να μπορούσαν να σταματήσουν την τραγωδία.

Ένας επιβάτης κατήγγειλε ότι άκουσε στον ασύρματο: «Όταν ακούσαμε τον οδηγό να μιλάει με τον υπεύθυνο εισιτηρίων και να λέει ‘πάμε και όπου βγει’, σίγουρα, είσαι προΐδεασμένος ότι κάτι δεν πάει καλά. Το άκουσα μέσω των ασυρμάτων, ‘πάμε και όπου βγει’. Αυτό ακριβώς, τίποτα άλλο.

Μας καθυστέρησαν λόγω φόρτου κίνησης των σιδηροδρομικών γραμμών, είπαν ότι θα καθυστερήσουμε 15 λεπτά, γιατί είναι μονής οδού. Μάλλον έπρεπε να καθυστερήσουμε παραπάνω, δεν ήταν σωστά προγραμματισμένα».

Εφόσον η μαρτυρία είναι αληθινή τότε το ερώτημα είναι:

Γνώριζαν κάτι και μιλούσαν έτσι; Και μπορεί να ισχύει σε μια σύγχρονη χώρα το «πάμε κι όπου βγει;»

Ένα άλλο ερώτημα είναι ποιος έκανε το τραγικό λάθος, αυτό που έφερε την καταστροφή. Η εταιρεία, Hellenic Train δεν έχει απαντήσει επί της ουσίας.

Ποιος έδωσε λοιπόν την άδεια να κινηθούν δύο τρένα στην ίδια γραμμή ή ποιος άσκησε πλημμελώς τα καθήκοντά του με αποτέλεσμα να έρθει η μετωπική σύγκρουση;

Ήταν όντως τραγικό λάθος του σταθμάρχη ο οποίος δεν μπόρεσε να συνεννοηθεί μέσω ασυρμάτου την ώρα που λόγω βλάβης είχαν καταρρεύσει τα συστήματα και δεν υπήρχε ρεύμα;

Έγινε λάθος, λοιπόν, στην αλλαγή των σιδηροδρομικών γραμμών και τα δύο τρένα βρέθηκαν στην ίδια;

Ένα άλλο σενάριο που διαψεύστηκε στη συνέχεια ήταν ο εκτροχιασμός βαγονιών που έπεσαν πάνω στο άλλο, όμως, τραγικό ανθρώπινο λάθος, οπότε αποκλείεται το πρώτο.

Παράτημα Β:

“Ένα ακόμα έγκλημα αποκαλύπτει την «άκρη του νήματος” Ριζοσπάστης ,Σάββατο 4 Μάρτη 2023 - Κυριακή 5 Μάρτη 2023

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=12031122>

Ας πάμε λίγο πίσω...»: Αυτός είναι ο πιο ασφαλής τρόπος για να ξετυλίξει κανείς το «νήμα» μιας τραγωδίας σαν κι αυτή που συνέβη στα Τέμπη. Κι αν «πάει πίσω» στον χρόνο, θα δει ότι το «νήμα» αυτό το έχει ξανασυναντήσει, σε άλλα εγκλήματα, που δικαίως από τον λαό χαρακτηρίστηκαν «προδιαγεγραμμένα».

Το ερώτημα λοιπόν «τι έφταιξε», που επανέρχεται μετά από κάθε τραγωδία, όπως στο Μάτι, στην Εύβοια, παλιότερα στον μεγάλο σεισμό της Αθήνας και τώρα στα Τέμπη, είναι ήδη απαντημένο και δεν είναι η «απουσία» του κράτους, όπως λέγεται με ευκολία. Είναι κυρίως η «παρουσία» ενός κράτους εχθρικού για τον λαό, από την κορυφή μέχρι τα νύχια. Ενός κράτους που είτε διαχειρίζεται το ίδιο τις εταιρείες (όπως τον ΟΣΕ) είτε τις παραχωρεί σε ιδιώτες, όπως έκανε με τη «Hellenic Train», το κάνει με κριτήριο την εξασφάλιση της κερδοφορίας, τον περιορισμό του «κόστους», το φόρτωμα των σπασμένων στον λαό, το μοίρασμα της «πίτας» στους επιχειρηματικούς ομίλους. Το κράτος και οι κυβερνήσεις του, που αυτές τις δεκαετίες υλοποίησαν την πολιτική της «απελευθέρωσης» των μεταφορών, σύμφωνα πάντα με τις κατευθύνσεις της ΕΕ.

Επομένως, μιλάμε για την «παρουσία» αυτού του σάπιου κράτους, που πάντα και με οποιαδήποτε κυβέρνηση, όταν πρόκειται για την προστασία του λαού μετράει τα φραγκοδίφραγκα, κόβει από παντού, εξοικονομώντας «πόρους». Κι όμως όταν είναι να στηρίξει το κεφάλαιο και τις μπίζνες του, είναι γαλαντόμο. Είναι το κράτος που με κάθε κυβέρνηση διατηρεί π.χ. την «εθελοντική φορολογία» για τους εφοπλιστές και την ίδια στιγμή όχι μόνο χαρατσώνει μέχρι και την ανάσα του λαού, αλλά του κουνάει και το δάχτυλο όταν διεκδικεί προσλήψεις προσωπικού, ανθρώπινες σχέσεις εργασίας, μέτρα προστασίας για να μη χάνονται ανθρώπινες ζωές.

Είναι ο ίδιος μηχανισμός που μετατρέπεται σε «Βαβέλ», όπου κυριαρχεί η ασυνεννοησία, όπου χάνεται στους λαβύρινθους των «συναρμοδιοτήτων» όταν πρόκειται να ανακουφιστεί ο εργατόκοσμος, όταν είναι να σωθούν εργαζόμενοι. Κι όμως γίνεται κράτος - μοντέλο, με επιτελικότητα και fast track διαδικασίες όταν είναι να σπρωχτούν «στρατηγικές επενδύσεις», να προχωρήσει η «πράσινη ανάπτυξη», να αδειοδοτηθούν οι μεγάλες μπίζνες.

Τελικά, ξετυλίγοντας το νήμα κάθε τραγωδίας, στην άκρη βρίσκουμε αυτό το κράτος, το εχθρικό για τα λαϊκά συμφέροντα, ακριβώς επειδή είναι φιλικό στα κέρδη και τις προτεραιότητες των επιχειρηματικών ομίλων.

Παράτημα Γ:

Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου

Ανακτήθηκε από την εφημερίδα Καθημερινή στις 20 Απριλίου 2023 από

<https://www.kathimerini.gr/politics/562316206/mitsotakis-se-sakellaropoyloy-i-ereyna-gia-tin-tr>

«Η χώρα βιώνει μία τραγωδία. Το τραύμα μας είναι ανοιχτό, συλλογικό και βαθύ. Δεν υπάρχουν λόγια να απαλύνουν τον πόνο για τις ζωές που χάθηκαν. Η κοινωνία μας πενθεί και θυμώνει και χάνει την εμπιστοσύνη της στους θεσμούς. Αυτό το θυμό, την οργή του κόσμου, πρέπει να μην τον ξεχάσουμε, να μην τον απωθήσουμε, αλλά να τον κάνουμε παραγωγικό. Δεν νοιώθουμε μόνο την ευθύνη αλλά και την ντροπή θα έλεγα. Πρέπει να υπάρξει άμεση και πλήρης λογοδοσία προς κάθε κατεύθυνση και να διασφαλίσουμε όλοι μαζί και με όλες μας τις δυνάμεις ότι ποτέ ξανά δεν θα συμβεί τέτοια τραγωδία. Να ξεριζώσουμε τις παθογένειες, να αφήσουμε οριστικά πίσω μας τις όψεις μιας Ελλάδας που μας απομακρύνει και μας εκθέτει. Αυτό είναι χρέος απέναντι στις ζωές που χάθηκαν άδικα αλλά και απέναντι στον τόπο μας».

Παράτημα Δ:

Κ.Μητσοτάκης Πρωθυπουργός

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.eviazoom.gr/2023/03/to-diaggelma-mitsotaki-gia-tin-tragodia.htm>

Μόλις επέστρεψα από τον τόπο μιας τραγωδίας που θα μείνει για πάντα χαραγμένη στη συλλογική μας μνήμη. Δεκάδες συμπολίτες μας, οι πιο πολλοί νέα παιδιά, έχασαν εκεί τη ζωή τους, σε ένα φρικτό σιδηροδρομικό δυστύχημα χωρίς προηγούμενο στην πατρίδα μας.

Ευχαριστώ από καρδιάς τις γυναίκες και τους άνδρες του κρατικού μηχανισμού που κινητοποιήθηκαν από την πρώτη στιγμή. Πυροσβέστες και διασώστες, στελέχη του ΕΚΑΒ, της Αστυνομίας, της Αυτοδιοίκησης, όπως και τους γιατρούς και υγειονομικούς και τους ψυχολόγους στα νοσοκομεία μας. Έκαναν και κάνουν το καλύτερο δυνατό σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες.

Συνάντησα συγγενείς των θυμάτων και των αγνοουμένων στο νοσοκομείο της Λάρισας. Μέσα στον ανείπωτο πόνο τους, με περίσσειμα αξιοπρέπειας, με ρώτησαν «γιατί». Και μου είπαν «ποτέ ξανά». Τους οφείλουμε μία ειλικρινή απάντηση.

Ο Υπουργός Υποδομών και Μεταφορών, Κώστας Καραμανλής, αναλαμβάνοντας την αντικειμενική πολιτική ευθύνη, υπέβαλε αμέσως την παραίτηση του. Το ίδιο και οι επικεφαλής του ΟΣΕ και της ΕΡΓΟΣΕ. Η στάση του τον τιμά, καθώς όλα δείχνουν πως το δράμα οφείλεται, δυστυχώς, κυρίως σε τραγικό ανθρώπινο λάθος.

Μεταβατικός Υπουργός, μέχρι τις εθνικές εκλογές, ορίζεται ο Υπουργός Επικρατείας, Γιώργος Γεραπετρίτης, από τον οποίο ήδη ζήτησα να προχωρήσει γρήγορα στη σύσταση ανεξάρτητης και υπερκομματικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων, που θα εξετάσει πλήρως τα αίτια του δυστυχήματος. Αλλά θα εξετάσει και τις διαχρονικές καθυστερήσεις στην υλοποίηση των σιδηροδρομικών έργων.

Ταυτόχρονα, η Δικαιοσύνη θα κάνει τη δική της δουλειά. Οι ευθύνες θα αποδοθούν. Ενώ η πολιτεία θα σταθεί δίπλα στις οικογένειες των θυμάτων. Θα πενήσουμε τα παιδιά μας, τα αδέρφια μας, τους φίλους μας. Θα μείνουμε ενωμένοι και σε αυτή την τραγωδία. Και, μετά, θα σκύψουμε το κεφάλι και θα σφίξουμε τα δόντια. Θα δουλέψουμε ώστε αυτό το «ποτέ ξανά» που άκουσα στη Λάρισα να μην μείνει λόγος κενός. Σας το υπόσχομαι.

Παράτημα Ε:

“Έγκλημα προδιαγεγραμμένο...”, Μάκης Αρμένης

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.facebook.com/>

«Θα μάθουμε τα αίτια της τραγωδίας...», είπε ο Πρωθυπουργός. Τα αίτια της τραγωδίας τα ξέρουμε, τα ξέρουμε πολύ πριν από την τραγωδία. Πίσω από τα έγκλημα στα Τέμπη βρίσκεται το εγκληματικό κράτος.

Είμαστε στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης είναι αδιανόητο δύο τρένα να βρίσκονται στην ίδια γραμμή και να τρέχουν το ένα καταπάνω στο άλλο χωρίς κανείς να ειδοποιείται για τίποτα. Σε μια εποχή που τα τρένα τρέχουν με 300 χιλιόμετρα την ώρα, ο έλεγχος της κυκλοφορίας τους, δεν μπορεί να εξαρτάται από τον ανθρώπινο παράγοντα.

Δεν έχω τι να γράψω, δεν έχω τι να πω. Η αντίσταση στον πόνο κτίζεται με πέτρες σιωπής, όχι για να περάσει, αλλά για να μη δραπετεύσει το μυαλό και το κλάμα το κάνει γέλιο. Έτσι η ζωή συνεχίζεται και κτίζει πάνω στα χαλάσματα, σε μια αέναη διαδικασία, που η ιστορία επαναλαμβάνει.

Δεν γράφω σήμερα, για να διαβάσετε, δεν γράφω για να καταλάβετε, σαν άσκηση παραμιλητού, να το εκλάβετε.

Είναι το παραμιλητό της σιωπής, σας ορκίζομαι δεν έχω ανοίξει το στόμα μου. Αποτυπωμένη αμηχανία το αποτέλεσμα, όπως η μουτζούρα με εκείνα τα ακανόνιστα σχήματα όταν παιδεύουμε το χαρτί και το μολύβι. Όταν χαμηλώνουμε τα μάτια για να δούμε το αποτέλεσμα, βλέπουμε ένα κόσμο μπερδεμένο, οι γραμμές γίνονται σχήματα κανονικά, παίρνουν μορφές ανθρώπινες γίνονται θάλασσες και στεριές. Αν υπάρχει Θεός, κάπου είναι κρυμμένος. Για να κλάψει. Ή για να ντραπεί...

Παράτημα ΣΤ:

Κλέλια Ρένεση

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.facebook.com/>

Οι φίλοι μου, τα αδέρφια μου, οι γνωστοί μου κι οι άγνωστοί μου , όλοι μας είμαστε σε μια ακαθόριστη μετατραυματική κατάσταση. Σαν να συγκρουστήκαμε και μεις μετωπικά με όλη την συνείδησή μας. Με όλο το άδικο. Με τα χαμένα χρόνια μας. Με τα χαμένα δικαιώματα. Με τα χαμένα όνειρά μας. Με την θέση μας στην κοινωνία. Με τον καθρέφτη μας.

Σαν να τελείωσαν οι ιστορίες , οι δικαιολογίες , ο πασατέμπος. Πέρασε αρκετός καιρός και σκονίστηκαν τα μέσα μας. Κοιτάς γύρω γύρω για να βρεις την συγγένεια. Ψάχνεις τους δικούς σου. Νιώθεις ορφανός κ νεογέννητος μαζί. Σαν να είμαστε όλοι στο ίδρυμα σε θερμοκοιτίδες κ οι μαίες έφυγαν για εκδρομή επ αόριστον.

Ψάχνεις να βρεις απ την αρχή το πάτημά σου, τη μιλιά σου, τη μορφή που σε περιγράφει κι αδυνατείς. Πώς αλλιώς.. τόση φρίκη δεν τη χωράει η ανάσα μας. Τέτοια κατάντια δεν την αντέχει η περηφάνια μας.

Πας να πιεις μια γουλιά και σε πίνει. Πας να φας φαΐ και σε τρώει αυτό.

Ψάχνεις απαντήσεις κι υπάρχει σιωπή.

Ψάχνεις δικαιοσύνη κ γελάει μαζί σου ο ντουινιάς.

Ψάχνεις μια φωνή, μια αγκαλιά βάλσαμο, έναν σκοπό να τραγουδήσεις, μα δεν βγαίνει το μέσα έξω.

Έχουμε δρόμο μπροστά μας αδέρφια. Αυτή η πίστα είναι η πιο κρίσιμη και η πιο ζόρικη. Πρέπει να ξαναγίνουμε άνθρωποι. Να θυμηθούμε τον λόγο που ζούμε σε αστικές κοινωνίες, τον τρόπο να ζούμε με αξιοπρέπεια.

ΝΑ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΠΩΣ ΕΙΜΑΣΤΕ Ο ΑΛΛΟΣ. ΠΩΣ ΜΟΝΟ ΜΑΖΙ ΘΑ ΑΝΟΙΞΟΥΜΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ.

ΕΜΕΙΣ , Ο ΠΟΝΟΣ ΜΑΣ Κ ΜΕ ΜΙΑ ΦΩΝΗ:

ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ ΘΥΜΑ ΤΟΥΣ Ο ΛΑΟΣ. ΤΗΝ ΧΩΡΑ ΜΑΣ ΕΜΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΜΕ.

ΑΣ ΤΟ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ.

ΑΣ ΤΟΥΣ ΤΟ ΘΥΜΙΣΟΥΜΕ

Παράτημα Z:

Γιάννης Αγγελάκας

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://www.facebook.com/>

«Συγγνώμη πατέρα. Αν το 'ξερα από πριν ότι θα πάρεις αποζημίωση, έξτρα σύνταξη, θα σου σβήσουν όλα τα χρέη και θα διορίσουν και τη μαμά στο δημόσιο, θα ανέβαινα κι εγώ στο τρένο.

Γιατί όχι;

Θα θυσιαζόμουν για να σας ελαφρύνω οικονομικά και για να βελτιωθούν οι συγκοινωνίες μας.

Αλλά αυτό το άτιμο το κράτος δεν μας λέει τίποτα από πριν. Ούτε ότι αν μπούμε στο τρένο παίζουμε τη ζωή μας κορώνα – γράμματα, ούτε τι κερδίζουμε σε περίπτωση δυστυχήματος.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.